

VAPAUTEEN HEITETYT

SIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYMINEN EKSISTENTIALISTISENA VAPAUDEN KOKEMUKSENA

Katri Johanna Kuvaja

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Katri Kuvaja			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Vapauteen heitetty. Sijaishuollosta itsenäistyminen eksistentialistisena vapauden kokemuksena.			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu –tutkielma	Aika – Datum – Month and year 8.12.2014	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 65+18	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistymisen elämänvaiheeseen liittyviä kokemuksia eksistentialistisen vapauskäsitteen kautta. Alustavassa aineistolähtöisessä analyysissä selvisi, että sijaishuollosta itsenäistyminen näyttäytyi nuorille ennen kaikkea ”vapautena”. Tämä vapauden teema on tutkielman näkökulmana, ja tutkimustehtävänä on: Millaisia ovat sijaishuollosta itsenäistymisen kokemukset kuvattuina eksistentialistisen vapauden teeman kautta?</p> <p>Tutkielman aineisto on osa kansainvälisen I matter –kampanjan alle sijoittuvassa ”Lasten oikeudet sijaishuollossa, teoriasta käytäntöön: tyhjän aukon täyttäminen vertaistutkimuksella vuosina 2011–2012” -EU-hankkeessa kerättyä suomalaista aineistoa. Aineisto on kerätty vertaistutkimuksen menetelmällä, jossa sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret ovat haastatelleet vertaisiaan, eli toisia sijaishuollosta itsenäistyneitä nuoria. Pro gradu –tutkielmassani käyttämäni aineisto on koottu 46 haastattelusta. Alkuperäisessä aineistossa haastateltavia oli 50, joista 27 oli naista ja 23 miestä. Iältään he olivat 18-32 –vuotiaita.</p> <p>Tutkielmassa tiedon lähtökohtana pidetään nuorten omia kokemuksia. Tutkimus on teoreettis-metodologiselta taustaltaan fenomenologis-hermeneuttinen. Aineiston analyysitapa on ollut temaattinen sisällönanalyysi.</p> <p>Sijaishuollosta itsenäistymisen elämänvaihe ymmärretään tutkielmassa situaationa Lauri Rauhalan käsitteen mukaisesti. Elämäntilanne situaationa ja situationaalisuuden korostaminen ihmisen olemassaolon tapana kiinnittävät huomion elämäntilanteen merkitykseen ihmisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta.</p> <p>Tutkielmassa sijaishuollosta itsenäistymisen kokemuksia kuvataan eksistentialistisen vapauden kokemuksen ja maailmaan heitetyn ihmisen metaforan avulla. Eksistentialistinen vapaus, vastuu, valinnan pakko, yksinäisyys ja ahdistus tarjoavat teoreettisen välineistön, jonka avulla tulkitaan nuorten kokemuksia. Eksistentialistifilosofeista tutkielmassa nousevat esille Jean-Paul Sartre ja Martin Heidegger.</p> <p>Tutkielman tulosten mukaan sijaishuollosta itsenäistyminen merkitsi nuorille ennen kaikkea vapautta. Itsenäisyys vapautena määrittyi kontrastina suhteessa kokemukseen sijaishuollosta muiden määräysvallassa olemisena. Nuoret olivat odottaneet itsenäistymisen mukanaan tuomaa vapautta kiihkeästi jo sijaishuollon aikana. Itsenäistymisen koittaessa nuoret kuitenkin huomasivat, että vapaus ei ollutkaan aivan sellaista kuin he olivat kuvitelleet. Vapauden mukanaan tuoma erillisyyks, yksinäisyys ja ahdistus yllättivät. Nuoret kokivat, että heidän valmiutensa vastata vapauden edellyttämään vastuuseen oli osin vasta kehittymässä. Yksinäinen vastuun kantaminen tuntui ajoittain raskaalta. Nuoret myös kokivat, että itsenäistymisen jälkeinen tuki oli puutteellista ja että heidät oli kuin heitetty tai hylätty vapauteen selviytymään omillaan. Nuoret ajattelivat, että vapaus oli vaarallista ja sisälsi riskejä, joilta nuoren tuli suojautua, jottei joutuisi vaikeuksiin. Riskeiltä suojautuminen edellytti yksilökohtaisen vastuun ottamista, henkilökohtaista harkintaa ja viisaiden valintojen tekemistä. Jos vastuun ottamisessa ja itsenäisessä elämässä selvisi, saattoi kokea kasvaneensa ihmisenä.</p> <p>Vapauteen heitetyn metafora kiinnittää huomion ristiriitaan, joka syntyy kun usein vasten tahtoaan huostaanotettu, lapsuutensa ja nuoruutensa muiden määräysvallassa elänyt ja kokemuksensa mukaan usein kuulematta ja kohtaamatta jäänyt nuori jää haastavassa itsenäistymisen elämänvaiheessa puutteellisen tuen varaan. Tutkielman tulokset tekevät näkyviksi nuorten yksinäisyyden ja toisaalta itsenäisen selviytymisen halun sijaishuollosta itsenäistymisen elämänvaiheessa. Suuri osa nuorten ahdistuksesta syntyi yksinäisyydessä ja itsensä selviytyjiksi kokeneiden nuorten tukena oli ratkaisevilla hetkillä ollut välittäviä ihmisiä, jotka olivat auttaneet nuoria uskomaan itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Lastensuojelu, sijaishuolto, jälkihuolto, itsenäistyminen, eksistentialismi, situationaalisuus.			

SISÄLLYS

1 JOHDATUS TUTKIELMAAN	1
2 SIJAIS- JA JÄLKIHUOLTO SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA	4
2.1 Sijaishuollossa asumisen kokemuksista	4
2.2 Sijaishuollon vaikuttavuustutkimus ja huostaanotettujen henkilöiden selviytyminen myöhemmässä elämässä	6
2.3 Sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeinen tuki ja jälkihuolto	10
3 SIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYMINEN SITUAATIONA	14
4 OLEMINEN VAPAUTEEN HEITETTYNÄ - EKSISTENTIALISTINEN VAPAAUS, VASTUU JA AHDISTUS	17
5 TUTKIELMAN TOTEUTTAMISEN LÄHTÖKOHTIA	20
5.1 I matter –kampanja ja vertaistutkimushanke	20
5.2 Tutkielman aineisto	21
6 TUTKIELMAN EMPIIRINEN TOTEUTTAMINEN	23
6.1 Tutkielman teoreettis-metodologinen tausta	23
6.2 Tutkimusanalyysi prosessina	25
6.3 Tutkielman luotettavuuden arviointia	28
6.4 Tutkielman eettisyys	32
7 SIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYMINEN EKSISTENTIALISTISENA VAPAUDEN KOKEMUKSENA	35
7.1 Vapauden odotus	35
7.2 Itsenäisyyden vapaus ja vastuu	36
7.3 Vapaus ja yksinäisyys	38
7.4 Vapaus ahdistaa ja pelottaa	41
7.5 Vaarallinen vapaus	45
7.6 Viisaasti valitseminen vapaudessa	47
7.7 Inhimillinen kasvu	50

8 VAPAUTEEN HEITETYN SITUAATIOSTA	54
8.1 Elämä vapauteen heitettynä	54
8.2 Vapauden monet merkitykset ja pärjäämispuheen yhteiskunnalliset kontekstit	58
8.3 Situaation merkitys	61
8.4 Tutkielman lopuksi ja sen jälkeen	63
 LÄHTEET	 66
 LIITE 1: KYSELYLOMAKE	 72

1 JOHDATUS TUTKIELMAAN

”Saitko, saitko, saitko vapauden?

Vai saitko sittenkin vain yksinäisyyden?

Voit tulla ja mennä ja olla

aivan miten huvittaa

Mutta missään ei oo häntä, joka odottaa

--

Saitko, saitko, saitko vapauden?

Vai saitko riesaksesi myös yksinäisyyden?

Vapaus ja yksinäisyys

ovat lähellä toisiaan

Vapaus ja yksinäisyys

liian lähellä toisiaan”

(Herra Ylppö & Ihmiset: Varoitus, 2008)

Näin laulaa suomalainen rockartisti Herra Ylppö rakkauden päättymisestä, mutta sama sitaatti sopii kuvaamaan myös toisenlaista elämänmuutostilannetta – sijaishuollosta itsenäistymistä. Sekä parisuhteen päättyessä, josta yllä oleva lyriikka kertoo, että nuoren itsenäistyessä sijaishuollosta aiempi tiivis sosiaalisten suhteiden muodostelma katkeaa ja ihminen joutuu kysymään itseltään: Kuka minä olen ja mitä tunnen ilman tätä parisuhdetta tai ilman näitä nuorisokodin työntekijöitä, sijaisvanhempia ja sosiaalityöntekijöitä? Mitä on tämä itsenäinen elämä, ja mikä on minun paikkani siinä? Kuten parisuhteen päättyessä, myös sijaishuollon päättymisen jälkeen on edessä hyppy tuntemattomaan, uudenlaiseen elämään. Tämä uusi aika voi tarkoittaa lähtijälle vapautta, mutta usein vapautteen liittyy myös yksinäisyyttä. Tutkielmassani nuorten kokemus itsenäistymisen elämänvaiheesta muistuttaa siteeratun kappaleen tunnelmaa. Itsenäistymisen jälkeistä aikaa kutsuttiin ”vapaudeksi”, ja siihen liittynä innostus ja mahdollisuus tehdä vihdoinkin mitä itse haluaa kulkivat käsi kädessä ja vuorottelivat yksinäisyyden ja ahdistuksenkin kanssa.

Tämä sosiaalityön pro gradu –tutkielma keskittyy lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten kokemuksiin itsenäistymisen elämänvaiheesta. Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan tässä tutkielmassa lastensuojelulain mukaisesti huostaanotetun lapsen tai nuoren hoitoa ja huolenpitoa kodin ulkopuolella lastensuojelulaitoksessa tai

sijaisperheessä. Sijaishuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 18 vuotta. Tällöin nuori muuttaa sijaishuoltopaikasta tyypillisesti omaan asuntoon tai läheisten luo. Sijaishuollosta itsenäistyminen on erityinen ja monesti haastava vaihe elämää. Huostaanotettujen henkilöiden heikommasta hyvinvoinnista sijaishuollon jälkeen muuhun väestöön verrattuna on esitetty laajalti tutkimustietoa (ks. s. 6-10). Silti itsenäistymiseen tähtäävässä ja sijaishuollon jälkeisessä tuessa on Suomessa puutteita sekä kunta- ja tapauskohtaisia eroja. Itsenäistyessään monet nuoret joutuvat kuin tyhjän päälle, kun tukea ei ole riittävästi saatavilla. Vaille tukea jääminen haastavassa elämänvaiheessa aiheuttaa nuorille monenlaisia hyvinvoinnin riskejä (ks. s. 10-13).

Itse huostaanotto on monille lapsille ja nuorille tilanne, johon he eivät kokemuksensa mukaan ole itse voineet vaikuttaa. Myös elämä sijaishuollossa on pitkälti lapsen tai nuoren ulkopuolelta tulevien sääntöjen määrittelemää. Viranomaiset ja eri alojen ammattilaiset arvioivat ja säätelevät nuoren arkielämää ja usein tekevät päätöksiä heidän puolestaan. Monet nuoret kokevat, että heidän tahtonsa on mitätöity viranomaisten ja ammattilaisten toimesta huostaanoton aikana (ks. s. 4-6). Kontrastina tähän kokemukseen, sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeinen aika näyttäytyy nuorille vapautena. Vapaus on toisaalta vapautta tehdä mitä itse haluaa, mutta toisaalta usein myös yksinäistä vapautta vailla kunnon tukiverkostoa. Aiemmin elämään vahvasti puuttunut yhteiskunta tuntuu kadonneen johonkin, ja nuori huomaa olevansa oman onnensa varassa itsenäistä elämää elämässä. Tutkielmani kohdistuu juuri tähän vapauden ristiriitaiseen kokemukseen.

Tutkielman keskiössä ovat sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten omat kokemukset. Tutkielman aineisto on tuotettu vertaistutkimuksen menetelmällä, eli tässä tapauksessa sijaishuollon kokeneet nuoret ovat haastatelleet toisia samassa elämäntilanteessa olevia nuoria. Tutkielmassa käytetty aineisto on osa laajempaa aineistoa, joka on kerätty osallistavassa vertaistutkimushankkeessa Lasten oikeudet sijaishuollossa, teoriasta käytäntöön: tyhjän aukon täyttäminen vertaistutkimuksella vuosina 2011–2012 (ks. s. 20-21).

Tutkielman tutkimusasetelma on syntynyt aineistolähtöisesti alustavan aineiston analyysin kautta (ks. tarkemmin s. 25-28). Alustavassa analyysissä tutkimuskohde tarkentui nuorten kokemukseen sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeisestä ajasta, joka on kyllä vapaata muiden määräysvallasta, mutta samalla yksinäistä ja edellyttää yhtäkkistä kypsyttää ja omaa vastuunottoa. Tutkimusraportissa kuvataan teoriasidonnaisesti tätä nuor-

ten kokemusta eksistentiaalistisen vapauden teeman kautta. Tutkielman tutkimuskysymys on:

Millaisia ovat sijaishuollosta itsenäistymiseen liittyvät kokemukset kuvattuina eksistentiaalistisen vapauden teeman kautta?

Tutkielman keskeisiä teoreettisia käsitteitä ovat eksistentiaalisismi ja situaatio. Tutkielmassa vapautta kuvataan eksistentiaalistisen filosofian teemojen kautta, joista keskeisiksi tutkielmassa nousevat vapaus, vastuu ja yksinäisyys. Eksistentiaalisismi toimii teoreettisena metaforana nuorten kokemuksille itsenäistymisen jälkeisestä ajasta. Sijaishuollosta itsenäistymisen elämäntilanne ymmärretään tutkielmassa situaationa Lauri Rauhalan käsitteen mukaisesti. Situaatien käsite nostaa esiin elämäntilanteen merkityksen ihmisen olemassaololle ja hyvinvoinnille. Lisäksi situaatien käsite kuvaa tutkimuskohteena olevien kokemusten syntyä tietyssä elämäntilanteessa, sekä elämäntilanteen ja kokemusten yhteyttä ihmisen olemassaoloon, hyvinvointiin ja toimintaan.

Tutkielman aluksi luvussa 2 esitellään sijais- ja jälkihuoltoon liittyvää tieteellistä tutkimusta ja taustoitetaan tutkimusaihetta. Luvuissa 3 ja 4 esitellään tutkielman teoreettinen viitekehys. Viidennessä luvussa kerrotaan tutkielman aineistosta. Luvussa 6 kuvataan tutkielman teoreettis-metodologista taustaa ja empiiristä toteuttamista sekä pohditaan tutkielman eettisyyttä ja luotettavuutta. Luku 7 on tutkielman varsinainen analyysiluku, jossa esitellään analyysin teemat niitä tulkiten. Luvussa 8 analyysin tuloksia pohditaan vielä laajemmassa sosiaalityön tieteellisessä ja yhteiskunnallisessa kontekstissa.

2 SIAIS- JA JÄLKIHUOLTO SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA

Sijaishuoltoa on tutkittu etenkin tilastopohjaisesti huostaanottojen vaikuttavuuden kautta, lastensuojelun käytäntöjen ja menetelmien näkökulmasta sekä huostaanoton ja sijaishuollon kokeneiden omien kokemusten kautta. Suomessa sijaishuoltotutkimus on Pekkarisen (2011) lastensuojelun tietoa ja tutkimusta Suomessa kartoittavan selvityksen mukaan nykyisellään määrältään riittämätöntä. Selvityksen mukaan lastensuojelun kokemustietoa tulisi edelleen kartuttaa etenkin lasten ja nuorten omien kokemusten kautta. Myös lastensuojelun ja sijaishuollon vaikuttavuutta tulee selvityksen mukaan edelleen tutkia eri näkökulmista. Myös sijaishuoltoon liittyvää seurantatutkimusta ja jälkihuoltotutkimusta tarvittaisiin lisää. (mt., 51-52, 58, 64.)

Taustoittaakseni omaa tutkimuskohdettani, sijaishuollosta itsenäistymisen kokemuksia, esittelen seuraavassa kootusti tutkimustietoa sijaishuollossa asumisen kokemuksista, sijaishuollon kokeneiden selviytymisestä myöhemmässä elämässä sekä sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten tuen tarpeesta itsenäistymisen jälkeen.

2.1 Sijaishuollossa asumisen kokemuksista

Sijaishuollossa asuneiden henkilöiden kokemuksiin kohdistuva laadullinen tutkimus osoittaa, että kokemukset sijaishuollossa asumisesta ja sijaishuollosta osana elämäntulkua eivät jäsenny vain yhden tulkintalinjan mukaisesti, vaan kokemukset vaihtelevat sekä tutkimusten välillä että yhdenkin tutkimuksen sisällä tutkittujen henkilöiden välillä. Joissakin tutkimuksissa sijaishuollon kokemukset ovat olleet pääosin negatiivisia, kun taas joissakin tutkimuksissa tuodaan esiin kokemusten moninaisuutta.

Tarja Pösö (2004) on tutkinut etnografisesti nuorten kokemuksia koulukodissa asumisesta. Hänen tutkimuksessaan koulukotikokemukset olivat pääosin negatiivisia kokemuksia. Koulukotiin tulo oli ollut tyypillisesti muiden kuin nuoren oma päätös, johon nuori oli alistunut. Pösön tutkimuksessa nuorten elämästä koulukodissa kuvautui muutenkin riippuvuuden, vaihtoehdottomuuden ja ikävän kokemuksia. Nuorten kuvauksia koulukodissa elämisestä hallitsivat näkymättömyyden, kuulumattomuuden ja sivun jäämisen teemat. (mt., 118.)

Myös Päivi Känkäs (2004) koulukodissa asuvien nuorten elämäntarinoista tekemän tutkimuksen mukaan uhan, huolen, luottamuksen puutteen ja ikävän tunteet olivat nuorten tarinoissa vahvasti läsnä. Nuoret olivat kokeneet toistuvia pettymyksiä, jotka osaltaan selittivät luottamuksen puutetta. Elämäntarinoissa tuli esiin myös suojelemisen ja suojautumisen tarpeita. Varhaislapsuudessaan lapset olivat saattaneet joutua itse suojautumaan vanhempien väkivallalta tai he olivat yrittäneet suojella muita perheenjäseniä, jolloin suojautumisen ja suojelun tarpeet jatkuivat koulukodissa ja myöhemmissä elämänvaiheissa. (mt., 228.)

Tuija Eronen (2012) kuvaa narratiivisessa väitöstutkimuksessaan lastenkodissa asumisen kokemusten elämäntarinallisen kuvaamisen vaikeutta. Tutkimuksessa lastenkodissa asumiseen liittyvät muistot haluttiin pitää yksityisen muistamisen piirissä, jos sielläkään. Muistoihin liittyi monenlaista häpeää. Hankalien muistojen ympärille rakentuu Eronen mukaan unohtamisen kulttuuri, jossa mennyt halutaan jättää taakse. Kertomisesta pidättäytyminen voi liittyä myös haluun suojella itseään ja itselle merkittäviä sosiaalisia suhteita. (mt., 6-7.)

Joissakin tutkimuksissa sijaishuollossa asumista on kuvattu negatiivisten kokemusten lisäksi myös neutraalimpana tai positiivisena osana omaa elämää. Taru Kekkonen (2004) tutkimuksessa nuorten koulukotikokemuksista muodostui kolme erilaista kertomisen tapaa: koulukoti hahmottui ”asennekysymyksenä”, ”kaiken pahan alkuna” ja ”leimana”. Asennekysymys -tarinoissa koulukoti nähtiin elämänvaiheena, johon tuli osata asennoitua oikein. Oikean asenteen myötä koulukodissa oleminen oli koettu pääsääntöisesti hyvänä ja elämään myönteisesti vaikuttaneena ajanjaksona. Näin kokeneet henkilöt olivat päässeet koulukodin myötä irti rikollisuudesta, huumeidenkäytöstä tai hankalasta tilanteesta kotona tai kaveripiirissä. Jos koulukoti sen sijaan hahmottui kaiken pahan alkuna, oli koulukotijakso koettu hyvin negatiivisena elämänvaiheena. Elämästään tämän tarinan kautta kertovat henkilöt kokivat, että heidän joutumisensa koulukotiin oli ollut väärä päätös, ja koulukotijakso oli tuonut elämään negatiivisia asioita, kuten kokemuksia väkivallan tai kiusaamisen kohteeksi joutumisesta, huumeiden käyttöä, opiskeluvaikeuksia ja hankaluuksia sopeutua koulukodin jälkeiseen elämään. Jotkut olivat myös kokeneet tulleet leimatuiksi koulukodissa asumisen vuoksi. Leimatuksi tuleminen vaikutti myöhempään elämään koulukodin jälkeenkin. Leimaaminen oli poikien kohdalla yleensä asenteellista ongelmanuoriksi tai rikollisiksi leimaamista, kun taas

joiltakin tytöiltä oli jopa otettu oma lapsi huostaan koulukotitaustan vuoksi. (mt., 331-351.)

Myös Sarianna Reinikaisen (2009) väitöstutkimuksessa nuorisokodissa eläneiden naisten kokemukset nuorisokodista olivat keskenään osittain erilaisia ja jopa vastakkaisia. Kokemukset olivat yhteydessä siihen, miten hyvin tutkittavat henkilöt kokivat nuorisokodin vastanneen heidän keskeisiin tarpeisiinsa, joita olivat esimerkiksi turvallisuuden, yhteenkuuluvuuden ja arvostuksen tarpeet. Nuorisokoti oli saatettu kokea ”painajaisena”, jolloin siellä asumisesta oli erittäin kielteisiä kokemuksia. Nämä henkilöt olivat olleet nuorisokodissa asuessaan yksinäisiä ja ahdistuneita. Joillekin nuorisokoti hahmotui ”rangaistuslaitoksena” epäreiluiksi koettujen sääntöjen ja käytäntöjen myötä. Reinikaisen tutkimuksessa suurimmalle osalle nuorisokoti oli kuitenkin ollut paikka asua, koska muitakaan vaihtoehtoja ei ollut. Tähän ryhmään kuuluneet henkilöt eivät viihtyneet nuorisokodissa, mutta toisaalta heidän kokemuksensa eivät olleet korostuneen negatiivisia. Positiiviset kokemukset nuorisokodista liittyivät puolestaan etenkin kokemuksiin turvassa olemisesta, arvostavasta kohtelusta ja hyvistä ihmissuhteista sekä henkilökunnan että muiden nuorten kanssa. Reinikaisen tutkimuksessa suurin osa haastateltavista oli kokenut nuorisokodilla olleen myönteistä merkitystä elämälleen jälkeenpäin arvioituna. (mt., 47-49; 132-133; 189-190.)

Kokemustutkimusten tieto osoittaa, että sijaishuollossa asumisen kokemukset ovat hyvin erilaisia henkilöiden välillä. Kokemusta määrittelevät sijaishuoltopaikan ilmapiirin ja ihmissuhteiden (esim. Reinikainen 2009, 147-162) lisäksi myös lapsen tai nuoren aiemman elämänhistorian kokemukset sekä kokemukset viranomaisten toiminnasta esimerkiksi sijoitukseen liittyen (esim. Reinikainen 2009, 47-53, Känkänen 2004, Kekkonen 2004).

2.2 Sijaishuollon vaikuttavuustutkimus ja huostaanotettujen henkilöiden selviytyminen myöhemmässä elämässä

Kuten edellä esitän, on kokemustutkimusten tuottama kuva sijaishuollossa asumisesta moninainen ja erilaisia tulkintoja mahdollistava. Tilastollisten vaikuttavuus- ja seuranta-tutkimusten välittämä tieto huostaanotettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja elä-

mäntilanteesta myöhemmin elämässä on sen sijaan viitannut yhdenmukaisesti huostaanotettujen henkilöiden hyvinvoinnin puutteisiin muuhun väestöön verrattuna. Tutkittaessa huostaanottojen vaikuttavuutta on yleensä verrattu huostaanoton kokeneiden hyvinvointia ja elämäntilanteita muuhun samanikäiseen väestöön. Monissa tutkimuksissa sekä Suomessa että kansainvälisesti on todettu, että aikuistuessaan kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet nuoret ovat muihin ikätovereihinsa verrattuna suuremmassa riskissä erilaisiin huono-osaisuuden tekijöihin, kuten sairauksiin, köyhyyteen, matalaan koulutukseen, työttömyyteen, teinivanhemmuuteen ja rikolliseen toimintaan. Sijoitettuna olleiden psyykkinen sairastavuus, itsemurhariski ja kuolleisuus nuorella iällä ovat korkeammat kuin samanikäisellä väestöllä keskimäärin. (mm. Bromfield & Osborn 2007, Stein 2006, Daining & DePanfilis 2007, Kestilä ym. 2012A.) Etenkin käytösongelmien vuoksi sijoitetuilla henkilöillä riskit ovat huomattavan korkeat verrattuna ei-sijoitettuna olleisiin ikätovereihin. Myös muista kuin käytössyistä sijoitettujen selviytyminen myöhemmässä elämässään on haastavaa, joskin he selviytyvät paremmin kuin käytössyistä sijoitetut henkilöt. (Vinnerljung & Sallnäs, 2008.)

Suomessa Heinon ja Johnsonin (2010) tutkimuksessa todettiin, että työttömyys on selvästi tavallisempaa huostassa olleiden kuin muiden 15–24-vuotiaiden keskuudessa. Myös huostassa olleiden koulutustaso jää tutkimuksen mukaan huomattavasti ikäryhmänsä koulutustasoa matalammaksi. (mt., 276, 285.) Heinon ja Johnsonin mukaan huostaanotetuista parhaiten näyttävät kiinnittyvän yhteiskuntaan ne naiset, jotka on lapsena (0–12-vuotiaina) otettu huostaan ja sijoitettu perhehoitoon. Sen sijaan laitoshoidossa tai monessa eri sijoituspaikassa olleet 13–17-vuotiaina sijoitetut pojat jäävät koulutustasoltaan muista selvästi jälkeen. Heistä 80 prosenttia on vielä 23–24-vuotiaana vailla peruskoulun jälkeistä koulutusta. Myös laitoshoidon 13–17-vuotiaina sijoitetuista työistä kolme neljästä on vielä 23–24-vuotiaina ilman tutkintoa. (mt., 285.)

Niin ikään Suomessa tehdyssä Kestilän ym. (2012A) rekisteripohjaisessa seurantatutkimuksessa todetaan, että sijoitettuna olleiden henkilöiden hyvinvoinnin puutteet ovat moninaiset. Verrattuna muuhun ikäkohorttiin, huostaanotetuilla henkilöillä oli matalampi koulutus, he olivat useammin toimeentulotuen saajia ja heillä oli useammin psykiatrisen erikoissairaanhoidon ja osastohoidon tarvetta. Sijoitettuna olleiden ryhmän henkilöillä oli enemmän raskaudenkeskeytyksiä ja varhainen vanhemmuus oli tässä ryhmässä yleisempää. Myös rangaistusmääräykset olivat sijoitettuna olleiden ryhmässä

yleisempiä (mt., 609-611). Tutkijoiden mukaan lapsuuden olosuhteet selittävät merkittävän osan hyvinvointieroista ei-sijoitettujen ja sijoitettujen välillä, mutta myös lapsuuden olojen vakiointien jälkeen hyvinvointierot säilyvät suurina niin, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen riskit ovat suuremmat. Tällä tutkijat viittaavat siihen, että huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle olisivat riskitekijöitä myös itsessään nuorten hyvinvoinnin kannalta. (mt., 612.) Etenkin toistuvat sijoitukset, sijoitusten keskeytyminen ja vaihtuvat sijaishuoltopaikat on todettu hyvinvoinnin riskitekijöiksi myöhemmissä elämänvaiheissa myös kansainvälisessä tutkimuksessa (kts. esim. Daining & DePanfilis, 2007, 1160; Vinnerljung & Sallnäs 2008.)

Rekisteripohjaisten kvantitatiivisten tutkimusten antama kuva sijaishuollon kokeneiden myöhemmistä elämänvaiheista on melko synkkä ja näyttää selvästi, että sijaishuollon kokeneet henkilöt ovat terveytensä, koulutuksensa ja sosioekonomisen asemansa perusteella heikommassa asemassa muuhun väestöön nähden. Toisaalta tutkimustuloksia tulkittaessa on huomattava, että yksittäisen ihmisen tasolla on mahdotonta tietää, millainen hänen elämäntilanteensa olisi ilman huostaanottoa ja sijaishuoltoa. Tutkimustuloksista ei voida yksittäisten henkilöiden tasolla päätellä, missä määrin henkilön myöhemmän elämän vaikeudet johtuvat nimenomaan huostaanottotaustasta ja missä määrin ongelmista ennen huostaanottoa. Tutkimukset osoittavat kuitenkin sen, että huostaanoton kokeneiden ihmisten vaikeudet usein jatkuvat myös sijaishuollon päättymisen jälkeen myöhemmässä elämässä (ks. esim. Kitinoja 2005, Kestilä ym. 2012B ja Franzen ym. 2008 kodin ulkopuolelle sijoittamisen syistä), jolloin voidaan päätellä että, sijaishuolto ei ole onnistunut kuntouttamaan näitä henkilöitä. On kuitenkin huomattava, että huostaanotto on lastensuojelussa viimesijainen toimenpide, ja tullessaan sijaishuollon piiriin monet lapset ja nuoret ovat jo niin psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti huonovointisia, että ”täydellinen” kuntoutus on erittäin haasteellinen tavoite.

Markku Jahnukaisen (2002) haastatteluaineistoon perustuva seurantatutkimus koulukotiin sijoitettujen nuorten myöhemmistä vaiheista kuitenkin osoittaa, että myös koulukotien, joita pidetään usein rankkoina ja merkittävistä psyykkisistä ja/tai sosiaalisista vaikeuksista kärsivien nuorten sijaishuoltopaikkoina, jälkeisessä elämässä mahdollistuvat syrjäytymiskehityksen lisäksi myös muut elämänurat. Jahnukaisen tutkimuksessa valtion koulukodeista kotiutuneiden nuorten elämä hahmottui pääosin kolmen elämänuralinjan kautta: yhteiskuntaan jäsentyvät, epävakaa ja riskikäyttäytyjät. Yhteiskuntaan jäsen-

tyneiden ryhmän henkilöillä oli monilla työpaikka, vakituinen parisuhde ja joillakin myös oma perhe. Epävakaiden ryhmässä elämä koulukodin jälkeen oli ollut vaihtelevaa ja sisältänyt asuinpaikkakunnan, asunnon, opiskelupaikan ja ihmissuhteiden muutoksia. Riskikäyttäytyjien ryhmään kuuluvilla henkilöillä oli vaikeuksia päihteiden kanssa ja jotkut heistä olivat päätyneet ”rikosuralle”. (mt., 74-91.) Jahnukaisen mukaan tuloksista voi päätellä, että stereotyyppisen riskikäyttäytymisen uran lisäksi koulukodin jälkeisessä elämässä on mahdollista myös pärjätä ja toimia yhteiskuntaan jäsentyvällä tavalla. Lisäksi rikos- ja päihdekierteistä on mahdollista nousta myöhemmissä elämänvaiheissa positiivisempaan suuntaan. (Jahnukainen 2004A, 92; Jahnukainen 2004B, 317.)

Tuija Erosen (2013) viranomaisnäkökulman tarjoava tutkimus asettuu kontrastiin edellä kerrotun tiedon kanssa. Erosen tutkimuksessa huostaanotettujen lasten ja nuorten institutionaalisia polkuja huostaanottopäätöksen jälkeen on seurattu sosiaalityöntekijöiltä kerätyn tiedon kautta. Tämän tutkimuksen mukaan suurimmalle osalle lapsista oli rakentunut huostaanoton jälkeen turvallisuutta, pysyvyyttä ja hyvinvointia tukeva institutionaalinen polku, vaikkakin pienemmällä osalla lapsista huostaanoton jälkeinen aika oli turvatonta, katkoksellista ja ristiriitaista. Sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan suurimmalla osalla lapsista huostaanotto ja sijaishuolto olivat kuitenkin vastanneet lapsen tarpeisiin joko hyvin tai erittäin hyvin ja tukeneet lasten selviytymistä. Erosen tutkimuksessa sosiaalityöntekijöitä tosin mietitytti, saavatko lapset huostaanoton päättymisen ja itsenäistymisen jälkeen riittävästi apua ja tukea aikuisten palveluiden kautta ja onko lapsen omasta tukiverkostosta hänelle riittävää tukea jatkossa (mt., 9-10; 78). On mielenkiintoista, että sosiaalityöntekijöiden tuottamien dokumenttien sekä sosiaalityöntekijöiden haastattelujen ja kyselyvastausten tuottama kuva lasten ja nuorten elämästä huostaanottopäätöksen jälkeen on osittain ristiriitainen monien muiden tässäkin tutkielmassa aiemmin viitattujen tutkimusten kanssa. Erosen tutkimuksessa kyse voi olla siitä, että tutkimuksen seurannan viisivuotinen aikajänne oli esimerkiksi dokumenttien tasolla sen verran lyhyt, että lasten ja nuorten myöhemmän elämän kielteiset vaiheet ja huostaanoton seuraukset eivät tulleet niissä kokonaisuudessaan näkyviin. Toisaalta voidaan pohtia, onko ammattilaisten positiivisen näkökulman taustalla halu nähdä positiivisia seurauksia omalla työllään ja vallankäytöllä, johon on itse osallistunut.

Kontrastia rekisteritutkimuksiin tuovat myös tutkimukset, joissa on selvitetty sijaishuollosta itsenäistyneiden omaa kokemusta hyvinvoinnistaan myöhemmin elämässä. Näissä

tutkimuksissa on todettu hyvinvoinnin kokemuksen olevan sijaishuollosta itsenäistyneillä henkilöillä suhteellisen hyvän ja erot subjektiivisessa hyvinvoinnissa muuhun väestöön verrattuna ovat pienempiä kuin erot objektiivisen hyvinvoinnin tasossa huostaanoton kokeneiden ja muun väestön välillä (McDonald ym. 1996, 112-114, 128-129). Myös Suomessa nuorisokodissa kasvamisen kokemuksia tutkinut Reinikainen (2009) toteaa, että hänen tutkimiensa henkilöiden kokemus omasta selviytymisestään elämässä sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeen oli varsin myönteinen, vaikka objektiivisesti määriteltyjen kriteerien mukaan he olivat tietyillä elämäntilanteilla selviytyneet heikommien muuhun väestöön verrattuna. (mt., 130-131.)

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että tilastollisten tutkimusten antama kuva eroaa sijaishuollon kokeneiden henkilöiden omasta hyvinvoinnin ja selviytymisen kokemuksesta sekä sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Voi olla, että sijaishuollon kokeneiden positiivisempaa näkökulmaa omasta elämäntilanteestaan ja elämänhistoriansaan luovat ihmisten oma halu selvittää ja nähdä oma elämä myönteisessä valossa, mikä onkin tärkeää oman hyvinvoinnin ja vaikeiden kokemusten yli pääsemisen kannalta (ks. esim. Mächtlinger 2009, 78; Bifulco 2009, 128; Brom & Kleber, 2009, 137-138). Lisäksi voidaan pohtia, onko myönteinen kokemus sijaishuollosta yhteydessä parempaan selviytymiseen myöhemmin – tähän antaisi viitteitä esimerkiksi Kekkonen (2004) tutkimus, jossa koulukodin myönteisesti kokeneiden henkilöiden syrjäytymiskehitys oli katkennut koulukodissa. Kokemustutkimusten myönteisempää kuvaa sijaishuollon kokeneiden hyvinvoinnista voi osittain selittää myös haastateltavien ja kyselytutkimuksiin vastaajien valikoituneisuus. On oletettavaa, että pahiten yhteiskunnasta syrjäytyneet henkilöt eivät osallistu tutkimuksiin, joten heidän kokemuksensa jäivät helposti kuulematta ja tutkimatta, ja nämä henkilöt näkyvät vain lukuina tilastoissa ja rekistereissä.

2.3 Sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeinen tuki ja jälkihuolto

Sijaishuollosta itsenäistyneillä henkilöillä on tutkimusten mukaan monenlaisia hyvinvoinnin puutteita muuhun väestöön verrattuna, vaikkakin heidän kokemuksensa selviytymisestään on joissakin tutkimuksissa todettu paremmaksi kuin mitä se objektiivisesti mitattuna on ajateltu olevan. Sijaishuollosta itsenäistyminen ja elämä sijaishuollon jälkeen on monille nuorille haastavaa aikaa. Nuorten tuen tarve omilleen muuttaessaan on

ilmeinen, ja tuen tarpeeseen vastaamisessa on niin kansainvälisiä kuin Suomessa kansallisia alueellisia eroja.

Kansainvälisessä vertailussa on kiinnitettävä huomio eri maiden tapoihin järjestää tuki ja palvelut sijaishuollosta itsenäistyneille henkilöille. Esimerkiksi Britanniassa sijaishuollosta itsenäistyneiden tukeminen on kirjattu erilliseen lakiin, kun taas Ruotsissa lainsäädännöllinen velvoite on löyhempi (Höjer & Sjöholm 2010). Suomessa jälkihuollon tarkoituksena on tukea lapsen tai nuoren kotiutumista sijaishuollosta ja helpottaa nuoren itsenäistymistä. Jälkihuollon tulisi sisältää esimerkiksi tukea asumiseen ja tulevaisuuden suunnitteluun, työllistymiseen ja opiskeluun sekä taloudellista ja psykososiaalista tukea. (Jälkihuolto. Lastensuojelun käsikirja –internetsivusto.) Suomessa kuntien velvollisuus järjestää jälkihuolto sijaishuollon jälkeen on kirjattu lastensuojelulakiin, ja jälkihuolto jatkuu kunnes nuori täyttää 21 vuotta.

Jälkihuollon onnistumisesta sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten tukemisessa on kansainvälisessä tutkimuksessa esitetty vaihtelevia näkemyksiä. Kansainvälisten tutkimusten mukaan jälkihuolto on onnistunut tukemaan nuoria etenkin asunnon löytämisessä ja asunnottomuuden ehkäisemisessä (Stein 2006). Esimerkiksi Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että sijaishuollosta itsenäistytään liian varhain ja nopeasti suhteessa valmiuksiin ja resursseihin. Monilta nuorilta puuttuu perheen tuki ja he joutuvat pärjäämään sijaishuollon päättymisen jälkeen omillaan myös viranomaisilta saadun tuen ollessa riittämätöntä. Itsenäisessä elämässä pärjäämisen haastetta voi lisätä monen sijaishuollosta itsenäistyvän aiempi traumatausta, jonka on todettu olevan yhteydessä monenlaisiin myöhemmän elämän ongelmiin. Kun nuoret jäävät sijaishuollon päättymisen jälkeen omilleen, on heillä suuri riski kodittomuuteen, päihteiden väärinkäyttöön, mielenterveysongelmiin, sosiaalituen varassa elämiseen, rikoksiin ja yksinhuoltajuuteen. (ks. esim. Daining & DePanfilis 2007, 1158; Stein 2006, Tweddle 2005, 7-11.) Ruotsalaisten Höjerin ja Sjöblomin (2010) mukaan sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on suuri sosiaalisen, emotionaalisen, käytännön ja taloudellisen tuen tarve, mutta sijaisvanhempien tai lastensuojelulaitoksen työntekijöiden tuki on vaihtelevaa ja sosiaalipalveluiden ja biologisten vanhempien tuki vähäistä.

Suomalaisen, Törmän ja Kaakisen (2009) laatiman 12 suomalaista kuntaa koskevan jälkihuoltoselvityksen mukaan jälkihuollon lain mukaisessa toteuttamisessa on haasteita

useassa kunnassa. Nuorille tehtävän henkilökohtaisen, kirjallisen jälkihuoltosuunnitelman järjestelmällinen tekeminen kaikille nuorille toteutui alle puolessa tutkituista kunnista. Yhteydenpito jälkihuoltonuoriin oli vaihtelevaa kunnittain, ja vaihteli myös asiakastapauksittain. Kunnissa koettiin suurimmiksi jälkihuollon toteuttamisen haasteiksi henkilöstöresurssien puute ja lastensuojelutyöntekijöiden työnkuvan laajuus. (mt., 30-31.) Raportin mukaan kunnat eivät resurssien vähyyden vuoksi pysty vastaamaan riittävästi ja lain tarkoittamassa merkityksessä jälkihuoltovelvoitteeseensa. Lisäksi kuntakohtaiset erot jälkihuollon resursoinnissa ovat suuria, joten yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus saatavien palvelujen suhteen koko maan tasolla eivät toteudu jälkihuollossa. Selvityksessä kiinnitettiin huomioita myös työntekijöiden vuorovaikutukseen nuorten kanssa. Tiedotus jälkihuollon palveluista nuorille oli osittain puutteellista ja asioista kerrottiin nuorille viranomaiskielellä tai niin, että nuoren oli haastavaa omaksua kaikkea kuulemaansa tietoa kerralla. (mt., 56-57.)

Myös suomalainen kokemustutkimus osoittaa, että virallinen järjestelmä ei ole onnistunut vastaamaan täysin sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten tuen tarpeisiin. Reinikaisen (2009) tutkimuksessa monet huostaan otetut henkilöt olivat kokeneet itsenäisen elämän alkuvaiheet vaikeina. He kokivat itsenäistyneensä liian varhain ja puutteellisesti valmistautuneina itsenäiseen elämään. Monilla ei ollut ympärillään ihmisiä, joihin turvautua nuorisokodista pois muuttamisen jälkeen. Yksinäisyyden, epävarmuuden ja levottomuuden kokemukset itsenäistymisen aikana olivat yleisiä. (mt., 191.)

Jahnukaisen (2004) tutkimuksessa lähes kaikilla nuorilla oli ollut aluksi vaikeuksia löytää paikkaansa ja elämänrytmiään sijaishuollosta muuttamisen jälkeen. Jahnukainen toteaaakin, että lastensuojelulaitoksesta itsenäistyvät nuoret joutuvat lähes kohtuuttoon tilanteeseen muuttaessaan omilleen jopa 16-18 -vuotiaina, usein ilman supporttiivisia kontakteja aikuisiin. Ilman tukea nuorten on vaikea hahmottaa erilaisia tuki-, koulutus- ja työllistämisvaihtoehtoja. (mt., 92.)

Myös Kekonin (2004) mukaan etenkin nuorten, joiden kokemus koulukotijaksosta oli ollut negatiivinen, oli ollut vaikea sopeutua sijaishuollon jälkeiseen elämään. Koulukodissa oli saattanut laitostua ja tottua ohjattuun ja valvottuun elämään, jolloin itsenäiseen elämänhallintaan sopeutuminen oli haastavaa. Itsenäinen elämänhallinta oli vaikeaa etenkin niille nuorille, joiden elämään kuului päihteiden käyttöä, mutta myös kouluko-

din aikainen puutteellinen opiskeluhistoria tai erilaiset väkivaltakokemukset varjostivat elämää vielä itsenäistymisen jälkeen. (mt., 340.)

Sijaishuoltoon joutuminen on usein tilanne, johon lapsi tai nuori ei itse voi vaikuttaa. Kuten edellisissä luvuissa on esitetty, nuoret kokevat elämän sijaishuoltopaikassa tutkimusten mukaan melko usein laitospaikkana elämänsä muiden määräysten mukaan, ja sijaishuollossa asumisen aikaiset kohtaamattomuuden ja tarpeiden kuulemattomuuden kokemukset ovat yleisiä. Sijaishuollon päättymisen jälkeen yhteiskunnan määräysvalta päättyy ja nuoren tulisi pärjätä omillaan tai läheisten avulla. Monilla sijaishuollosta itsenäistyville oma tukiverkosto kuitenkin on hajanainen, ja omista vanhemmistakin saat-
taa olla enemmän huolta kuin tukea. Yhteiskunnan tuki itsenäistymiseen ja jälkihuoltoon sisältää puutteita. Lisäksi tutkimusten mukaan monilla sijaishuollosta itsenäistyneillä henkilöillä on merkittäviä puutteita hyvinvoinnissaan, jolloin he edelleen tarvitsisivat laajempaa tukea kuin mitä suomalainenkin järjestelmä tällä hetkellä mahdollistaa. Tästä kaikesta syntyy ristiriita, joka on tämän tutkielman varsinainen tutkimusaihe: Nuoret itsenäistyvät kokemuksensa mukaan muiden määräysvallasta yksinäiseen vapauteen.

3 SIIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYMINEN SITUAATIONA

Tutkielmassani tutkimuskohteena ovat nuorten kokemukset sijaishuollosta itsenäistymisen elämänvaiheesta, joka tutkielmassa ymmärretään *situaationa* Lauri Rauhalan käsitteen (2005; 2009) kautta. Rauhala kuvaa ihmisen olemista ja elämistä tietyssä elämäntilanteessaan ja siihen kietoutuneena situaation käsitteellä. Rauhalan mukaan ihminen ei vain ole ja elä jossakin elämäntilanteessa, vaan ihmisen ja häntä ympäröivän maailman yhteys on vielä perustavammalla tavalla kietoutuneena toisiinsa – ihmisen olemassaolo on situationaalista eli elämäntilanteista. Ihmistä ei voi olla erillään situaatiosta, vaan hän elää ja on aina yhteydessä ja vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja kaiken siihen kuuluvan kanssa. Rauhalan mukaan elämäntilanne ei siis ole ihmisen ulkopuolinen tekijä, joka kausaalisesti vaikuttaa häneen, vaan suhteet toisiin ihmisiin, työhön, kotiin, kulttuuriin ja muihin situaation rakennetekijöihin ovat olennaisia inhimillisen olemassaolon määrittämisen kannalta. (Rauhala 2009, 252.)

Situaatiolla tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkea sitä, mihin ihminen elämässään on suhteessa. Osa situaatiotekijöistä ovat yhteisiä monille ihmisille, kuten kulttuuri, maantieteelliset ja yhteiskunnalliset olot, arvot ja normit. (Rauhala 2005, 33, 41-42.) Useat situaatiotekijät taas ovat henkilökohtaisia; esimerkiksi tutkielmani nuorilla suhde perheenjäseniin, mahdollinen työ- tai opiskelupaikka, suhde entiseen sijaishuoltopaikkaan, ystävyysuhteet ja harrastukset ovat jokaisen henkilökohtaisia. Jokaisen situaatio on ainutkertainen. Osa situaatiotekijöistä määräytyy ihmisille ilman heidän omaa vaikutusmahdollisuuttaan – esimerkiksi vanhemmat, geenit ja syntyminen tiettyyn yhteiskuntaan. Monia situaatiotekijöitä ihminen voi toisaalta itse valita ainakin osittain, esimerkiksi ystävänsä, puolisonsa, harrastuksensa, ammattinsa ja asuntonsa. (mt. 2005, 33, 41-42.) Tutkielmani nuorten mahdollisuus situaatiota koskeviin valintoihin kasvoi radikaalisti sijaishuollon päättymisen ja itsenäistymisen myötä. Aiemmin monet situaatiotekijät, kuten asuinpaikka ja arjen ympäristö rutiineineen ja sääntöineen olivat tulleet heille valmiiksi määriteltynä viranomaisten ja muiden ammattilaisten taholta.

Tutkielmassani nuorten olemisen situationaalisuus tarkoittaa sitä, että sijaishuollosta itsenäistymisen situaatio vaikuttaa myös heidän fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiinsa sekä kaikkeen siihen toimintaan, jota nuori elämäntilanteessaan suorittaa (esimerkiksi opiskelu, harrastukset, vapaa-ajanvietto). Elinympäristö ja elämäntilanne vaikuttavat

myös nuoren ihmissuhteisiin, hänen kokemukseensa itsestään ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Rauhalan mukaan situationaalisuuden merkitystä ihmisen hyvinvoinnin kannalta ei ole riittävästi ymmärretty. Situaatiota ei ole ymmärretty ihmisen kokonaisuuteen kuuluvaksi, vaan on puhuttu ympäristöstä, joka kausaalisesti vaikuttaa ihmiseen. Rauhalan mukaan suhteet elämäntilanteeseen kuuluviin tekijöihin ovat ihmisen hyvin- tai pahoinvoinnin kannalta yhtä olennaisia kuin psyykkinen ja fyysinen hyvinvointi. Esimerkiksi suhteet toisiin ihmisiin, työhön, kotiin ja yhteiskuntaan ovat olennaisia inhimillisen olemassaolon määrittymisen kannalta. Näiden suhteiden hyvä tai huono tilanne vaikuttaa myös mieleen ja kehoon. (Rauhala 2009, 252.)

Situaation merkitys ihmisen hyvinvoinnin kannalta tulee ymmärrettäväksi Rauhalan holistisen ihmiskäsityksen kautta. Rauhalan mukaan ihmisen olemassaolo on yhtä aikaa tajunnallista, kehoallista ja situationaalista. (Rauhala 2009, 114-115.) Tajunnallisuus tarkoittaa ihmisen tietoisuutta ja kykyä kokemusten muodostamiseen. Kehollisuus taas viittaa ihmisen aineellis-organiseen olemassaoloon, elintoimintoihin ja niiden kokonaisuuteen (Rauhala 2005, 35, 38-39). Tajunnallisuuden, kehoallisuuden ja situationaalisuuden kokonaisuutta Rauhala kutsuu situationaaliseksi säätöpiiriksi. Situationaalinen säätöpiiri siis tarkoittaa Rauhalan käsitystä ihmisestä psyykkis-fyysis-sosiaalisena kokonaisuutena ja näiden eri olemispuolien jatkuvaa yhteyttä toisiinsa. Tajunta, keho ja situaatio vaikuttavat toisiinsa jatkuvasti. Esimerkiksi situaation kielteinen tilanne, kuten huono taloudellinen toimeentulo, vaikuttaa ihmisen mielialaan ja usein myös kehoon erilaisin psykosomaattisin oirein.

Nuoret, joiden tajunnallisia kokemuksia tutkin, elävät sijaishuollosta itsenäistymisen tilanteissaan. Tutkittavat kokemukset paitsi ovat kokemuksia tilanteesta, myös syntyvät siinä. Situaatioon kokemisen tapaan vaikuttavat nykyisen tilanteen lisäksi myös kokemukset aiemmista tilanteista – kokemukset lapsuuden kodista ja elämästä sijaishuoltopaikassa. Situaatioon kokemiseen voivat vaikuttaa myös yksittäiset tilanteen tekijät. Esimerkiksi, jos jokin tilanteessa oleva asia koetaan ahdistavana, voi tilaatio kokonaisuudessaan tuntua ahdistavalta. Tällainen esimerkki on vaikkapa nuoren kokemus hiljaisesta asunnosta, joka ilmenee tajunnassa ahdistuksena (ks. s. 39). Tajunnan tila, esimerkiksi ahdistus, edelleen heijastuu kokemuksiin ja tulkintoihin tilanteesta ja sen muista tekijöistä. Muut ihmiset ja ympäristö koetaan erilaisina ilon tai ahdistuksen tunteen vallitessa. Toisaalta tajunnallinen kokemus vaikuttaa myös tilanteeseen valintojen ja

tekojen kautta. Kokemustensa pohjalta toimiessaan ihminen valitsee ja suorittaa tekoja, jotka vaikuttavat hänen elämäntilanteeseensa. Ahdistuneena ihminen voi pyrkiä lievittämään ahdistustaan erilaisin teoin, vaikkapa urheilemalla, hakeutumalla muiden ihmisten seuraan tai käyttämällä päihteitä.

Situationaalisen säätöpiirin olemispuolista tutkielmani kannalta keskeisiä ovat situationaalisuus ja tajunnallisuus. Vaikka ymmärrän nuorten olemisen olevan myös kehollista, ei kehollisuus olemassaolon tapana ole tämän tutkielman tarkastelun keskiössä. Nuorten puheessa ilmeni jonkin verran puhetta kehollisuudesta ja toisaalta kehollisuuden ja tajunnan tai situaation välisestä yhteydestä, esimerkiksi puheena sairauksista ja päihteiden käytöstä. Tutkielmani varsinaisena tutkimuskohteena ovat situaatiossa muodostuneet tajunnalliset kokemukset. Inhimillistä kokemusta tiedon lähtökohtana käsitellään tarkemmin tutkielman luvussa 6.1. Tutkielmassani situationaalisuuden käsite tarjoaa tavan ymmärtää kokemisen ja elämäntilanteen välistä yhteyttä, ottaen huomioon myös ihmisen kehollisen olemisen.

Tutkielmassani kuvaan sijaishuollosta itsenäistymisen situaatiosta heräävää tajunnallista kokemusta ”vapauteen heitetyn” metaforan kautta. Vapauteen heitettynä oleminen on eksistentiaalinen kokemus, joka syntyy ihmisen havaitessa vapautensa ja olemisensa ennalta määräämättömän ja yksinäisen luonteen. Tutkielmassa tämä metafora kuvaa tiettyjä sijaishuollosta itsenäistymisen situaatioon liittyviä kokemuksia ja tilanteita, joita tutkielman analyysiluvuissa eritellään tarkemmin.

4 OLEMINEN VAPAUTEEN HEITETTYNÄ - EKSISTENTIALISTINEN VAPAAUS, VASTUU JA AHDISTUS

Tutkielmassani nuorten kokemuksia sijaishuollosta itsenäistymisen tilanteesta kuvataan eksistentialistisesta filosofiasta tarjoutuvan vapauden heitettynä olemisen metaforan avulla. Eksistentialistinen filosofia ei tutkielmassani kuvaa omaa ihmiskäsitystäni, etiikkaani tai maailmankuvaani, vaan eksistentialistisen ajattelun teemat toimivat metaforana, jonka avulla nuorten sijaishuollosta itsenäistymisen kokemuksia jäsennetään teoreettisesti. Eksistentialistifilosofoista tutkielmassa nousevat esiin Jean-Paul Sartre ja Martin Heidegger.

Eksistentialismin perusajatus on, että ihminen on vapaa luomaan ja valitsemaan tulevaisuutensa. Ei ole olemassa mitään ennalta määrättyä ihmisen olemusta tai kohtaloa, vaan ihminen luo itse itsensä teoillaan. (Lehtinen 2002, 48.) Sartren mukaan ihmisen ”eksistenssi edeltää essentiaa”, eli ihminen on olemassa ensin ja vasta sitten hän määrittää itsensä. Ihminen on sitä miksi hän itsensä käsittää. (Sartre 1965, 12 -14.) Vapauden kääntöpuolena on eksistentialistien mukaan vastuu. Koska ihminen määrittää itsensä, eikä valmiita merkityksiä ja arvoja ole, on ihminen vastuussa siitä mitä hän on ja mitä hän valitsee. Vastuu ilmenee juuri ihmisen pakossa valita. Sartre korostaa valintojen ja vastuun jatkuvuutta joka hetki läpi ihmisen elämän. Ihminen on vapaa valitsemaan, mutta hän ei voi olla valitsematta. Valitsematta jättäminen on nimittäin valinta sekin. (Sartre 1965, 32.)

Eksistentialisteille vapaus valita ei tarkoita vapautta pelkästään positiivisessa mielessä niin että ihminen voisi valita elämäänsä haluamiaan asioita. Päinvastoin vapaus on usein taakka asettaessaan ihmisen paitsi henkilökohtaiseen vastuuseen, myös vaikeiden kysymysten ja valintatilanteiden eteen. Vastuu on yksinäistä ja palautuu aina ihmiselle itselleen. Vaikka kysyisikin neuvoa toiselta, on vastuu ja valinta lopulta henkilökohtainen. (Lehtinen 2002, 209.)

Eksistentialistinen ihminen on vapaudessaan lopulta yksin maailmassa. Sartren mukaan ihminen on ”tuomittu vapauteen”. Hän on tuomittu, koska ei ole luonut itseään tai päättänyt syntyä, ja vapaa, sillä kaikesta mitä hän tekee, hän on vain itse vastuussa. (Sartre 1965, 19). Myös Heideggerin ajattelussa eksistentialistinen yksinäisyys on keskeinen

teema. Heideggerin mukaan maailma on ihmiselle vieras paikka, johon hänet on heitetty. Ihminen joutuu rajallisen elämänsä puitteissa luomaan oman elämänsä merkityksen itse. (Lehtinen 2002, 168-169.)

Eksistentialistisen yksinäisyyden ja maailmaan heitettynä olemisen herättämä tunne on ahdistus. Heideggerille ahdistus on ihmisenä olemisen peruskokemus, eikä kukaan ihminen voi siltä välttyä. Ahdistus on maailmassa olemisen tapa, jonka aiheuttaa ihmisen oleminen heitettynä maailmaan, vastuussa itsestään, mutta ilman valmiita merkityksiä ja arvoja, jotka häntä ohjaisivat. (Heidegger 2000, 240; Lehtinen 2002, 173.) Sartren mukaan ihmisen vapaus ja siihen kuuluva vastuu itsestä ja muista herättävät ahdistuksen kokemuksen. Ahdistus syntyy siitä, kun ihminen tajuaa itse määrittelevänsä elämänsä arvot ja merkitykset, eikä mikään ulkopuolinen takaa sitä, mitä hän itse tulee olemaan, tai ohjaa häntä valitsemaan oikein. Ahdistus on Sartrelle oman radikaalin vapauden kokemista ja tietoisuutta siitä, että ihminen itse valitsee sen mitä tekee ja kantaa siitä siksi täyden vastuun. (Sartre 1965, 16; Saarinen 1983, 90, 182-189.)

Eksistentialistien mukaan ihminen elää oman rajallisuutensa, kuolevaisuutensa, valinnan pakon ja vastuun kanssa, ahdistusta kantaen. Synkästä virityksestään huolimatta eksistentialismi sisältää myös toivon mahdollisuuden. Elämän rajallisuuden ja ahdistuksen kohtaamisella voi olla positiivinen merkitys. Ahdistuksen kohtaaminen voi pakottaa ihmisen huomaamaan, mikä hänen elämässään on olennaista. Vaikka esimerkiksi Heideggerin ajattelua on pidetty ankeana ja synkkänä, tuo hän esiin tärkeän asian: Vasta ahdistuksen kohtaaminen vapauttaa ihmisen jatkuvalta pakenemiselta ja johdattaa inhimilliseen kasvuun. Inhimillinen kasvu on kasvua kohti uskallusta kohdata elämän rajallisuus, oma kuolevaisuutensa ja olemisensa heitettynä maailmaan. Ahdistuksella voikin olla lopulta positiivinen tehtävä: se voi auttaa ihmistä kohtaamaan oman, ainutkertaisen ja haavoittuvan inhimillisyytensä. (Lehtinen 2002, 173-174.)

Tutkielmassani vapauteen heitettynä oleminen kuvaa nuorten kokemusta, joka syntyy nuoren muuttaessa pois tutusta sijaishuoltopaikasta omaan asuntoon ja aloittaessa itsenäisen elämän. Nuoren täysi-ikäistyessä huostaanotto päättyy ja nuorelle avautuu kokonainen valintojen maailma. Aiemmin viranomaiset ja ammattilaiset ovat päättäneet nuoren elämään kuuluvista asioista ja arki rutiineineen on ollut nuorelle pitkälti elämää muiden määrittelemissä puitteissa. Itsenäistymisen jälkeinen arki on usein täysin erilaista.

Viranomaiset ja ammattilaiset eivät ole enää samalla tavoin kontrolloimassa, neuvomassa ja ohjaamassa nuorta. Kokemus siitä, että vihdoinkin saa itse päättää asioistaan, on jännittävää loputtomine mahdollisuuksineen, mutta usein myös yksinäistä ja ahdistavaakin. Uusi elämä voi tuntua vieraalta ja hämmentävältä nuoren havaitessa valinnan vapauden sisältyvän yksinäisen vastuun. Yksinäisyyttä lisäävät nuorten kokemukset tuen puutteesta. Monet sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret kokevat joutuneensa itsenäistymään liian nopeasti, eikä jälkihuollon aikainen tuki välttämättä ole ollut niin tiivistä kuin nuori olisi tarvinnut. Nuorten kokemuksia vapauden heitettynä olemisesta kuvataan tarkemmin tutkielman analyysiluvuissa.

5 TUTKIELMAN TOTEUTTAMISEN LÄHTÖKOHTIA

5.1 I matter –kampanja ja vertaistutkimushanke

Pro gradu –tutkielmani aineisto on osa aineistoa, joka on syntynyt kansainvälisen I Matter -kampanjan alla toimivassa ”Lasten oikeudet sijaishuollossa, teoriasta käytäntöön: tyhjän aukon täyttäminen vertaistutkimuksella vuosina 2011–2012” - EU-hankkeessa. I matter on kansainvälisen SOS-lapsikyläjärjestön viisivuotinen kampanja, joka toteutetaan Albaniassa, Armeniassa, Itävallassa, Azerbaidžanissa, Valko-Venäjällä, Bosnia Hertsegovinassa, Bulgariassa, Kroatiaassa, Tšekissä, Virossa, Suomessa, Ranskassa, Saksassa, Georgiassa, Kazakstanissa, Kirgisiassa, Latviassa, Puolassa, Venäjällä, Ukrainassa ja Uzbekistanissa. I matter –kampanjan tavoitteena on monipuolisesti parantaa sijaishuoltoa ja sijaishuollon käytäntöjä, tunnistaa ja levittää hyviä toimintatapoja sekä analysoida sijaishuollossa elävien lasten oikeuksia ja heidän kohtaamiaan ongelmia. Kampanjassa kiinnitetään erityistä huomiota sijaishuollossa elävien lasten ja nuorten osallisuuteen. Tavoitteena on parantaa lasten oikeuksia ja heidän saamaansa tukea, voimaannuttaa sijaishuollossa eläviä nuoria sekä vahvistaa lasten osallistumista päätöksentekoprosesseihin. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 11-13.)

Vertaistutkimushanketta koordinoi Children’s Villages International, jonka keskustointi sijaitsee Innsbruckissa. Vertaistutkimushankkeeseen osallistuvat Albania, Puola, Tšekin tasavalta ja Suomi. Suomessa kansalliseen hankeryhmään kuuluvat hankekoordinaattori, tutkija, kaksi nuorta ja lisäksi SOS-Lapsikylä ry:n yhteistyöjärjestöistä Lausteen perhekuntoutuskeskuksen, Pelastakaa Lapset ry:n, Auta Lasta ry:n ja Pesäpuu ry:n edustajat. Järjestöjen edustajat ovat tiedottaneet hankkeesta sekä hankkineet haastattelijoita ja haastateltavia. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 12.)

Vertaistutkimushankkeesta on ilmestynyt monenlaista tietoa. Jokaisesta hankemaasta on ilmestynyt englanninkielinen raportti, ja kansallisten raporttien tulokset on koottu yhteen raporttiin *When Care Ends – Lessons from Peer Research – Insights from Young People on Leaving Care in Albania, Czech Republic, Finland, and Poland*. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 12-14.) Suomessa sosiaalityön professori Maritta Törrönen ja tutkimusavustaja Teemu Vauhkonen Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitokselta ovat

kirjoittaneet sekä Suomea koskevan suomenkielisen tutkimuksen Itsenäistyminen elämänvaiheena – osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista (2012), sekä englanninkielisen raportin Everyone is Valuable – participatory peer research into young people leaving alternative care (2012). Professori Maritta Törrönen tekee aineistosta vielä jatkotutkimusta. Lisäksi aineistosta on tehty oman pro gradu –tutkielmani lisäksi aiemmin toinen pro gradu –tutkielma ja tekeillä on ainakin kolmas tutkielma.

5.2 Tutkielman aineisto

Vertaistutkimushankkeessa nuoria, joilla on omakohtaista kokemusta sijaishuollosta, pidetään hankkeen kokemusasiantuntijoina. Hankkeessa kerättiin tutkimusaineistoa osallistavan vertaishaastattelun menetelmällä: sijaishuollon kokeneet nuoret haastattelivat toisia sijaishuollon kokeneita nuoria. Haastattelijanuoret koulutettiin saamaan tutkimuksellisia valmiuksia haastattelutilannetta varten. Myös tutkimuksessa käytetty haastattelulomake on kehitetty kansainvälisessä yhteistyössä nuorten kanssa. Lisäksi haastattelijanuoret ovat olleet mukana refleктоimassa koottuja tutkimustuloksia. (Törrönen & Vauhkonen 2012, 15.)

Suomalaisessa vertaistutkimuksessa haastattelijanuoria oli yhteensä kymmenen, joista naisia oli seitsemän ja miehiä kolme. Haastattelijanuoret ovat syntyneet vuosina 1979–1992, eli he ovat olleet haastatteluja tehdessään (syksy 2011) 19–32-vuotiaita. Haastatteluihin tuli vastaajiksi 27 naista ja 23 miestä. He olivat iältään 18-32 -vuotiaita. Haastattelut on suoritettu kyselylomakkeen avulla. Lomakkeessa on yhteensä 71 kysymystä, joista 18 on taustakysymyksiä ja 53 kysymystä, joissa on määrällisiä ja laadullisia alakysymyksiä. Haastattelukysymykset jakautuvat seuraaviin teemoihin: 1) itsenäistymiseen valmistautuminen ja suunnittelu, 2) talous, 3) kuntoilu ja harrastukset, 4) asuminen, 5) henkinen hyvinvointi ja terveys, 6) ihmissuhteet, 7) perhe ja huoltajat, 8) sosiaalinen inkluusio, 9) tulevaisuus ja 10) elämänmuutokset sijaishuollon jälkeen. Haastattelut on nauhoitettu kokonaisuudessaan. (mt., 16, 18, 28). Lisätietoa haastatteluista ja niiden toteuttamisesta löytyy Törrösen ja Vauhkonen tutkimuksesta (2012).

Omassa tutkielmassani käytin suomalaisen vertaistutkimushankkeen aineistoa osista henkinen hyvinvointi ja terveys, sekä tulevaisuus ja elämänmuutokset sijaishuollon jäl-

keen. Näissä haastattelulomakkeen osissa on sekä strukturoituja valmiita vastausvaihtoja että avovastauksia, joista itse käytin ainoastaan avovastauksia. Avovastauksissa kysytään henkiseen hyvinvointiin, elämäntilanteeseen, elämään tyytyväisyyteen ja tulevaisuuden toiveisiin liittyvistä asioista. Näin valittua aineistoa minulla oli yhteensä 95 sivua (A4), joka oli koottu 46 haastattelusta. Olen saanut aineiston käyttöni vertaistutkimushankkeen tutkijalta professori Martitta Törröseltä. Sain aineiston käyttöni ilman haastateltavien henkilötietoja ja nimiä. Aineistossa haastattelut oli numeroitu, lisäksi osaan haastatteluista oli merkitty haastateltavan sukupuoli ja syntymävuosi. Tutkielmani aineistositaatteihin on merkitty nämä tiedot sen mukaisesti, mitä niistä on ollut käytettävissäni. Näin ollen joistakin aineistositaateista puuttuu sukupuoli, syntymävuosi tai molemmat. Olen korjannut paikoitellen aineistositaattien kieliasua helpommin luettavaan muotoon, mutta niin että tekstin merkitys tai sävy eivät muutu. Omat lisäykseni lainauksiin on merkitty hakasulkeilla: [esimerkki] ja osan poistaminen lainauksesta kahdella ajatusviivalla.

6 TUTKIELMAN EMPIIRINEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa

Tutkielmassani sijaishuollosta itsenäistymistä lähestytään nuorten oman kokemustiedon kautta. Kokemuksia tutkitaan usein fenomenologisen tutkimusperinteen mukaisesti. Omassa tutkielmassani en käytä varsinaista fenomenologiseen tutkimusperinteeseen liittyvää fenomenologista metodologiaa, vaan tutkielmaani voinee kuvata teoreettismetodologiselta taustaltaan fenomenologis-hermeneuttisia piirteitä sisältäväksi.

Kokemusten tutkijana ajattelen kuten fenomenologisessa tutkimusperinteessä, että maailma hahmotetaan subjektiivisten kokemusten kautta. Fenomenologian päämääränä onkin tutkia inhimillisen kokemuksen prosessia, jossa maailma todellistuu kokijan mielessä. (Pulkkinen 2010, 30.) Kokemuksellisuus ymmärretään fenomenologiassa ihmisen olemassaolon tapana: inhimillinen olemassaolo on tajunnallista ja kokemuksellista. Kokemus liittyy myös kokijan ja hänen ympäristönsä suhteeseen; kokemus ymmärretään tajuavan subjektin, hänen tajunnallisen toimintansa sekä kohteen välisenä suhteena. Kokemus siis on suhde, joka liittää subjektin ja objektin yhdeksi kokonaisuudeksi. (Perttula 2009, 116.) Rauhalan eksistentiaalisessa fenomenologiassa kokemuksellisuus on yksi inhimillistä olemassaoloa määrittävä ominaisuus. Rauhala käyttää kokemuksen kokonaisuudesta ja tietoisuudesta nimeä tajunnallisuus, joka on Rauhalan ontologisessa analyysissä yksi ihmisen kolmesta olemispuolesta kehollisuuden ja situationaalisuuden ohella. Kolme olemispuolta muodostavat yhdessä situationaalisuuden säätöpiirin, joka on Rauhalan ihmiskäsityksen lähtökohta. (ks. tutkielman s. 15 sekä Rauhala 1978, 3-4; Rauhala 2004, 41; Rauhala 2009, 114-115.)

Tutkielmassani en kuitenkaan täysin jaa fenomenologista ymmärrystä siitä, että tutkijan olisi mahdollista tietynlaisen menetelmän kautta puhtaasti eläytyä tutkittavan alkuperäiseen kokemukseen ymmärtäen sen ja rekonstruoiden sen tutkimusraportissa. Varsinaisen fenomenologisen tutkimusmetodin tarkoituksena on, että tutkija ymmärtää ja kuvaa tutkittavan tajunnallisen kokemuksen mahdollisimman autenttisesti. Päästäkseen tähän tavoitteeseen tutkijan tulee tunnistaa omat ennakko-oletuksensa ja käsityksensä tutkittavasta aiheesta sekä pyrkiä laittamaan ne syrjään tutkimuksen teon ajaksi. (Perttula 2009, 144-145.) Fenomenologisessa analyysimetodissa aineiston analyysi etenee tiettyjen eri-

tyisten vaiheiden mukaan ensin yksilökohtaisia ja sitten yleisiä merkitysverkostoja muodostaen. (ks. esim. Laine 2001, 37-38; Lehtomaa 2009, 180-193; Perttula 1996 ja 2000; Giorgi 1985a, 1985b ja 1997.) Fenomenologisen analyysin vaihteellisuuden ja merkitysverkostojen muodostamisen taustalla on siis ajatus tutkittavan henkilön ”puhtaaseen” kokemustietoon pääsemisestä.

Itse ajattelen, että tutkijan analyysi ja tulkinta aineiston sisältämistä tutkittavan kokemuksista on aina lopulta tutkijan konstruktioita ja siten subjektiivista. Mielestäni tämän tulkinnallisuuden ulkopuolelle on mahdotonta päästä toisen kokemuksia tutkittaessa, vaikka tutkija kuinka pyrkisi asettamaan esiymmärryksensä ja ennako-oletuksena syrjään tai seuraisi tiukasti jotakin tiettyä metodologiaa. Myös tutkijan valitsema teoreettinen viitekehys, jonka valossa aineistoa tulkitaan, on täysin tutkijan subjektiivinen valinta. Fenomenologista sosiologiaa kehittäneen Schutzin (1976, 109) mukaan voimme tulkita toisten kokemuksia vain omien kokemusiemme kautta. Toisen kokemusten tulkitseminen on siis aina omien kokemusiemme värittämää. Ymmärtääkseen tutkittavan kokemuksen ja hänen merkityssuhteensa, Schutzin mukaan tutkijan olisi kysyttävä itseltään: ”Mitä tuo ihminen tarkoittaa puhuessaan tällä tavoin, tällä tietyllä hetkellä? Miksi hän tekee niin ja mitkä ovat hänen motiivinsa? Mitä näiden sanojen käyttäminen tarkoittaa?” (mt., 113.) Schutzin mukaan tutkijan tulee siis pohtia puheen tuottamisen sosiaalista kontekstia ja puhujan motiivia tehdessään tulkintoja toisen puheesta. Mielestäni myös näihin kysymyksiin vastaaminen on edelleen tutkijan subjektiivinen tulkinta aiheesta. Vaikka tutkittava itse vastaisi tutkijan edellä mainittuihin kysymyksiin, olisi tutkijan edelleen tulkittava tutkittavan vastaukset omassa subjektiivisessa tietoisuudessaan.

Oma ajatteluni tutkijan ja aineiston välisestä suhteesta liittyykin enemmän hermeneuttisia piirteitä sisältävään fenomenologiaan. Perttulan (1995, 55-56) mukaan hermeneuttisia piirteitä sisältävässä fenomenologiassa ei uskota, että tutkija voisi päästä oman todellisuussuhteensa ulkopuolelle. Tutkija ei koskaan pysty siirtämään kaikkia omia ennako-oletuksiaan syrjään niin, että hän voisi päästä käsiksi ”puhtaaseen”, alkuperäiseen haastateltavan kokemustietoon. Toisen ihmisen alkuperäisen kokemuksen tavoittamiseen pyritään, mutta absoluuttisena tavoitteena se tiedetään jo etukäteen mahdottomaksi. Hermeneuttisessa tutkimusotteessa korostetaan tutkijan dialogia tutkimusaineistonsa kanssa. Tutkija käy ikään kuin keskustelua oman tulkintansa ja aineiston välillä.

Tässä dialogissa tutkijan ymmärryksen tulisi jatkuvasti korjautua ja hän voi osittain vapautua oman perspektiivinsä subjektiivisuudesta tulkintojaan reflektoiden. (Laine 2001, 34.) Laineen (mt., 34) mukaan hermeneuttinen kehä metodisena apuvälineenä vastaa fenomenologisen menetelmän portaittaista etenemistä.

Tutkielmaa tehdessäni olen tiedostanut tekeväni tutkielmaa oman persoonallisuuteni, omien kokemusteni, mediakertomusten, aiemmin omaksumani teoriatiedon ja käytännön työkokemuksen valossa. Olen kuitenkin pyrkinyt tarkastelemaan tekemiäni tulkintoja kriittisesti ja asettumaan refleктоivaan suhteeseen tulkintojeni kanssa läpi aineiston analyysin ja tulkinnan. Aineiston analyysivaihetta kuvaan tarkemmin luvussa 6.2.

6.2 Tutkimusanalyysi prosessina

Tutkielman tekeminen on ollut vaiheittainen prosessi, jonka aikana tutkimuskysymys on muotoutunut ja tarkentunut. Tämä on laadulliselle tutkimukselle ominaista. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma ei aina ole selkeästi ilmaistavissa tutkimuksen alussa, vaan se täsmentyy koko tutkimuksen ajan, ja tarkastelun kohde voi kiinnittyä näemyksen kehittyessä tutkimuksen aikana uusiin kohteisiin. (Kiviniemi 2010, 70-73.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen vaiheet, kuten analyysi, tulkinta ja raportointi, kietoutuvat usein yhteen ja tulkintaa tapahtuu koko tutkimusprosessin ajan (Eskola ja Suoranta 1999, 16). Oman tutkielmani tekeminen on ollut edellä kuvatun kaltainen prosessi, jossa analyysiä, tulkintaa ja raportointia on suoritettu limittäin. Matkan varrella tutkimuskysymys on kirkastunut alustavan analyysin jälkeen.

Tutkielmanteon alkuvaiheessa ajatukseni oli yleisesti tutkia nuorten kokemuksia sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeisestä elämäntilanteestaan. Alkuvaiheessa teoreettinen viitekehys oli melko täsmentymätön, ja jonkinlaisena johtoajatuksena minulla oli Lauri Rauhalan holistinen ihmiskäsitys ja kokemuksellisuus inhimillisen olemassaolon tapana. Lähdin aineiston analyysissä aluksi liikkeelle aineistolähtöisesti. Pyrkimykseni tässä vaiheessa oli löytää aineistosta sen niin sanottu sisällöllinen logiikka (esim. Moilanen ja Räihä 2010, 55), eli temaattisia nuorten tapoja kuvata sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeistä elämäntilannettaan. Analyysimenetelmäni tässä voisi kuvata temaattiseksi sisällönanalyysiksi (Tuomi ja Sarajärvi 2004, 110-115).

Aluksi luin aineistoa läpi useampia kertoja. Näin sain kuvan siitä, millaisia aiheita aineisto käsittelee. Luettuani aineistoa läpi, merkitsin seuraavaksi tutkimuskysymysten kannalta merkittävät kokonaisuudet alleviivaamalla, eli ne kohdat, joissa nuoret mielestäni kuvasivat itsenäistymisen elämänvaihetta. Jo tässä vaiheessa minulle muodostui alustava käsitys siitä, millaisia aiheita aineisto sisältää, ja teinkin alleviivaamista jo värikoodeilla aihepiireittäin. Aihepiirit noudattivat joiltakin osin alkuperäisen teemahaastattelun runkoa, mutta osittain löysin tekstistä aihepiirejä, jotka eivät sellaisenaan kuuluneet teemahaastattelun teemoihin. Seuraavaksi kirjoitin nämä merkityt kokonaisuudet uudeksi tekstikokoelmaksi alkuperäisilmauksina järjestäen ne alustavien aihepiirien mukaan. Näin minulla oli tiivistetyssä muodossa tutkimuskysymysten kannalta olennainen osa aineistoa järjestettynä aihepiireittäin. Jako oli tässä vaiheessa seuraavanlainen: tyytyväisyys, turvattomuus ja huolet, elämäntilanne yleisesti, tuki ja turva, toiveet viiden vuoden päästä ja odotusten toteutuminen.

Jälleen luin tätä aihepiireittäin järjestettyä aineistoa läpi, ja seuraavaksi muutin tekstin alkuperäisilmaukset niitä kuvaaviksi pelkistetyiksi ilmauksiksi, jotka siis olivat tiivis kuvaus tietystä merkityskokonaisuudesta ja osasta tutkittavan puhetta:

Alkuperäisilmaus: Joo vastuuta ja tota noin... no se on vastuuta ettei kukaan määrää

Pelkistetty ilmaus: Vastuuta ja kukaan ei määrää

Sitten kirjoitin pelkistetyt ilmaukset listoiksi, jotka muodostin edelleen alussa syntyneiden, laajojen temaattisten kokonaisuuksien mukaisesti, jolloin minulla oli esimerkiksi otsikkona ”turvattomuus ja huolet” ja alla lista pelkistettyjä ilmauksia kyseisestä aiheesta. Seuraavaksi kävin näitä listoja läpi yhdistellen ilmauksia eri luokkiin. Näin yhdistellen muodostin uudenlaisia alaluokkia, jotka olivat sellaisia kuin esimerkiksi ”varovaisuus ja harkinta vapauden huumassa” tai ”pärjääminen on itsestä kiinni”. Jälleen kirjoitin nämä alaluokat ylös ja ryhmittelin ne yläluokiksi. Nämä yläluokat, eli teemat, kuvasivat nuorten tyytyväisyyttä elämäänsä, nuorten turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia, itsenäistymistä vapauden kokemuksena, vapauteen liittyvää yksinoloa ja itsenäisyyttä, vapauden vaarallisuutta, itsenäisen elämän kovuutta, vastuuta ja elämänhallintaa, selviytymistä ja elämäkokemuksen kautta oppimista sekä nuorten ajatuksia menneestä ja tulevaisuuden toiveistaan.

Tämän vaiheen jälkeen kävin ohjauskeskustelua pro gradu –tutkielmani ohjaajan kanssa, ja totesimme, että aineistosta löytämistäni teemoista vapauden sekä siihen liittyviä vastuun ja yksinäisyyden kokemuksia kuvaava osuus oli kaikkein mielenkiintoisinta. Samalla totesimme, että tutkielman teoreettinen viitekehys kaipasi tarkennusta. Pohtiesani vapauden, yksinäisyyden ja vastuun teemoja, totesin näiden olevan pohjimmiltaan eksistentiaalistisia kysymyksiä ja eksistentiaalistisen ajattelun kuvaavan nuorten itsenäistymisen jälkeiseen elämänvaiheeseen liittämää tuntojaan. Ajattelin eksistentiaalistisen teorian tarjoavan tutkielmalle sen kaipaamaa abstraktiotason nostoa ja toimivan tutkielman teoreettisena lähtökohtana. Harkinnan jälkeen päätinkin tarkentaa tutkimuskysymystä niin, että tarkastelisin koko elämäntilanteen sijasta nuorten sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeiseen aikaan liittämää vapauden tunnetta eksistentiaalististen teemojen avulla kuvattuna. Seuraava vaihe oli tutustua tarkemmin eksistentiaalistiseen ajatteluun kirjallisuuden kautta. Erilaisten teosten kautta päädyin valitsemaan eksistentiaalistista Sartren ja Heideggerin ajattelun tulkinnan apuvälineiksi.

Palasin siis jälleen aineiston pariin ja tällä kertaa ensimmäistä vaihetta teoriasidonnaisemmin päämääränäni selvittää, millainen nuorten omilleen muuton jälkeen kokema vapauden tunne oli. Teoriasidonnaisessa analyysissä on teoreettisia kytkeitä, mutta se ei suoraan pohjautu teoriaan (esim. Eskola 2010, 182). Analyysin tässä vaiheessa minulla oli analyysin ensimmäiseen vaiheeseen perustuva tieto siitä, että nuoret kokivat sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeisen ajan vapautena, ja liittyivät vapauteen esimerkiksi yksinäisyyden, ahdistuksen ja vastuun tunteita. Olin myös tietoinen eksistentiaalistisesta ajattelusta, joka kuvaa juuri näitä teemoja. Lisäksi minulla oli ymmärrys siitä, mitä Sartre ja Heidegger ajattelevat vapaudesta, ahdistuksesta ja yksinäisyydestä, joten tämä ymmärrys ohjasi analyysiäni tiettyyn suuntaan. Tässä mielessä toinen analyysikierros muistutti jonkin verran teorian operationalisointiprosessin avulla suoritettavaa analyysiä (esim. Eskola & Suoranta 1999, 157). Lähtökohtani oli kuitenkin edelleen myös aineistoa kuunteleva tiukan teorialähtöisyyden sijaan.

Uudelleenanalysointivaihetta en suorittanut saman kaavan mukaan kuin ensimmäistä vaihetta. Pystyin käyttämään hyväksi ensimmäisen analyysikierroksen teemoja ja sen myötä kerääntynyttä aineiston tuntemustani kääntäen katseen yleisen elämäntilanteen kuvailun sijasta vapauteen liittyviin kokemuksiin. Koska koin tuntevani aineiston tässä

vaiheessa jo erittäin hyvin, kykenin lukemalla aineistoa, käyttäen hyväksi aiemmin muodostamiani teemoja sekä Sartren ja Heideggerin ajattelua, muodostamaan vapauden kokemista itsenäistymisen jälkeisessä elämäntilanteessa kuvaavia teemoja ilman vaiheittaista etenemistä alkuperäisilmauksista pelkistettyjen ilmausten kautta ala- ja yläluokkiin. Näin menetellen loin yhteensä seitsemän teemaa: Vapauden odotus, itsenäisyyden vapaus ja vastuu, vapaus ja yksinäisyys, vapaus ahdistaa ja pelottaa, vaarallinen vapaus, viisaasti valitseminen vapaudessa ja inhimillinen kasvu. Näistä osassa oli yhtenevyyttä ensimmäisen analyysikierroksen teemoihin, osan ollen täysin uusia teemoja. Näin muodostettujen teemojen kautta koen kysyneeni kuvaamaan nuorten sijaishuollosta itsenäistymiseen liittyvää vapauden tunnetta melko tarkasti ja syvästi.

Tiivistäen voi siis todeta, että analyysiprosessi on jakautunut kahteen jaksoon. Analyysiprosessin ensimmäisessä jaksossa löysin nuorten kokemuksista tavan hahmottaa sijaishuollosta itsenäistyminen vapautena. Prosessin toisessa vaiheessa nostin analyysin keskiöön vapauden teeman analysoiden aineistoa tutkien, mitä nuoret vapauden kokemuksesta kertovat.

6.3 Tutkielman luotettavuuden arviointia

Eskolan ja Suorannan (2003) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida realistisen sekä relativistisen luotettavuusnäkökuvan kautta. Realistisessa näkökuvassa arvioidaan, kuinka hyvin tutkimustekstissä onnistutaan kuvaamaan tutkittua kohdetta. Tutkimustekstin ajatellaan tällöin kuvaavan suoraan tutkimuksen teon todellisuutta, jolloin tutkimustekstin kautta on mahdollista arvioida tutkimuksen suorittamisen luotettavuutta esimerkiksi sisäisen ja ulkoisen validiteetin kautta. Sisäinen validiteetti tarkoittaa tutkimuksen teoreettis-filosofisten lähtökohtien, käsitteellisten määritteiden ja menetelmällisten ratkaisujen loogista suhdetta, ja sisäisen validiteetin kautta tutkija osoittaa tieteenalansa hallintaa. (mt., 212-213.) Omassa tutkimusraportissani olen pyrkinyt perustelemaan käsitteiden ja menetelmien valintaa sekä merkitystä tutkielman kokonaisuuden kannalta aina niissä kohdin, kun tietyt käsitteet tai menetelmät on esitelty, jolloin lukijan on mahdollista arvioida tutkielman sisäisen validiteetin toteutumista.

Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välistä pätevyyttä. Tutkimushavainto on ulkoisesti validi silloin, kun se kuvaa tutkimuskohdet-

ta sellaisena kuin se on. (mt., 213.) Itse en pidä mahdollisena, että tutkimuksessa olisi mahdollista kuvata tutkimuskohdetta täsmälleen ”sellaisena kuin se on”. Käsitykseni mukaan ilmiöt rakentuvat kokijan subjektiivisten merkityksantojen kautta kokijan tajunnassa (vrt. tutkielman s. 15 ja 23), joten en pidä mahdollisena määritellä jonkin asian objektiivista olemusta, joka sitten olisi mahdollista havainnollistaa täysin esimerkiksi tutkimusraportissa. Tieteellisessä tekstissä voidaan pyrkiä mahdollisimman tarkkaan raportointiin tutkimuksen vaiheista ja olosuhteista, mutta koska en usko yhden universaalien totuuden olemassaoloon tai objektiivisen todellisuuden kuvaamisen mahdollisuuteen, on tutkimusprosessin kuvaaminen nähdäkseni enemmän sosiaalisen todellisuuden rakentamista kuin prosessi, jossa olisi mahdollista päästä täydelliseen lopputulokseen siinä, että kaikki ”todellisuuden” piirteet tulisivat kuvatuiksi raportissa.

Oma todellisuuskäsitykseni ja sen myötä tapani ymmärtää tutkielman luotettavuus on enemmän relativistinen kuin realistinen ja korostaa kokijan ja tulkitsijan subjektiivisuutta. Eskolan ja Suorannan (2003) mukaan relativistisessa näkemyksessä tutkimustekstin ei ajatella olevan mahdollista kuvata todellisuutta objektiivisesti, vaan tutkimusteksti luo oman tekstuaalisen todellisuutensa. Relativistisen näkemyksen mukaan käytännön toiminta ja sen kielellinen kuvaus ovat eri asioita. Tällöin luotettavuuden arvioinnin kohteeksi tulee tutkimustekstin vakuuttavuus. Tutkimusteksti on osa sosiaalista todellisuutta, joka osaltaan luo merkityksiä ja osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun. Myös tutkimusteksti rakentaa sosiaalista todellisuutta. Relativistinen näkemys korostaa sosiaalisen todellisuuden kielellistä rakentumista. Tutkimustekstissä aineiston keruun, havaintojen, analyysin ja tulkintojen raportointi ovat tiedetekstiin kuuluvia keinoja vakuuttaa lukija tutkimuksen pätevydestä. (mt., 219-222).

Tutkimuksen luotettavuutta on mahdollista arvioida monista eri lähtökohdista ja luotettavuuden arvioinnissa on kyse myös kirjoittajan taidosta vakuuttaa lukijansa. Vaikka korostan relativistista näkemystä luotettavuuden arvioinnista, en ole kuitenkaan ääri-konstruktionistisesti problematisoimassa kaikkea kielen ulkopuolella olevaa. Näkemykseni mukaan todellisuus on kielen lisäksi myös fyysistä todellisuutta, joskin sen havainnointi ja kuvaaminen tapahtuvat subjektiivisten kokemusten ja merkityksenantojen kautta. Sosiaalisesti ja kielellisesti rakentuva todellisuus on olemassa myös elettyinä ja koettuina käytäntöinä. Ymmärrykseni mukaan toiminta (kuten tutkielman luotettavuuden arviointi) usein tapahtuu tiettyjen olemassa olevien käytäntöjen kautta, vaikka ne

perustaltaan olisivatkin sosiaalisesti ja kielellisesti rakentuneita. Niinpä tutkielman luotettavuuspohdinnan lopuksi esitän muutaman mielestäni tutkielmani kannalta tärkeän näkökulman luotettavuuden reflektointiin.

Hirsjärven (2004, 217) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkijan tulee kuvata tutkimuksen teon vaiheet mahdollisimman tarkasti, ja jo aineiston tuottamisen olosuhteet on raportoitava tarkasti. Myös Perttulan (1995) mukaan tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota tutkimusprosessin kontekstisidonnaisuuteen, mikä tarkoittaa tutkimusprosessin sidonnaisuutta tutkimustilanteeseen. Perttulan mielestä tutkimustilanteessa vallitsevat todellisuuden ominaispiirteet määrittelevät myös tutkimusprosessia ja tutkimustuloksia. Lisäksi haastateltavan merkityssuhteet ovat tutkittavissa vain hänen koetun maailmansa kokonaisuudessa. (mt., 102.) Oman tutkielmani kannalta haasteena on, että en ole itse ollut mukana tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa, kuten tutkimushaastatteluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Näin ollen minun on mahdollonta ensinnäkään raportoida haastattelun olosuhteita tai arvioida esimerkiksi haastattelutilanteen kontekstin vaikutusta tutkielmassani tuotettuun tietoon. Haastatteluaineisto on paikoin keskustelunomainen, jolloin nuori haastattelija ja haastateltava ovat enemmänkin dialogisessa vuorovaikutuksessa kuin haastattelijan ja haastateltavan positioissa. Tällainen vuorovaikutustilanne varmasti vaikuttaa haastatteluaineistoon, mutta valmista aineistoa käytettäessä haastattelukontekstin tarkka raportointi ja arviointi on mahdotonta. Jälleen kysymykseksi tulee myös realistisen ja relativistisen luotettavuuskäsityksen näkökulmaero: mikä on se tutkimustilanteen ”todellisuus”, joka raportissa tulisi kuvata? Onko se haastattelijan, haastateltavan vai kenties jonkin ulkopuolisen havainnoijan kokema todellisuus? Nähdäkseni todellisuus on subjektiivisesti määrittyvää, joten tutkielman luotettavuuden arviointi tutkimustilanteen kontekstista käsin ei ole yksiselitteistä. Tutkielman luotettavuuden parhaat arvioijat olisivat ehkä haastateltavat itse, jolloin he voisivat peilata tutkielman tuloksia ja tulkintoja omiin ajatuksiinsa ja kokemuksiinsa tutkimusaiheesta, huomioon ottaen kokemuksensa haastattelutilanteesta.

Perttula korostaa luotettavuuden kriteerinä myös tutkijan subjektiivisuuden kuvaamista, joka hänen mukaansa tarkoittaa sitä, että tutkimusraportista tulee käydä ilmi, kuinka tutkija on reflektoinut, analysoinut ja raportoinut tutkielman tekoa sen eri vaiheissa. (Perttula 1995, 103.) Nähdäkseni tutkimus on aina jossain määrin tutkijan subjektiivisen näkökulman tulosta ja tutkijan luoma konstruktio. Tutkijan tulee pyrkiä tiedostamaan

oman ajattelunsa ja maailman ymmärtämisen lähtökohtansa, mutta aiempaan omaksut-
tuun teorian tietoon, mediateksteihin ja arkipäivän ajatteluun perustuvasta esiymmärryk-
sestä on nähdäkseni mahdotonta päästä täysin eroon, kuten myös hermeneuttisesti pai-
nottuneessa fenomenologisessa tutkimusotteessa ajatellaan (ks. tutkielman sivu 23-25;
Perttula 1995, 55-56). Vaikka tässäkin tutkielmassa aineiston analyysin ensimmäinen
vaihe on suoritettu aineistolähtöisesti ja teoreettinen viitekehys valittu aineistosta löyde-
tyn vapaus-tematiikan mukaisesti, on tietyn teoreettisen viitekehysten valinta ja muo-
toilu aina tutkijan subjektiivisen harkinnan ja konstruoinnin tulosta. Myöskään teemat
eivät nouse aineistosta itsekseen, vaan ne ovat aina tutkijan konstruoimia ja tutkijan
näkökulman kautta muodostettuja.

Kun tutkimuksen teossa otetaan lähtökohdaksi tutkijan subjektiivisuus, tulee tutkijan
tieteellisen uskottavuutensa lisäämiseksi perustella esittämänsä väitteet huolellisesti.
Tulkintojen perustelemista luotettavuuden kohottamiseksi korostaa esimerkiksi Hirsjär-
vi (2004, 217), jonka mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston tulkintaprosessi on
kuvattava mahdollisimman tarkasti ja kerrottava perustelut esitetyille väitteille. Tut-
kielmassa olen pyrkinyt kuvaamaan aineiston analyysiprosessia mahdollisimman lä-
pinäkyvästi luvussa 6.2., jolloin lukija voi arvioida tutkielman teon prosessin vaiheita ja
tehtyjä valintoja luotettavuuden näkökulmasta. Tuloslukuissa esitetyt aineistositaatit
auttavat lukijaa arvioimaan tulkintojen luotettavuutta suhteessa aineistoon.

Perttulan (1995) mukaan luotettavuutta pohdittaessa on otettava huomioon myös se,
millaista tietoa tutkimuksessa pyritään tuottamaan. Perttulan mukaan tavoiteltava tieto
voi laadullisessa tutkimuksessa olla essentiaalisesti, käsitteellisesti tai persoonakohtai-
sesti yleistä tietoa. Essentiaalisesti yleisellä tiedolla tarkoitetaan ontologisen analyysin
tulosta inhimillisestä olemassaolosta. Käsitteellisesti yleinen tieto viittaa inhimillisen,
kielellisen ajattelun ja käsitteellistämisen luonteeseen ja kuvaa useamman ihmisen mah-
dollisesti yhteneviä merkityssuhteita. Persoonakohtainen yleinen tieto taas kuvaa yhden
henkilön subjektiivisia kokemuksia ja merkityssuhteita. (mt., 103.) Tässä tutkielmassa
olen pyrkinyt tuottamaan persoonakohtaista yleistä tietoa (jokaisen haastateltavan omi-
en yksilöllisten kokemusten tulkitseminen) sekä käsitteellisesti yleistä tietoa (analyysin
temaattiset tulokset ja yleiset johtopäätökset aineistosta). On vaikeaa sanoa, kuinka laa-
jasti johtopäätökseni kuvaavat kaikkien sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten koke-
muksia, mutta mielestäni olen onnistunut kuvaamaan tässä vertaistutkimushankkeessa

mukana olleiden nuorten kokemuksia ja tuottamaan tämän ryhmän tasolla käsitteellisesti yleistä tietoa. Sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret ovat laaja ja heterogeeninen joukko, ja on mahdollista että vertaistutkimushankkeeseen mukaan tulleet nuoret ovat jollakin tapaa valikoitunutta joukkoa. On todennäköistä, että esimerkiksi nuoret, joiden elämäntilanne on hyvin kaoottinen, eivät osallistu tutkimushankkeisiin.

6.4 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on laatinut humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet. Neuvottelukunnan ehdotuksessa ihmistieteisiin luettavaa tutkimusta koskevat eettiset periaatteet jaetaan kolmeen osa-alueeseen: 1. Tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, 2. Vahingoittamisen välttäminen ja 3. Yksityisyys ja tietosuojat. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4.) En ole itse ollut mukana suunnittelemassa ja keräämässä aineistoa, joten aineiston keräämiseen liittyviin eettiseen toimintaan en itse pro gradu –tutkielman tekijänä ole ollut vaikuttamassa. Aineiston keräämiseen liittyviä eettisiä periaatteita on kattavasti esitetty Törrösen ja Vauhkosen tutkimusraportissa (2012, 37-39), jossa tutkijat kuvaavat hyvään tutkimusetiikkaan sitoutunutta työskentelyä tutkimuksen kaikissa vaiheissa.

Aineiston suhteen tärkeä huomioitava tutkimuseettinen kysymys liittyy yksityisyyden ja tietosuojan periaatteisiin (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 8 – 11). Olen allekirjoittanut aineiston tietosuoja- ja salassapitoa koskevan sitoumuksen ennen aineiston vastaanottamista. Saamani aineisto ei sisältänyt nimiä, henkilötunnuksia tai muita vastaavia tunnistetietoja. En siis itsekään tiedä, keitä tutkimuksessa mukana olleet nuoret ovat. Vaikka minulla oleva aineisto ei missään vaiheessa sisältänyt tunnistetietoja, säilytin aineistoa huolellisesti lukitussa tilassa niin, että ulkopuoliset eivät päässeet käsiksi aineistoon.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan periaatteiden mukaan tutkijan on vältettävä tutkittavien vahingoittamista myös tutkimusjulkaisuvaiheessa. Tähän liittyy erityisesti tutkittavia kunnioittava kirjoittamistapa tutkimusjulkaisuissa. Neuvottelukunnan mukaan on tärkeää huomata, että tuloksia ei esitetä arvostelevasti, asenteellisesti tai epäkunnioittavasti, eikä julkaista tutkimuskohdetta leimaavia tuloksia – etenkin jos ne eivät perustu

kattavaan aineistoon ja sen systemaattiseen analyysiin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2009, 7.)

Tutkittavana ryhmänä pro gradu –tutkielmassani ovat sijoitettuna olleet nuoret. Huostaan otettujen lasten ja nuorten hyvinvointia ja elämäntilanteita on tutkittu Suomessakin aiemmin, ja heidän on nähty olevan eri mittareilla mitattuna haavoittuvassa asemassa esimerkiksi taloudellisen ja sosiaalisen asemansa perusteella. Lastensuojeluasiakkuuden ja huostaanoton on nähty liittyvän syrjäytymisriskiin ja usein huostaan otettuja lapsia ja nuoria pidetään huono-osaisina, syrjäytyneinä ja stigmatisoituneina. Tutkittaessa tämän kaltaista ilmiötä ja ihmisryhmää, on punnittava tarkkaan tuotettavan tiedon vaikutuksia sekä esitystapaa. Kuten Törrönen ja Vauhkonen (2012, 91) huomauttavat, julkinen keskustelu usein niputtaa huostaanotettuna olleet lapset ja nuoret sekä heidän elämänsä kunkunsa. Tällä on väistämättä vaikutuksensa myös siihen, mitä huostaanoton kokeneet lapset ja nuoret ajattelevat itse itsestään. Törrönen ja Vauhkonen nostavat esiin erään tutkimuksen nuoren sanoman: ”useimmille meille käy huonosti” ja kysyvät, mistä nuori on tällaisen tiedon sisäistänyt. He pohtivat, onko tämä se kuva, mitä julkisessa keskustelussa ylläpidetään ja jonka nuoret sisäistävät koskemaan itseään. (mt., 91.) Myös omassa aineistossani eräs nuori totesi, että huostaanoton kokeneella nuorella on todennäköisesti monenlaisia vaikeuksia edessään elämänsä varrella.

Omassa tutkielmassani en ole niinkään tekemässä ulkopuolelta päätelmiä sijaishuollossa olleiden nuorten elämäntilanteiden hyvydestä tai huonoudesta. Tutkielmani päämäärä on nostaa esiin nuorten omia, yksilöllisiä kokemuksia elämäntilanteestaan niitä analysoiden. Tieteellinen tieto on kuitenkin aina yhdenlainen konstruktio sosiaalisesta todellisuudesta ja tutkimuskohteestaan, sisältäen omat ehtonsa ja pyrkimyksensä. Mitä tahansa tietoa voidaan lukea jälkeinpäin erilaisista näkökulmista. Myös kokemusten tutkijan on oltava yhtä lailla herkkä sille, mitä tuotettu tieto sisältää, millaisia vaikutuksia sillä voi olla ja millaiseen laajempaan tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun oma tutkimustieto liittyy.

Tutkielmaa tehdessäni koinkin olevani vaativan ja haastavan tehtävän äärellä myös eettisesti: olin analysoimassa itselleni vieraiden, tuntemattomien nuorten elämäkokemuksia. Huomasin usein miettiväni, mitä nuoret ajattelisivat, jos he lukisivat tutkielmaani ja tunnistaisivat itsensä aineistosta. Mitä he ajattelisivat tutkielmastani, ja kuinka he arvi-

oisivat minun tavoittaneen heidän kokemuksiinsa? Tällainen lähtökohta on toisaalta saanut minut tuntemaan kiitollisuutta näitä tuntemattomia nuoria kohtaan: olen saanut tutustua ja eläytyä heidän elämäkokemuksiinsa. He ovat myös mahdollistaneet tämän tutkielman teon. Koinkin olevani näille nuorille velkaa sen, että pyrin korkeaan eettiseen tasoon tutkielman kaikissa vaiheissa.

7 SIIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYMINEN EKSISTENTIALISTISENA VAPAUDEN KOKEMUKSENA

Aineiston nuorille sijaishuollosta itsenäistyminen ilmeni ennen kaikkea vapautena. Tutkielmassani vapautta tulkitaan eksistentialistisena vapauden kokemuksena. Vaikka nuoret olivat odottaneet itsenäistymisen tuomaa vapautta jo sijaishuollon aikana ja haaveilleet sen mukanaan tuomista mahdollisuuksista, oli vapaus koittaessaan monille hämentävä ja ristiriitainen kokemus. Vapauteen liittyvä yksinäisyys, ahdistus ja yksinäinen vastuun kantaminen yllättivät monen nuoren. Nuoret liittivät vapauteen erilaisia riskejä, joiden suhteen heidän oli pidettävä varansa. Riskeistä selviytyminen edellytti henkilökohtaisen vastuun ottamista ja viisaiden valintojen tekemistä. Jos vastuun ottamisesta selvisi, saattoi huomata kasvaneensa ihmisenä. Seuraavassa vapauteen liittyviä kokemusteemoja kuvataan tarkemmin.

7.1 Vapauden odotus

Jo sijaishuollossa ollessa itsenäistymisen jälkeinen aika oli haaveissa ja odotuksissa merkityksellistynyt nuorille ennen kaikkea itsenäisenä ja vapaana elämänä. Vapautta alettiin odottaa sijaishuollon aikana. Eläminen sijaishuollossa oli koettu muiden määräysvallassa olemisena ja rajuimmillaan kuin vankilana, josta toivottiin vapauteen pääsemistä mahdollisimman nopeasti.

No silloin mä toivoin vaan et mä pääsisin pois sieltä ja voisin aloittaa oman elämän. (haastattelu 57, nainen, 1993)

Mä halusin olla vaan vapaa, musta tuntu et mä oon vankilassa välillä. (haastattelu 78, nainen, 1989)

Sijaishuollon aikana nuoret olivat eläneet viranomaisten, lastensuojelulaitoksen työntekijöiden tai sijaisperheen määräyksessä. Monet olivat kokeneet sijaishuollon rajoittavana muiden asettamine sääntöineen ja rutiineineen. Itsenäisyyden tuoman vapauden he ajattelivat olevan huoletonta ja rentoa elämää, joka tuo mahdollisuuksia pitää hauskaa ystävien kanssa ja elää vapaasti. Sijaishuollossa ollessa vapaus oli näyttäytynyt ihanne-tilana ja kontrastina huostaanotolle, joka oli monille nuorista tilanne, johon he olivat joutuneet vastoin omaa tahtoaan. Sijaishuollossa ollessa oli haaveiltu siitä, että itsenäistymisen jälkeisessä vapaudessa vihdoinkin saa alkaa itse päättää omista asioistaan ja hallita

oman elämän kulkua. Vapauteen oli liittynyt usein ajatus omasta asunnosta, joka näyttyi omana tilana, jossa saisi tehdä mitä haluaa.

Siellä sijaishuollossa se oli hohdokkain ajatus ikinä, että ku pääsee tästä laitoksesta ni pääsee omaan kämppään (haastattelu 84)

Haastatteluhetkellä nuorilla oli jo takanaan itsenäistä elämää eri pituisia aikoja, ja he muistelivat aiempia haaveitaan itsenäistymiseen ja vapauden odotukseen liittyen omaten jo kokemusta siitä, mitä omillaan eläminen lopulta tarkoitti. Moni muisteli aiempia itsenäistymishaaveitaan hiukan huvittuneenakin ja totesi itsenäisen elämän ja vapauden lopulta olleen erilaista kuin miltä se haavekuvissa sijaishuollon aikana oli näyttänyt.

Se ei oo tavallaan ihan semmoista kuin kuvitteli. Siinä oli tietenkin semmoinen kuva päässä, että millasta se on, mutta kyllä se oli tosi erilainen niinku loppupeleissä - - Mä kuvittelin, että se on semmosta vapaata menoa ja semmosta ehkä vähän huoletonta, että voi pitää hauskaa ja rellestellä... mutta onhan se sitten erilainen kun on asunut siinä omassa talossa ainakin sen vuoden verran, niin kyllähän siinä sitten jo muuttui se kuva paljonkin. (haastattelu 90, mies)

Jälkeenpäin nuoret huomasivat että olivat odottaneet vapautta idealisoiden sitä ja ehkä kiirehtineet ja ahnehtineetkin vapauteen pääsyä. Jotkut pohtivat, että olisi kannattanut ottaa paremmin hyöty irti sijaishuollon aikana tarjotusta tuesta eikä kiirehtiä itsenäistymään. Itsenäistymisen ja omilleen muuton jälkeen nuoret huomasivat, että vapauteen liittyy myös muita asioita kuin vapaus saada tehdä erilaisia asioita oman mielen mukaan. Seuraavissa luvuissa kuvataan niitä ristiriitaisia tunteita, joita itsenäistymisen mukanaan tuoma vapaus herätti.

7.2 Itsenäisyyden vapaus ja vastuu

Nuorille sijaishuollosta itsenäistyminen merkitsi siis vapautta. Vapaus oli kokemusta siitä, että vihdoinkin saa itse päättää omista asioistaan. Vapaus oli elämän ottamista omiin käsiinsä ja sitä, ettei ole enää tilivelvollinen kenellekään.

No onhan se silleen vapaampaa, että voi itse päättää omasta elämästä ja sen kulusta. (haastattelu 90, mies)

Parantunut ja itsenäisempi - - sillon kuin siellä asuin ja oli ihmisiä ympärillä niin piti menoja kuitenkin koko ajan selitellä - - vapaampi - - Mä voin tehdä semmoisia asioita milloinkin kuin mä haluan, niin työssä kuin vapaa-ajallakin. (haastattelu 104)

Vapauden kokemukseen liittyi sekä kokemus itsenäisyydestä, omasta päätäntävällästä ja sen mukanaan tuomista mahdollisuuksista, mutta toisaalta vapautteen kuului kääntöpuolelensa vastuu. Vastuu syntyi sen myötä, että päätäntävältä omista asioista oli nyt nuorella itsellään. Tämä tuntui toisaalta hienolta ja oli sitä, mitä nuori oli kauan odottanut. Toisaalta vastuu jännitti ja hirvitti. Nuoret kokivat, että yhtäkkiä heidän pitääkin hoitaa itse kaikki sellaiset asiat, jotka aiemmin joku muu oli tehnyt heidän puolestaan, päättänyt heidän puolestaan tai joihin oli saanut tukea ja ohjeistusta sijaishuollon kautta. Nuori saattoi olla vielä epävarma omista kyvyistään hoitaa kaikki asiansa yksin ja tehdä elämän suuret ja pienet päätökset itse.

Aineistossa oli merkille pantavaa, että vapauden hyvistä puolista, kuten itsenäisyydestä ja oman päätäntävällän lisääntymisestä, sekä vapauden mukanaan tuomasta vastuun painolastista puhuttiin hyvin paljon rinnakkain ja yhdessä, usein jopa samassa lauseessa yhdistäen positiivisia ja negatiivisia kuvailuja vapaudesta ja vastuusta. Tämä kuvasi nuorten kokemusta siitä, kuinka vapaus ja vastuu kulkivat yhdessä ja kuinka vapauden mukanaan tuoma vastuun ottamisen vaatimus teki itsenäistymisestä samalla sekä kiehtovaa että haastavaa. Tyypillisimmillään kokemus vapaudesta ja vastuusta oli sitä, että toisaalta kukaan ei enää määräile, mutta samalla se tarkoitti sitä että nuoren piti itse tajuta ja ymmärtää kaikki yksin.

Kaikki pitää tajuta itse. Sulla ei oo ketään määräilemässä missään. (haastattelu 5)

Mä voin nyt tehdä mitä mä haluan ilman että joku vahtii mua. Mut onhan siinä sitten tämmösiäkin eroja, että esimerkiksi jollain tavalla siellä [sijaishuoltopaikassa] oli niin kuin turvallista olla ja joku teki ruokaa ja joku huolehti. Nyt pitää sitten ottaa tai saa ottaa vastuuta. (haastattelu 91)

No se, että mä olen nykyään täysin itsenäinen... jollain tavalla vapaampi ja suoraan sanoen vaikka tää ei liity periaatteessa kysymykseen, niin kyllä sellainen fiilis on, että olis ihan kiva olla siellä taas vaikka pari viikkoa. (haastattelu 4, mies, 1993)

Viimeisessä sitaatissa nuori koki, että on itsenäinen ja vapaa, minkä hän koki sinänsä positiivisena asiana, mutta toivoi toisaalta, että voisi palata vähäksi aikaa sijaishuolto- paikkaan, koska siellä elämä oli tuttua ja turvallista. Vapauden mukanaan tuoman vastuun rajattomuus saattoi nuoresta tuntua yllättävältä ja vaikeasti käsitettävältä. Uudessa tilanteessa saattoikin alkaa nähdä sijaishuollon aikaisen elämän turvallisena verrattuna

nykytilanteeseen ja sijaishuollon aikaisten viranomaisten ja ammattilaisten toiminnan tukena ja apuna, kun se aiemmin oli tuntunut määräilyltä ja ”kyttäämiseltä”.

No nyt ei oo ketään kokoajan niinkuin sillä tavalla tukemassa ja huolehtimassa asioista. Itse pitää kaikki tehdä. (haastattelu 83)

Nuorten kertomuksissa tuli esiin eksistentiaalinen ajatus vapauden ja vastuun yhteenkietoutumisesta, joka esimerkiksi Sartren ajattelussa on keskeinen teema. Koska ihminen on vapaa tekemään ja valitsemaan, hän on vapauden myötä myös vastuussa kaikista teoistaan ja valinnoistaan. Sartren mukaan vastuu syntyy etenkin siitä, että mitään valmiita arvoja tai merkityksiä ei ole olemassa muuten kuin meidän kauttamme – me ihmiset itse luomme arvomme ja merkityksemme. (Saarinen 1983, 160-164.) Eksistentiaalinen vapaus ja vastuu syntyvät asetelmassa, jossa ihminen kohtaa maailman ilman annettuna ja objektiivisena olemassa olevaa maailmansuunnitelmaa, jonka toteuttamiseen ihmisen tulisi osallistua. Ihmisen vapaus ja tehtävä on luoda itse itsensä ja hän on vapaa muokkaamaan toiminnallaan itseään ja ympäristöään. Tämä sama vapaus asettaa hänet vastuuseen kaikesta muusta paitsi omasta vapaudesta ja vastuullisuudestaan – nämä eivät ole hänen valittavissaan vaan hänen eksistenssinsä lähtökohta. (Lehtinen 2002, 200.)

Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten kokemuksissa vapauden ja vastuun dialektiikka näkyi nuorten yhdistäessä vapauden ja vastuun olennaisesti yhteenkuuluviksi. Nuorten puheesta kuului vapauden riemun lisäksi hämmennys siitä, että kukaan ei ollutkaan enää määräilemässä eikä siten toisaalta neuvomassakaan miten elämää kuuluisi elää. Nuori huomasi olevansa yhtäkkiä omillaan ja itse vastuussa kaikesta, koko omasta elämästään. Tämä tunne aiheutti toisaalta innostusta, mutta myös hämmennystä ja pelkoa. Elämä oli osittain samanlaista kuin ennen, mutta toisaalta peruuttamattomasti erilaista, kun kaikki pitikin tehdä ja hoitaa itse - niin arjen asiat kuin oman elämän suunnittelu arvoineen ja päämäärineen, jotka olivat nyt nuoren itsensä valittavissa.

7.3 Vapaus ja yksinäisyys

Vapaus saattoi etenkin alussa tuntua myös yksinäiseltä. Oma asunto tuntui hiljaiselta ja oudolta, kun oli tottunut yhteisölliseen asumiseen sijaishuoltopaikassa, muiden ihmisten ääniin, tuttuihin rutiineihin ja siihen että aina on joku muukin paikalla.

Mä olin että voi vitsi maanantaina mä täytän 18, että en mä halua, että voinko mä jäädä vielä vuodeksi tänne, että mä en halua tää on ihan hirveetä et miten mä pärjään - - Sitten oli ihan sikahirveetä olla yksin ja siellä kämpässä kun ei kuulunut pihahdustakaan kun ihmetteli että missä on ne huutavat lapset... että mikä tää mun arki on, täällä on ihan hiljaista, että ihan hirveetä, ihan kuin kuolema olisi talossa, että tää on kauheeta. Mutta hyvin se sitten loppupeleissä meni. (haastattelu 112, nainen)

Sijaishuollon aikainen elämä sosiaalisine kontakteineen tuntui itsenäistymisen jälkeen turvalliselta verrattuna nykyhetkeen, jossa kukaan ei enää odota kotiin tai kysele perään. Nuoret kuvasivat jonkin verran sosiaalisten kontaktien ohuutta, ja etenkin viranomaiskontaktit jälkihuollon aikana tuntuivat usein hatarilta.

Kyllä mä olen vapaampi kulkemaan ja menemään ja näin, mutta siihen vapauteen liittyy myös sellainen tietynnäköinen yksinäisyys, et kun on se oma kämpä ja on yksin siellä. Taas silloin kun oli rajat, silloin kun tuli takaisin sinne nuorisokotiin niin siellä oli niin kuin se oma perhe tavallaan odottamassa ja sitten syötiin yhdessä iltapalaa ja puhuttiin ja näin. Nyt se on sitä, että tapaa sitä ohjaajaa kerran kuukaudessa. Se on vähän semmoista huolissaan olemista ja yksinäistä tämä jälkihuoltoelämä - - Tapaan paljon ystäviä ja perhettä just ja koitan olla jäämättä sinne kämppään murehtimaan asioita. Jos sinne kämppään jää, niin kyllä sitä todella helposti eristyy tästä sosiaalisesta maailmasta. (haastattelu 84)

Fyysisen yksinäisyyden ja erillisyyden tunteen lisäksi yksinäisyys oli myös tunnetta siitä, että vastuu arjen asioista piti kantaa yksin. Sijaishuollon aikaisesta ja jälkihuollon tuesta huolimatta monien kokemus oli kuitenkin se, että itsenäisessä elämässä nuori on lopulta yksin. Lisäksi nuoret kokivat, että vaikka he olivat odottaneet itsenäistymistä jo pitkään ja he olivat siihen (vaihdellen) saaneet opastusta ja tukea, itsenäisen elämän vaatimukset konkretisoituivat heille yllättäen. Itsenäistymisen rajapyykin ylittyessä yhteys aiempaan elämään sijaishuollossa, sen turvaan ja tuttuihin ihmisiin, oli vaarassa katketa. Jotkut myös kokivat, että itsenäistymisen jälkeen tukea ei ollutkaan enää saatavilla ainakaan siinä määrin, kuin olisi kaivannut.

Ainut vaan, että se oli tosi nopea, että kannettiin kamat sisään ja katsottiin jääkaappi että se menee päälle ja palohälytin. Sitten se oli siinä. Ei kysytty että tarviitko sä vielä jotain, että se oli semmonen vähän että ”aha kiitti”. (haastattelu 112, nainen)

Tuen ja kontaktien katkeamisen kokemuksen ja nopean itsenäistymisen mielessä nuoret kokivat olevansa kuin ”vapauteen heitettyjä” eksistentiaalistien sanoin. Sartren mukaan ihminen löytää itsensä yksin ja ilman apua sidottuna maailmaan, josta hän kantaa vastuun pystymättä hetkeksikään irrottautumaan tuosta vastuusta. Sartren sanoin ihminen on heitetty maailmaan ja hylätty tiluutaan. (Saarinen 1983, 158, 164-165.) Myös Hei-

deggerin mukaan ihmisen oleminen on olemista maailmaan heitettynä. Ihminen ei ole itse valinnut olemassaoloaan tai sen maailmaan heitettyä luonnetta, mutta hän joutuu kohtaamaan kokemuksen olostaan maailmaan heitettynä yhä uudellen. (Luoto & Backman 2006, 17-18.)

Vapauteen ja itsenäisyyteen heitetyksi joutuminen ilmentää nuorten kokemusta, jossa he huomasivat yhtäkkiä olevansa itsenäisessä elämässään yksin. Nuoren kokemus omilleen muutosta, itsenäistymisestä ja saadusta tuesta saattoi olla sitä, että vähät tavarat kannettiin sisään ja sen jälkeen oletettiin että nuori pärjää itse. Vaikka nuoret olivat toivoneet ja odottaneet vapautta, tulivat äärettömän tuntuinen vastuu, yksinäisyys ja tuen puute vastaan yllättäen. Ne piti sietää ilman, että kukaan kysyi, tuntuuko vastuu liialliselta tai olivatko nuorten valmiudet kantaa vastuu elämästään itse sopivassa suhteessa heidän kykyihinsä ja itsenäisen elämän vaatimuksiin nähden.

Vapauteen kuuluvassa yksinäisyyden ja erillisyyden tunteessa oli skaalaeroja siedettävistä yksinäisyydestä ahdistavaan yksinäisyyteen. Toisaalta nuoret näkivät yksinäisyyden kuuluvan jollain tapaa luonnollisena osana itsenäistymiskehitykseen ja omilleen muuttoon, jolloin he harjoittelivat yksinäisyyden sietämistä ja olivat löytäneet keinoja sen torjumiseksi. Toisaalta joidenkin nuorten kohdalla yksinäisyyden ja erillisyyden kokemus sai ahdistavia sävyjä. Yksinäisyyden tunne kuuluu jossain määrin nuoruuteen normaalina ja välttämättömänä vaiheena kohti aikuisuutta ja itsenäistä elämää. Nuoruuteen kuuluu oman minän ja omien rajojen etsiminen suhteessa muihin. Nuori etsii tasapainoa oman minuutensa ja sen suhteen, mitä muut hänestä ajattelevat. Tällöin nuori saattaa tuntea erillisyyttä suhteessa sekä itseensä että muihin. (Sippola & Bukowski 1999, 284-286.)

Yksinololla voi siis olla rakentava ja olennainen tehtävä osana nuoren yksilöllistymisprosessia, ja tällaista rakentavaa yksinoloa siedetään ja pidetään luonnollisen toivottavanakin. Yksinäisyydessä ja itsenäisyydessä on paljon samaakin kokemusta, mutta itsenäisyyden kokemuksessa turvattomuutta ei koeta uhkaavana tai vahingollisena, vaan yksinäisyyteen nähdään sisältyvän kehityksen mahdollisuuksia. Ahdistavan yksinäisyyden kokemus on sulkeutuneempaa, ja tällaista ahdistavaa yksinäisyyttä kokeva ihminen saattaa käpertyä turvattomuuden kokemukseensa. (Kangasniemi 2005, 231-232, 246.)

Huostaanotetun ja sijaishuoltopaikasta omilleen muuttavan nuoren itsenäistymisprosessi on erilainen verrattuna tavanomaiseen nuoren itsenäistymiskehitykseen, jossa nuori muuttaa omilleen lapsuudenkodistaan. Monien tutkimusten mukaan sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret joutuvat kohtaamaan itsenäisen elämän vaatimukset usein vähäisen tuen puitteissa, äkillisesti ja liian varhain suhteessa valmiuksiinsa. (Esim. Daining & DePanfilis, 2007, 1158.) Steinin (2006) mukaan nuorten odotetaan omaksuvan heti sijaishuollosta lähtemisensä jälkeen vastuullisen aikuisen identiteetin. Heiltä saattaa jäädä väliin tärkeä kehitysvaihe, jossa nuorella on mahdollisuus kokea vapautta, seikkailuja ja maailman tutkimista jossain määrin hallitussa ja turvallisessa ympäristössä – monilla ei-huostaan otetuilla nuorilla tämä elämänvaihe liittyy opiskeluaikaan, jossa nuori itsenäistyy pikkuhiljaa kodin ja vanhempien tukemana ja saa turvallisesti etsiä itseään.

Huostaanoton kokeneilla nuorilla läheisverkoston tuki voi olla puutteellista ja suhteet läheisverkostoon voivat olla enemmän haastavia kuin tukea tarjoavia. (Stein 2006). Esimerkiksi Courtneyn ym. (2001) tutkimuksessa moni sijaishuollosta itsenäistynyt nuori koki puutetta läheisistä perhesuhteista: 27 prosenttia vastaajista koki, ettei ole olleenkaan läheinen äitinsä kanssa ja 51 prosenttia, ettei ole lainkaan läheinen isänsä kanssa. Courtneyn ym. tutkimuksessa nuoret eivät olleet myöskään sijaisvanhempien kanssa erityisen läheisiä. Tutkimuksessa moni nuori oli kokenut yksinäisyyden, erillisyyden ja juurettomuuden tunteita jo sijaishuollon aikana. (emt., 696-701.)

7.4 Vapaus ahdistaa ja pelottaa

Vapauteen kuuluva vastuu ja yksinäisyys sekä itsenäisyyteen liittyvä epävarmuus toivat monen nuoren elämään ahdistusta. Monia nuoria mietitytti oman paikan ja elämän suunnan löytäminen. Vapaus oli toisaalta sitä, että kaikki mahdollisuudet olivat auki ja nuoren itsensä päätettävissä, mutta samalla tulevaisuus avoimuudessaan tuntui epävarmalta ja nuori saattoi ihmetellä vapautensa keskellä, minkä suunnan ottaisi. Ajatus tulevaisuudesta tuntui ahdistavalta, jos ei tiennyt mitä tulee tapahtumaan.

No ehkä se, että mä mietin, että mitä mä teen joskus viiden tai kymmenen vuoden päästä. Kun mä en tiedä, mitä mä teen silloin. Mulla olis turvallisempi olo jos mä tietäisin, näkisin miten mun elämä menee eteenpäin (haastattelu 80)

Joillakin nuorilla tulevaisuutta varjostivat myös menneisyyden kokemukset tai niistä nousevat huolet siitä, kuinka elämä tulee kantamaan. Kipeitä kokemuksia sisältävän menneisyyden ja tuntemattoman tulevaisuuden välissä oleva nykyhetki tuntui turvattomalta ja oman elämän suunta epäselvältä.

Menneisyydestä... varmaan että mitenkä elämä pysyy kasassa. (haastattelu 120, nainen, 1992)

Haluaisin olla ehkä vielä onnellisempi, koska on ollut vähän vaikeuksia päästä yli noista kokemuksista mitä tuolla on kokenut. Kyllä ne kalvaa vieläkin ja kalvaa vielä pitkään. (haastattelu 80)

Tulevaisuuteen liittyvä epävarmuustekijä oli myös huoli työllistymisestä koulutuksen ja opiskelun jälkeen. Monien työssäkäyvien nuorten työpaikka oli määräaikainen ja heitä mietitytti työtilanne määräaikaisuuden päättymisen jälkeen. Heikko taloudellinen tilanne kietoutui yhteen työtilanteen epävarmuuden kanssa. Taloudellisen tilanteen epävarmuus toikin huolta useiden nuorten elämään. Rahan puute saattoi olla jatkuvaa huolta, onko rahaa ostaa ruokaa tai tuleeko yllättäviä menoja tai laskuja, joihin ei olekaan varaa. Joillakin oli pelko, että taloudellisen tilanteen heikentymisen myötä menettäisi esimerkiksi asunnonkin. Jotkut nuoret kokivat rahan merkityksen korostuneen yhteiskunnassa. He kokivat, että nykyään pitäisi olla paljon rahaa pärjätäkseen elämässä ja ollakseen hyväksytty. Nuoret toivoivat pääsevänsä taloudellisesta epävarmuudesta tilanteeseen, jossa heillä olisi työ ja sen mahdollistamana vakaa elämäntilanne. Vastaavasti nykyinen taloudellisesti epävarma tilanne tuntui kuormittavalta.

Tulenko mä ikinä pääsemään tästä tilanteesta missä mä nyt olen, semmoiseen tilanteeseen missä mä olen sen verran koulutettu, että mä saan sen verran hyvää palkkaa, että mä voin itse maksaa kaikki laskuni eikä sossun tarviis maksaa mitään ja ylipäättään niinku se, että eteneekö tää homma mihinkään. (haastattelu 84)

Myös perhesuhteissa ilmenevät vaikeudet korostivat ahdistusta ja epävarmuutta. Monet aineistoni nuoret eivät voineet luottaa läheisten tukeen oman elämänsä haasteissa, vaan he sen sijaan joutuivat pelkäämään läheisen ihmisen menettämistä tai seuraamaan tämän vaikeaa elämäntilannetta. Jotkut nuoret eivät myöskään olleet tavanneet vanhempiaan tai sisarusiaan pitkiin aikoihin erilaisista syistä.

Vähän silleen vanhempien suhteen, että äitiä en oo nähnyt vähän alle pariin vuoteen ja huolestuttaa, että ehdinköhän mä näkemään sitä. (haastattelu 91)

Mun perheenjäsenillä menee paljon huonommin. Sen takia mä en halua edes käydä siellä mun äidin luona. Koska se ahdistaa ja sitten on itsellä paljon helpompi olla kun ei ole siellä tai kato sitä meininkiä, niin pärjää paljon paremmin. Ahdistaa kun niillä menee huonosti ja ei ne niinku ymmärrä asioita. Niitä yritetään auttaa mut mikään ei.. Tai missään ei oo mitään järkeä tai tolkkua. (haastattelu 112)

Alemman sitaatin nuori ei pystynyt tapaamaan vanhempiaan, koska näiden elämäntilanne oli niin sekaisin että sen läheltä näkeminen tuntui liian raskaalta ja ahdistavalta. Itsenäistyvää nuori kaipaasi perheen ja läheisten tukea ja turvaa, kun itsenäisen elämän yksinäisyys ja vastuu painavat. Huolehtiva perhe tarjoaa konkreettista apua, kuten taloudellisia resursseja tai neuvoja käytännön asioiden hoitamisessa, sekä henkistä ja sosiaalista tukea itsenäistyvälle nuorelle. Vapauden mukanaan tuoma yksinäisyys ja omillaan olemisen tunne on helpompi kantaa, jos tietää voivansa luottaa läheisten apuun. Aineistoni nuorilla näin ei välttämättä ollut, ja perhe saattoi luoda turvan sijaan epävarmuutta ja surua.

Nuoret kertoivat myös turvattomuuden ja irrallisuuden tunteista, jotka syntyivät kontrastina aiempaan yhteisölliseen elämään sijaishuollossa. Äkkiä lähellä ei ollutkaan enää tuttuja ihmisiä, kuten nuorisokodissa tai sijaisperheessä asuessa. Oma kotikaan ei välttämättä ollut sitä, mitä siltä oli sijaishuollossa odottanut ja haaveillut. Omassa asunnossa asuminen saattoikin tuntua ahdistavalta ja pelottavalta, etenkin jos asuinalue tuntui turvattomalta.

Ehkä se yksinäisyys ja se että ei ole enää ollut niin kauhean turvallista. Kun mä asuin rivitalossa niin sinne tuli käymään vaikka mitä hörhöjä. Mun kaverin mies tuli sinne riehumaan yöllä ja tälleen näin, mut siinä oli kyllä se tukiperhe vieressä. (haastattelu 57, nainen, 1993)

Tulkintani mukaan nuorten kokemuksissa kuului sävyjä ahdistuksesta, joka syntyi keskellä vieraalta tuntuvaa, itsenäistymisen myötä avautunutta maailmaa nuoren havaitessa olevansa itse vastuussa kaikesta. Ahdistus on eksistentiaalinen tunne, joka syntyy vapaudesta ja vastuusta. (Sartre 1965, 16.) Sartren mukaan vapaus ilmenee ihmiselle ahdistuksena. Ahdistuksessa ihminen tajuaa, että vain hän itse määrittelee elämänsä arvot ja merkitykset, eikä mikään nyt olemassa oleva määrää sitä mitä hän tulee olemaan hetken päästä. Ahdistus on oman vapauden kokemista. (Saarinen 1983, 182-186.)

Sekä Sartre että Heidegger erottavat ahdistuksen pelosta. Sartren mukaan pelko kohdistuu johonkin itsen ulkopuoliseen, kun taas ahdistus juontuu oman tietoisuuden ja vapaan

olemuksen kohtaamisesta. (Saarinen 1982, 183.) Myös Heideggerin mukaan pelolla on jokin uhkaava maailmassa oleva kohde, kun taas ahdistuksen syy on maailmassa oleminen itsessään. Ahdistuksen aiheuttaja on maailma, joka näyttäytyy merkityksettömänä ja ”ei-minään”. Ahdistus tuntuu outoutena ja epämääräisyytenä, vierautena ja itsestäänselvyyden katoamisena, eksistentiaalisena kodittomuutena. (Heidegger 2000, 235-238.)

Vaikka nuoret puhuivat ahdistuksestaan etenkin tiettyjen kohteiden, kuten läheisiin liittyvien huolten, taloudellisen toimeentulon, tulevaisuuden epävarmuuden ja terveyden menettämisen kautta, tulkitsem näiden huolten syntyvän ahdistuksen ja eksistentiaalistisen turvattomuuden kokemuksessa ja kontekstissa, jonka aiheuttaa epävarmana koettu itsenäistymisen jälkeinen elämäntilanne, eli oleminen itsessään. Erilaiset huolet, menettämisen mahdollisuudet ja oman tulevaisuuden epäselvyys kuvaavat kokemusta, jossa maailma on tuntematon ja vieras, ja jatkuvuuden, tuttuuden ja rutiinien luoma ontologisen turvallisuuden tunne (kts. esim. Giddens 1994, 36-42) on uhattuna. Tuttuuteen ja rutiineihin perustuva oleminen sijaishuollossa on päättynyt, ja nuori on tilanteessa jossa hän kokee olevansa kuin heitetty maailmaan ja yksinäiseen vapauteen. Tulevaisuus on epävarma ja nuoren pitäisi itse päättää ja määritellä elämänsä suunta ja vastata valinnoistaan. Tällaiseen olemiseen liittyvä tunne on ahdistus, joka saattaa myös kiinnittyä johonkin tiettyyn kohteeseen, kuten menettämisen pelkoon.

Myös psykologisesti ajatellen huoli, pelko, turvattomuus ja ahdistus ovat lähikäsitteitä. Ne ovat signaaleja siitä, että jatkuvuuden kokemus on uhattu nyt tai tulevaisuudessa. Huolen ja pelon tunne tunnistetaan helpommin tiettyyn elämänalueeseen liittyväksi, kun taas ahdistuksessa turvattomuuden kontekstia on vaikeampi tunnistaa. (Vornanen, 2000, 136.) Turvattomuus tarkoittaa sellaisen tuntemattoman ja vieraan kohtaamista, minkä suhteen ihminen kokee avuttomuutta ja neuvottomuutta. Turvattomuus kuvaa ihmisen pienuutta suhteessa suureen maailmaan – se on subjektiivinen kokemus, jossa omia keinoja hallita maailmaa punnitaan ulkoisia haasteita vasten. Turvattomuuden kokeminen voi siten olla seurausta joko omien kykyjen kokemisesta riittämättömäksi tai ulkomaa- ilman paineiden suuruudesta. (Lahikainen 2000, 69-70.)

7.5 Vaarallinen vapaus

Kauan odotettuun itsenäisyyteen ja vapauteen liittyvät ristiriitaiset yksinäisyyden, erillisyyden ja ahdistuksen tunteet tulivat monille nuorille yllätyksenä. Vapaus ei välttämättä ollutkaan sellaista kuin nuori oli kuvitellut, vaan elämä yllätti arvaamattomuudellaan ja kovuudellaan. Vapaus saattoi johtaa harhaan ja näyttäytyi jopa vaarallisena, ja nuoret huomasivat vapauden sisältävän riskejä, joilta tuli suojautua. Vapaus nähtiin ikään kuin viekoittelevana – sellaisena jonka suhteen täytyy olla varovainen eikä antaa itsensä suin päin hullaantua vapaudentunteesta. Nuoret totesivat, että jos ei pidä varaansa, saattaa helposti joutua monenlaisiin vaikeuksiin. Aineistossa todettiin, että kun yhtäkkiä ei olekaan enää ihmisiä ympärillä huolehtimassa samalla tavalla kuin mihin sijaishuollossa ollessa on tottunut, saattaa nuori vapaudenhuumassaan helposti tehdä huonoja päätöksiä ja ajautua hankaluuksiin. Nuoret ajattelivat, että itsenäistymisen jälkeisessä yksinäisyydessä kukaan ei ehkä olisikaan auttamassa, jos nuori joutuisi vaikeuksiin. Niinpä nuoren piti tehdä kaikkensa, jotta näin ei kävisi.

Kannattaa varoa, kun sitten ei ole kukaan enää niin tiukasti katsomassa perään, niin tosi helposti mokaa homman - - Missä tahansa oikeastaan [voi mokata]. Kun joku pitää silmällä, niin ethän sä vaan sen takia olis kunnolla, vaan ihan omasta halusta, mutta sitten kun kukaan ei katokaan niin se on vaan niin paljon helpompaa mokata. (haastattelu 4, mies, 1993)

Että vaikka se tuleekin nyt tosi äkkiä päin naamaa se vapaus - - Varokaa sitä vapautta, se on petollinen, se vie kaikki rahat. Ja sitten yhtäkkiä huomataankin että ollaan tosi pulassa, että ei mitään keinoa tai ketään kuka sua vois auttaa siitä kuopasta pois, että sun pitää niinku alusta asti olla vastuullinen. (haastattelu 84)

Itsenäisen elämän vaatima arjen vastuu korostui omassa taloudessa asuessa ja nuoret kertoivat, että melko pian tajusi, että itsenäinen elämä ei olekaan pelkkää hauskanpitoa - tai jos suuntautuu liikaa hauskanpitoon, on edessä vaikeuksia.

Pystyn kuvittelemaan että se on vähän hankalaa, jos on ollut just 24/7 sisällä jonkun aikuisen valvonnassa koko ajan, niin siinä saattaa vähän lähtee hanskasta se homma sit kun pääsee niinku vapauteen sieltä. Just sitä että ottaa niinku hiljaa vastaan sitä mitä elämä antaa, ettei lähde kaikkea sitä ottaa kerralla, koska siitä tulee vähän hankalaa, et on niinku kuitenkin koko elämä aikaa kokee kaikkea et ei oo mikään kiire mihinkään. (haastattelu 80)

Nuoret totesivat, että kun vapautta on odottanut kauan ja liittänyt siihen mielessään erilaisia haaveita ja unelmia siitä, mitä kaikkea vapaus tuo tullessaan, on nuorella suuri riski lähteä suin päin ahnehtimaan vapautta, jolloin helposti saattaa tehdä harkitsemat-

tomia tekoja. Vapauden aiheuttamina riskeinä nähtiin esimerkiksi päihteet, holtiton rahankäyttö ja ajautuminen väärään seuraan. Vaarallisen vapauden teemassa korostuivat nuoren yksinäisyys suuren ja tuntemattoman maailman edessä sekä vastuun paino, joka pakottaa nuoren tasapainoilemaan itsenäisen elämän vaatimusten kaltevalla pinnalla.

Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten vaarallisesta ja viekoittelevasta vapaudesta kertovat puheenvuorot kuvaavat kokemusta, jossa eksistentiaalinen vapauden kaksinainen luonne tulee esiin. Sijaishuollosta itsenäistyminen on tilanne, jossa edessä on vihdoinkin jotain kauan odotettua ja jännittävää. Nuorelle on tarjolla aiempien tiukkojen sääntöjen ja muiden päätäntävaltaan alistumisen jälkeen uusi maailma täynnä mahdollisuuksia koettavaksi itsenäisenä. Toisaalta he kokivat tämän huumaavan vapaudentunteen vaarallisenä ja sellaisena, mikä voi viedä mukanaan ja johtaa vaikeuksiin. Aineistossani nuoret näkivät maailman tarjoavan mahdollisuuksien kääntöpuolena riskejä, jotka olivat läsnä kaikkialla, jos ei pidä varaansa. Äärimmillään koko itsenäinen elämä saattoi nuoresta tuntua selviytymiseltä ja riskeiltä suojautumiselta. Joidenkin nuorten kokemus oli, että sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeinen elämä on raakaa ja kovaa elämää, ja että selviäminen vaatii jatkuvaa taistelua ja varuillaan oloa.

Se on aika raakaa peliä välillä... se ei ole niin suojattua elämää kuin siellä sijaishuollossa. Että jos on yhtään vaan sellainen ihminen että ajautuu ongelmiin, niin kyllä ihan varmasti ajautuukin ongelmiin. Että pitää olla sillä tavalla järki päässä ja varovainen että ei lähde noihin tollon touhuihin (haastattelu 107, nainen, 1989)

Se on aika kylmää menoa. Kaikesta pitää tapella. Jos on joku asia mistä haluaa pitää kiinni niin siitä pitää tapella. (haastattelu 54, nainen, 1989)

Jotkut nuorista näkivät riskit huostaanottotaustan aiheuttamiksi, ja riskien täyttämä tulevaisuus näyttäytyi jatkumona huostaanoton jälkeisessä itsenäisessä elämässä.

Lastenkotinuorella on todennäköisesti sellainen tulevaisuus edessään, että aika moni asia saattaa mennä pieleen. Että siitä ei kannata lannistua. Sellaiselle ihmiselle joka on ollut lastenkodissa, niin nää taustat aiheuttaa aika paljon ongelmia. (haastattelu 108)

Vaikka nuorten kokemus itsenäisestä elämästä oli jatkuvaa varuillaan oloa, riskien hallintaa ja vaarallisen vapauden houkutusten vastustamista, karussa arjessa elämiseen ja selviämiseen saattoi nuorten mukaan kuitenkin myös oppia ja tottua:

Alussa se on varmaan tosi vaikeaa ja tylsää mutta sitte se muuttuu. Siihen tottuu ajan kanssa ja se muuttuu koko ajan. (haastattelu 78, nainen, 1989).

7.6 Viisaasti valitseminen vapaudessa

Nuorten kuvauksissa itsenäisessä elämässä ja vapaudessa selviäminen oli haasteellista ja vaati erilaisia arjenhallinnan taitoja, joista nuoren piti itsenäisesti kantaa vastuuta. Lisäksi nuoret kertoivat huomanneensa, että he itse vastasivat oman elämän kulusta ja omien päämäärien sekä haaveiden toteuttamisesta. Samoin he kokivat, että vastuu vaikeuksista selviämisessä oli pitkälti heillä itsellään.

Kannattaa miettiä tarkkaan, et onko se [omilleen muuttaminen sijaishuollosta] nyt oikea valinta ja onko siihen ihan oikeasti valmis ja kattoo että ne raha-asiat ja kaikki hoituu kunnolla, ettei sitte tuu töpeksittyä siinä. Täytyy punnita ihan varmuudella. Opettelet just rahankäytön ja pistät itselles rajat, ettet anna kenenkään puuttua siihen, teet sen oman suunnitelman ja sitten ku se on valmis ja sä oot valmis muuttamaan suurinpiirtein ja ajattelet että kaikki onnistuu, niin sitte kannattaa muuttaa pois. (Haastattelu 76)

Itsenäisessä elämässä selviäminen oli nuorten kokemusten mukaan paljon nuoren oman harkinnan varassa ja edellytti viisaiden, hyvien valintojen tekemistä. Itsenäisessä elämässä ei ollut enää saatavilla samalla tavoin neuvoja ja tukea muilta kuin sijaishuollossa ollessa, joten valinnat oli itse tehtävä viisaasti ja kannettava niistä vastuu. Nuoret huomasivat, että heidän tuli itse asettaa itselleen rajat ja ohjata elämäänsä, kun aiemmin rajat ja elämän suunta olivat pitkälti tulleet valmiina viranomaisten ja muiden ammattilaisten toimesta määriteltynä.

Kaikilla on niinkuin vastuu itsestään, että kaikki vastaa loppujen lopuksi vain itsestään. Koko elämän, nuoruuden on pyörinyt tosi paljon ihmisiä joka suunnasta hoitamassa asioita ja semmosta että, sitten kun rupeaa omaehtoisesti [hoitamaan asioita] kyllä sitä loppujen lopuks onkin todella yksin. Ekana on hirvee määrä ihmisiä häääämässä ja sitte nyt kaikki tekee niin sanotusti itse ja etenkin kun nyt loppuu jälkihuolto niin ei enää sitäkään kautta. Ehkä vähän semmonen olo että vähän yksin jää niitten asioiden kaa, mutta on niihin sitten valmistauduttukin just että tätä hetkeä varten niin sanotusti kaikki ne vuodet. (haastattelu 9)

Nuorten kokemus vaikutti olevan, että oman vapauden ja vastuun myötä heillä itsellään oli onnistumisen (tai epäonnistumisen) avaimet käsissään. Nuoret ajattelivat itsenäisessä elämässä pärjäämisen olevan itsestä ja omista valinnoista kiinni.

Sen eteen pitää tehdä töitä mitä haluaa ja elämä on vaan itsestä kiinni, omista valinnoista. Että keksii jotain tavoitteita elämällensä ja on valmis tekemään töitä sen eteen mitä haluaa. (haastattelu 57, nainen, 1993)

Kaikki on itsestään kiinni. Oma tahto et jos sä haluut pärjätä niin sä pärjät, jos et halua niin se on ihan itsestään riippuvaa. (haastattelu 112, nainen)

Tällaiset yksilön vastuuta korostavat puheenvuorot voi rinnastaa Sartren ajatukseen siitä, että ihminen itse päättää, mitä hän valitsee ja mitä päättää olla. Sartren mukaan ihminen itse antaa asioille merkityksen ja valitsee itsensä ja tekonsa. Sartren mielestä ihminen ei voi vedota perimäänsä, kohtaloonsa tai ympäristöönsä, eikä ihmisellä ole mitään perimmäistä luonnetta, joka sulkisi ihmiseltä pois hänen mahdollisuutensa valita ja siten olla vastuussa olemuksestaan. Sartren mukaan kukaan ei synny heikoksi sai sankariksi, vaan ihminen luo itse itsensä. (Sartre 1965, 28.)

Nuorten kokemuksissa vastuun kantaminen saattoi välillä tuntua yksinäiseltä ja hämentävältä, kuten edellisissä luvuissa on kuvattu. Toisaalta nuoret kuvasivat erilaisia onnistumisen tunteita tuottaneita hetkiä ja kokemuksia, jolloin he olivat itse omilla teoillaan ja valinnoillaan saavuttaneet jotain mitä arvostivat. Omien tavoitteiden saavuttaminen toi nuorille ylpeyttä ja uskoa omiin kykyihin. Oikeiden valintojen tekeminen ja omista teoista vastuunkantaminen edellytti itseluottamusta, ja kun tässä onnistui, saattoi tuntea ylpeyttä itsestä ja selviämisestään. Monet nuoret kokivat, että heidän hyvä tilanteensa ja hyvät asiat elämässä olivat tulosta siitä, että he olivat tehneet itse oikeita valintoja ja töitä pärjäämisen eteen sekä olleet sisukkaita ja periksi antamattomia. Myös erilaisten vaikeuksien voittaminen ja oman elämän järjestykseen saaminen toivat itseluottamusta.

Tähän mun raittiuteen ja siihen, että mä oon itse saanut aikaan tuon mun kämpän ja sen tilanteen missä mä nyt olen ja sen, että mulla ei oo velkoja eikä rikostaustaa. (haastattelu 84)

Vaikeuksista selviämiseenkin liittyi usein ajatus omasta taistelusta ja siitä, että lopulta teki itse oikean valinnan.

Tää oli ihan oma päätös ja pelko, kun mulla ei tavallaan ollut vaihtoehtoa enää. Se oli oikeesti siinä mielessä aika radikaali tilanne, et oli pakko, mun oli pakko päättää sillä hetkellä, että mihin suuntaan mun elämä lähtee. Se oli niinku rankemmanpuoleista elämänkoulua henkilökohtaisella tasolla (haastattelu 102)

Mulla oli niin lähellä se, että mä olisin lähteny menemään huonoon suuntaan. Mutta mä oon vahva ja valinnut sen toisen tien. (haastattelu 5, nainen, 1993)

Itsestä kiinni -asenne ja omien valintojen merkitys elämässä pärjäämisen suhteen tuli nuorten kertomuksissa yllättävänkin vahvasti esiin. Kokemukset omista päätöksistä pärjäämisen taustalla herättivät pohtimaan, missä määrin selviytyminen todella on itsestä kiinni ja oma päätös. Onko nuorten itsestä kiinni -asenne tulosta omillaan pärjäämisen pakosta ja tuen puutteesta? Kokemukset vapauden yksinäisyydestä ja vaarallisuudesta antaisivat viitteitä tällaiseen tulkintaan. Toisaalta puhe omien valintojen merkityksestä elämässä oli myös toiveikasta ja sisälsi uusien alkujen ja toisin tekemisen mahdollisuuksien:

Se on ollut alusta asti se ajatus, että mä en halua että mun menneisyys sanelee mun tulevaisuuden. Se, että mä voin muuttaa sitä. (haastattelu 103, nainen, 1989)

Mahdollisuus valita itsensä ja oma elämänsuuntansa taustasta huolimatta näyttäytyi myös positiivisena tunteena vapauden suomista mahdollisuuksista. Itsestä kiinni -puhe voikin olla mahdollisuuksien luomista itselle ja keino irrottautua ylisukupolvisesta syrjäytymisen kierteestä.

Mie osaan niinku pärjätä yksin ja etten tee samoja virheitä kuin omat vanhemmat. Se on ollut suurin toive et osaan elää yksinään. Olla hurmaava ihminen ja asustella täällä - - et se on onnistunut eikä oo tullu tehtyä samoja virheitäkään. (haastattelu 47, nainen, 1988)

Vaikka nuoret korostivat vastuun olevan aina ihmisellä itsellään, he kuitenkin toivoivat että sijaishuollosta itsenäistyvällä nuorella olisi tukenaan muita ihmisiä, joiden kanssa voisi miettiä tehtäviä valintoja, pohtia omaan elämään liittyviä asioita ja harjoitella itsenäistymiseen vaadittavia taitoja. Nuorille oli tärkeää, että lähellä olisi joku, joka auttaisi uskomaan itseän silloin kun tuntuu vaikealta. Nuoren tulkinnan mukaan ihminen on itsestään vastuussa oleva yksilö, joka kuitenkin elää ja rakentaa omaa minuuttaan suhteessa muihin ihmisiin.

Kunnioittakaa itseänne, pitää kunnioittaa itseään. Se mimmonen sun tausta on, millaisista oloista sä oot lähteny, sillä ei oo paskaakaan merkitystä sille mikä sä oot. Sulla on kaikki mahdollisuudet rakentaa sun oma elämä semmoseksi kun sä haluat. Ja kunnioittakaa myös muita ihmisiä, olkaa kiitollisia siitä avusta mitä saatte ja ottakaa se vastaan. (haastattelu 102)

7.7 Inhimillinen kasvu

Huolimatta siitä, että haastateltavat olivat kokeneet itsenäisen elämän ajoittain vaikeana, kertoi moni haastateltava nuori omasta elämästään myös kasvutarinaa ja kuvasi elämässä oppimisen ja itsensä etsimisen polulla etenemistä. Vaikka itsenäistymisen jälkeinen vapaus tuntuikin välillä yksinäiseltä, ahdistavalta ja vaaralliselta, nuoret kertoivat myös onnistumisistaan ja siitä, kuinka he kokivat selviytyneensä ja pärjänneensä elämässään vaikeista kokemuksista huolimatta ja niistä oppien. Puheenvuoroissaan nuoret halusivat luoda uskoa tulevaisuuteen itselleen ja muille saman kokeneille nuorille.

Nuorten kuvaukset itsensä ja voimavaransa löytämisestä ovat kertomuksia inhimillisestä kasvusta. Eksistentiaalisessa ajattelussa ihmisen päämääränä on kasvu itseksi tulemiseen. Heideggerin mukaan itsensä löytäminen vaatii ihmiseltä oman rajallisuutensa ja oman ahdistuksensa kohtaamista. Inhimillinen kasvu on uskallusta hyväksyä oma pienuutensa ja haavoittuvuutensa. Tietoisuus elämän rajallisuudesta korostaa valintojen merkitystä, ja tuo elämään entistä suuremman intensiivisyyden. (Lehtinen 2002, 161-162, 173-174.) Myös Sartre korostaa oman minuutensa valitsemista ja itseksi tulemistä. Sartrelle inhimillinen kasvu on kasvua kohti autenttista elämää. Autenttinen elämä ei kuitenkaan ole pysähtymistä tai jonkin valmiin tilan saavuttamista, vaan jatkuvaa prosessia valinnasta toiseen. (Saarinen 1983, 216.) Sartren mukaan ihminen valitsee oikein silloin, kun hän valitsee itsensä kussakin tilanteessa vapaana tietoisuutena sanoutuen irti joko itsensä tai muiden asettamista kahlitsevista valmiista määreistä, kuten erilaisista rooliodotuksista. Ihmisen ei pidä myöskään antaa menneisyyden ratkaisujen sitoa tai ohjata itseään, vaan kurottautua uusiin valintoihin ja tulevaisuuteen. (Lassila 1987, 91.)

Nuorten kertomuksista hahmottui erilaisia kasvutarinoita. Merkityksellistä saattoi olla se, että aiempien vaikeiden kokemusten jälkeen ja raskaan arjen keskellä oli huomannut pystyvänsä *elämään*:

Että kyllä tää arki on aika ykstoikkosta ja raskasta mutta että se on opettanut mulle sen, että kyllä mä pystyn siihen, mä pystyn elämiseen lyhyesti sanottuna. (haastattelu 84)

Monet nuoret kokivat, että he olivat kuin kantapään kautta oppineet arvostamaan elämää. He kokivat vaikeiden asioiden vahvistaneen heitä ihmisenä ja kypsyttäneen heitä. Jotkut näkivät menneisyyden kääntyneen heille voimavaraksi, josta saattoi olla ylpeä ja

jota pystyi hyödyntämään nykytilanteessa. Vaikeista kokemuksista ja vääristäkin valinnoista voi oppia ainakin sen, mitä haluaa ja mitä ei halua. Lisäksi vaikeiden kokemusten kautta saattoi oppia myös, että elämä kantaa aina jollakin tavalla, vaikka välillä olisikin vaikeaa.

No ehkä silleen, että mä oon joskus kokenut aika kovia ja sitten mä oon oppinut kuitenkin, tai tieto on suurempi kuin mitä tämän ikäisellä yleensä on. On niinku oppinu oikeasti kantapään kautta ja arvostamaan eri tavalla, että mun ikäiset ei ajattele sillai ku mä. (haastattelu 112, nainen)

Vaikeiden kokemusten jälkeen selviytyäkseen ja toipuakseen ihmisen on tärkeää ymmärtää tapahtunut ja luoda itselleen selitys tapahtumasta ja sen syistä. Toipumista edistää myös, jos ihminen kykenee löytämään henkilökohtaista positiivista merkityksellisyttä tapahtumasta tai jos hän voi ajatella hyötyvänsä kokemuksestaan. (Brom & Kleber 2009, 137-138.) Joidenkin nuorten puheenvuoroissa kuvattiin tällaista tietyn vaikean elämänvaiheen merkityksellistämistä omaa toipumista ja selviytymistä tukevalla tavalla jälkikäteen.

Voin sanoa suoraan, että kun mä puhuin niistä mun rillumarei-vuosista, niin sekin on ollut tärkeä elämänvaihe. Vaikka siinä oli semmosia efektejä siinä ajassa, joita mun läheiset ei olis välttämättä halunnu et olis ollut, ja se aiheutti mullekin sit ongelmia, niin mä voin sanoa että sitä kautta mä oon saanut sitä asennetta. Mä oon oppinut elämää ihan sikapaljon siitä - - mä oon saanut itsevarmuutta - - ja se on tullut siitä kun sä oot nähny elämää. (haastattelu 102)

Elämäntapahtumien positiivinen uudelleenarviointi on yksi kognitiivinen coping- eli selviytymistä tukeva mekanismi (ks. esim. Eckenrode 1991, 3). Elämän järkyttävistä tapahtumista piirtyy ihmisen mieleen muisto, jolla voi olla jälkeensä kielteinen tai myönteinen vaikutus. Jos muistoon liittyy enimmäkseen negatiivisia, esimerkiksi häpeän, syyllisyyden tai raivon tunteita, koetaan se yleensä taakkana. Jos muiston mieleen palauttaminen antaa aihetta ylpeyteen, se voi kääntyä voimavaraksi. Esimerkiksi narratiivisessa psykoterapiassa ihmisen elämäntarinalle haetaan itsekunnioitusta edistävää ja toiveikkuutta lisäävää kerrontaa vääristelemättä kuitenkaan totuutta. Kiinnittämällä huomio keinoihin, joiden avulla on voittanut vaikeat kokemuksensa, voi ihminen alkaa tuntea kunnioitusta itseään kohtaan ja muistella vaikeitakin kokemuksiaan ylpeyttä tunteen. (Furman 1999, 54 – 60.) Tällaista prosessia kuvataan seuraavassa aineisto-otteessa:

Siihen, miten elämässä on päässyt eteenpäin siitä menneisyydestään huolimatta ja tavaltaan se miten sen menneisyyden on voinut kääntää voimavaraksi ja miten sitä voi hyödyntää toisten kanssa ollessa tai toisessa tilassa elävien, jotka nyt elää sitä aikaa, niin mi-

ten niinku pystyy olemaan niitten tukena ja apuna - - ja tavallaan että on pystynyt tavoittamaan niitä unelmia, joita on itelle asettanut. (haastattelu 103, nainen, 1989)

Kokemuksissa tuli esiin myös muiden ihmisten antaman tuen tärkeys selviytymiseen ja omaan kasvuun liittyen. Vaikka nuoret korostivat oman asenteen merkitystä ja henkilökohtaista vastuuta omasta elämästään, he kuitenkin kokivat tärkeäksi sen että rinnalla olisi läheisiä ihmisiä, jotka tukisivat nuorta oman elämänsuunnan löytämisessä ja positiivisen minäkuvan rakentamisessa:

Mulla on ollut ihmisiä rinnalla jotka on uskoneet muhun silloin kun ei oo itse jaksanut uskoa tai on tuntunut siltä että näinköhän tässä mitenkään käy ni on ollu ihmisiä. (haastattelu 103, nainen, 1989)

Nuorten elämässä oppimisesta ja inhimillisestä kasvusta kertovat puheenvuorot kuvaavat, kuinka he olivat päättäneet kertoa itselleen omasta elämästään eheyttävää ja parantavaa tarinaa. Puheenvuorot muistuttavat, että on tärkeää miettiä, millaista tarinaa kertoo itsestään ja mihin ominaisuuksiin itsessään ja elämässään uskoo. Nuorten kokemusten mukaan sijaishuollosta itsenäistyneelle nuorelle maailma on monella tapaa vieras, hämmentävä ja pelottava, mutta siinä on mahdollista selvitä ja elää täyttä elämää. Elämä ei ole aina pelkkää kaunista ja hyvää, vaan se tarjoaa joskus ikäviäkin kokemuksia. Nuorten mukaan niistä on kuitenkin mahdollista päästä eteenpäin ja oppia lisää elämästä ja itsestään.

Myös Reinikaisen tutkimuksessa (2009) elämäkokemuksen kautta syntynyt selviytymisen halu ja henkinen vahvuus oli nuorisokodista itsenäistyneiden naisten omien tulkintojen ja kuvausten perusteella heidän elämässään selviytymistä selittävä tekijä. Selviytyminen ja elämänhalu ilmenivät Reinikaisen tutkimuksessa haastatelluilla uskona paremman elämän saavuttamisen mahdollisuuteen ja omana pyrkimyksenä saavuttaa se. Parempi elämä tarkoitti haastatelluille turvallisuutta ja tasapainoa, ja sen saavuttamisen keinoja olivat vastuun kantaminen, periksi antamattomuus, ahkeruus sekä itsensä arvostaminen. Moni tutkimushenkilö koki, että itseensä uskominen, vaikka välillä nujerrettunakin, kannusti jaksamaan eteenpäin vaikeissakin oloissa. (Reinikainen 2009, 121-123.)

Omassa aineistossani nuoret kuvaavat, kuinka kohtaamalla elämän haasteet he kokevat selviytyneensä ja kasvaneensa, löytäneensä itsensä ja oppineensa elämästä. Nuoret ko-

kevat tärkeäksi kertoa, että he ovat pärjänneet, vaikka välillä olikin vaikeaa. Uskoa selviytymiseen he halusivat välittää haastattelun kautta myös muille samassa tilanteessa oleville, itseään ja elämänsä suuntaa etsiville sijaishuollosta itsenäistyneille nuorille. Tutkielmassa nuorten tarinat kertovat, että vaikka itsenäisenä eläminen oli heille olemista heitettynä maailmaan, oli sitä mahdollista merkityksellistää omaa hyvinvointia tukevalla tavalla, ja siinä oli mahdollista kiinnittyä hyviin ja kantaviin asioihin.

8 VAPAUTEEN HEITETYN SITUAATIOSTA

8.1 Elämä vapauten heitettynä

Tutkielmani tarkoituksena on ollut kuvata sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemuksia heidän ensisijaisesti vapaudeksi merkityksellistämästään, sijaishuoltopaikasta itsenäiseen asumiseen muuttamisen ja täysi-ikäistymisen jälkeisestä ajasta. Tutkimustehtävän määrittely sisältää jo sinällään yhden tutkielman tuloksen: Sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeinen aika näyttäytyi nuorille ensisijaisesti vapautena.

Tutkielmassani olen tulkinut nuorten vapauden kokemuksia eksistentiaalistisen teorian kautta. Eksistentiaalistisen ajattelun teemoista keskeisiksi tutkielmassani nousevat vapaus, vastuu, yksinäisyys ja ahdistus. Nämä teemat tulevat kerrotuiksi nuorten tarinoissa. Tutkielman analyysin teemoissa korostuvat nuorten yksinäisyyden, painavan vastuun ja itsenäiseen vastuullisuuteen ja pärjäämiseen pyrkimisen kokemukset. Tutkielman eksistentiaalistisen ajattelun inspiroima nimi ”Vapauten heitetyt” kuvaa nuorten kokemusta tilanteesta, jossa nuori huomaa yhtäkkiä olevansa itsenäistymisen jälkeisessä vapaudessaan yksin vapauden tuntuessa samalla sekä jännittävältä että pelottavalta.

Tutkielman aineistossa itsenäistymiseen liittyvä vapauden kokemus sai merkityksensä suhteessa sijaishuollon aikaan, joka oli ollut nuorille elämistä toisten määräysvallassa, pahimmillaan kuin vankilassa. Huostaanoton aikaiset kokemukset eivät varsinaisesti olleet tutkielman keskiössä, mutta nuorten kertomuksista voi päätellä, että huostaanoton kokeminen toisten määräysvallassa olemisena tai vankilana tarkoittaa tunnetta siitä, ettei ole tullut kuulluksi ja kohdatuksi. Lasten ja nuorten sijaishuollon aikaiset kohtaamattomuuden ja muiden päätävältään alistumisen kokemukset ovat tulleet esiin myös muissa tutkimuksissa (ks. esim. Pösö 2004, 87-90). Suhteessa sijaishuollon aikaisiin kokemuksiin oman päätävävallan puutteesta itsenäistymisen jälkeinen elämä näyttäytyi nuorille vapautena ja mahdollisuutena vihdoinkin tehdä mitä itse haluaa.

Haastatteluhetkellä, sijaishuoltopaikasta omilleen muuton jälkeen nuoret liittivät vapauten erilaisia, keskenään ristiriitaisiakin tunteita. Nuoret muistelivat, että olivat odottaneet omilleen muuttoa, jonka ajateltiin tuovan vapauden ja mahdollisuuksia päättää itse, toteuttaa itseään ja pitää hauskaa. Monille itsenäistyminen ei kuitenkaan ollut sellaista

kuin oli ajatellut, vaan nuoret huomasivat usein tuntevansa itsensä yksinäisiksi ja erilliseksi omilleen muutettuaan. Tukea saattoi olla niukasti saatavilla ja nuoret kokivat, että heidän tuli ottaa vastuu omista asioistaan liiankin nopeasti. Oman elämän suunta ja tulevaisuus saattoi olla vielä epäselvää, mikä tuntui ahdistavalta. Vapaus tuntui tarjoavan paitsi mahdollisuuksia, myös vaaran paikkoja, joissa nuori saattaisi helposti ajautua vaikeuksiin.

Myös Tarja Pösön (2004) tutkimuksessa koulukodeista itsenäistyvät nuoret odottivat itsenäistymistä ristiriitaisin tuntein: itsenäistyminen oli mahdollisuus päästä irti sijaishuollon aikaisesta riippuvuudesta. Halu irtautua riippuvuudesta syntyi Pösön tulkinnan mukaan tilanteessa, jossa varmuutta toisiin ihmisiin sitoutumisen tärkeydestä ja kannattavuudesta ei ollut omien kokemusten kautta syntynyt. Pösön tutkimuksessa jälkihuolto miellettiin sijaishuollon aikana oikeudeksi, jolloin oma asema muuttuisi vallankäytön kohteesta oikeuksien käyttäjäksi. Itsenäinen elämä näyttäytyi koulukodin aikana myös Pösön tutkimuksessa monille vapautena. Toisaalta itsenäisen elämän odotukseen liittyi näköalattomuus siitä, mitä elämä koulukodin jälkeen olisi. (mt., 92, 112-114.)

Omassa tutkielmassani monet nuoret kokivat hämmennystä ja pettymystä siitä, että tuki itsenäistymisen jälkeen oli ollut vähäistä ja joidenkin kohdalla se tuntui katkenneenkin. Kokemus itsenäistymiseen saadusta tuesta saattoi olla, että vähät tavarat kannettiin sisään ja katsottiin, että jääkaappi ja palovaroitin toimivat. Sen jälkeen nuoret kokivat olevansa omillaan. Yksinäisinä hetkinä omassa asunnossa saattoi alkaa kaivata sijaishuoltopaikkaan, sen rutiineihin ja tarkasti määriteltyihin rajoihin, joiden nyt jälkeenpäin ymmärrettiin luoneen turvaa. Itsenäisessä elämässä ei kukaan enää ollutkaan kotona odottamassa, neuvomassa, ohjaamassa ja huolehtimassa. Omillaan oleminen sekä vapautteen liittyvän vastuu ja yksinäisyys konkretisoituivat monelle nuorelle tässä kokemuksessa.

Nuoret huomasivat, että selvitäkseen itsenäisessä elämässä tuli olla vahva. Itsenäisessä elämässä selviytymisessä korostui henkilökohtaisen vastuunoton tärkeys. Nuoret kokivat, että heidän tulee itse ottaa vastuu tekemisistään ja tehdä valinnat viisaasti ja harkiten, jotta selviäisivät elämässä. Jos onnistui vastuun otossa, saattoi olla ylpeä itsestään ja huomata kasvaneensa ihmisenä. Tällöin vaikeatkin menneisyyden kokemukset merki-

tyksellistyivät oppimiskokemuksina ja nuori saattoi kokea kasvaneensa ihmisenä vaikeuksien kautta.

Nuorten kokemukset ilman tukea jäämisestä ja yksinäisyydestä sijaishuollon päättymisen jälkeen ovat tulleet esiin myös monissa muissa tutkimuksissa (esim. Reinikainen 2009, Jahnukainen 2004, Kekoni 2004). Monet tutkimukset ja selvitykset osoittavat puutteita jälkihuollossa ja itsenäistymisen jälkeisessä tuessa (Daining & DePanfilis 2007, 1158; Stein 2006, Tweddle 2005, 7-11, Höjer & Sjöholm 2010, Törmä & Kaakinen 2009), vaikka monilla sijaishuollosta itsenäistyvillä henkilöillä on merkittäviä puutteita hyvinvoinnissaan (Bromfield & Osborn, 2007, 2; Stein 2006, Daining & DePanfilis 2007, 1159; Kestilä ym. 2012A; Vinnerljung & Sallnäs, 2008; Heino & Johnson 2010). Ilman tukea jääminen haastavassa elämänvaiheessa asettaa monet nuoret erittäin vaikeaan ja jopa kohtuuttomaan asemaan.

Sijaishuollosta itsenäistyminen ja ilman tukea jääminen on monille nuorille hämmentävä kokemus, joka kärjistetyksi voi tuntua siltä, että yhteiskunnan voimakas puuttuminen nuoren arkeen vaihtuukin välinpitämättömyyteen. Sijaishuoltoon joutuminen on ollut monille tilanne, johon he eivät ole ainakaan oman kokemuksensa mukaan itse voineet vaikuttaa ja joka on määrätty heille viranomaisten toimesta. Elämä lastensuojelulaitoksessa tai sijaisperheessä on ollut usein ulkopuolelta tulevien sääntöjen, rutiinien ja määräysten säätelemää. Sijaishuollon aikana lapsen ja nuoren elämä on viranomaisvoimin kontrolloitua ja hänen asioistaan on usein päättämässä ja keskustelemassa suurikin ammattilaisten verkosto. Monenlaiset julkisen vallankäytön ja palvelujen ammattilaiset ovat tukeneet, arvioineet, tutkineet ja määritelleet nuoria ja heidän jokapäiväistä elämäänsä.

Itsenäistymisen jälkeen nuori joutuu tilanteeseen, jossa tukea ei enää yhtäkkiä ole tai jos onkin, vain niukasti. Kun elämä on aiemmin ollut tiukasti säänneltyä ja ohjeita on saanut kysymättäkin, voi yhtäkkiä omillaan oleminen tuntua todella hämmentävältä ja yksinäiseltä. Tätä tilannetta kuvaa hyvin seuraava aineisto-ote:

Koko elämän, nuoruuden on pyörinyt tosi paljon ihmisiä ja joka suunnasta hoitamassa asioita ja semmosta että, sitten kun rupeaa omaehtoisesti [hoitamaan asioita] kyllä sitä loppujen lopuksi onkin todella yksin. Ekana on hirvee määrä ihmisiä häärimässä ja sitte nyt kaikki tekee niin sanotusti itse ja etenkin kun nyt loppuu jälkihuolto niin ei enää sitäkään kautta. (haastattelu 9)

Nuori putoaa tilanteesta, jossa hän on elänyt julkisen vallankäytön sekä yhteiskunnallisen puuttumisen ja huolenpidon kohteena uuteen tilanteeseen, jossa hänen tulisi alkaa vastata omista asioistaan vastuullisesti ja itsenäisesti. Jälkihuollon tuki on monien nuorten kokemuksen mukaan ollut puutteellista ja keskittynyt lähinnä taloudellisten asioiden hoitoon (esim. Reinikainen 2009, 191). Tämä ristiriita saa pohtimaan yhteiskunnan vastuuta sijaishuollon kokeneista lapsista ja nuorista – tai pikemmin vastuun katkeamista. Totaalisen yksityiselämään puuttumisen jälkeen yhteiskunnan vastuu yhtäkkiä loppuu ja sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten odotetaan itsenäistymisen jälkeen huolehtivan asioistaan pitkälti itsenäisesti ja omien läheistensä tuella. Monien sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten läheisverkosto kuitenkin on harva, ja esimerkiksi omista vanhemmista saattaa olla enemmän huolta kuin tukea. (ks. tutkielman sivu 42-43, lisäksi esim. Courtney 2001; Pösö 2004, 76-77; Känkänen 2004). Lapsuuden ja nuoruuden eläminen laitosolosuhteissa ei myöskään aina opeta itsenäiseen vastuunkantoon ja itsenäinen elämänhallinta voi olla hyvin haasteellista ”laitostumisen” jälkeen (Kekoni 2004, 341).

Tästä ristiriidasta syntyy kokemus, jota tutkielmassa kuvataan eksistentiaalisella metaforalla ”Vapauteen heitetyt”. Nuorten kokemuksiin perustuvassa metaforassa sijaishuolto näyttääytyy yhteiskunnan järjestämänä, rutiinien ja sääntöjen reunustamana kokemuksellisenä tilana ja aikana, joka kuin sylkäisee nuoren ulos tämän täyttäessä 18 vuotta. Tutkielmassani jotkut nuoret kuvasivat, että itsenäistymisen lähestyessä he alkoivat pelätä väijäämättä lähestyvää päivää, jolloin itsenäistyminen koittaisi. Itsenäistymisen jälkeen ilmeni myös kaipausta sijaishuoltopaikkaan ja halua päästä sinne vielä vähäksi aikaa pakoon yksinäisyyttä. Itsenäistymisen jälkeen sidos sijaishuoltopaikkaan oli kuitenkin usein löyhä ja vapauteen heitettynä tuli selviytyä yksin.

Omassa tutkielmassani suuri osa sijaishuollosta itsenäistyneistä nuorista oli onnistunut itsenäisessä vastuunkannossa ja he kokivat selvinneensä elämässään ”vapauteen heitettynä”, vaikka monella oli taustallaan hyvin rankkoja kokemuksia ja itsenäistymisen jälkeinen tuki oli saattanut olla puutteellista. Nämä nuoret ansaitusti kokivat ylpeyttä omasta selviytymisestään ja jälkeinpäin heidän oli mahdollista kokea kasvaneensa ihmisinä vaikeuksien kautta voittoon. Näillä nuorilla itsenäinen elämänhallinta oli ollut mahdollista. Ajatus kääntyy kuitenkin myös niiden nuorten puoleen, joiden ääntä tässä(kään) tutkielmassa ei kuultu, niiden jotka näkyvät syrjäytymistä esittävinä lukuina ja

numeroina tilastollisissa tutkimuksissa, mutta joita kysely- ja haastattelututkimukset eivät helposti tavoita. Yksinäiseen vapauteen kadonneet ja erilaisista vakavista fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista ongelmista kärsivät nuoret ovat varmasti aliedustettuina ainakin tämän tutkielman aineistossa.

8.2 Vapauden monet merkitykset ja pärjäämispuheen yhteiskunnalliset kontekstit

Sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeinen ajan kokeminen ensisijaisesti vapautena oli minulle yllättävää tutkielmaa tehdessäni. En ollut sosiaalityön opiskelijana ja myös käytännön lastensuojelutyötä tehneenä tullut ajatelleeksi, että sijaishuollon ja itsenäistymisen jälkeinen aika määrittäisivät rajuimmillaan vankila – vapaus -vastinpareiksi. Myös itsenäisen pärjäämisen ihanne ja selviytymisen kokemusten korostuminen haastatteluaineistossa yllättivät minut. Elina Pekkarinen (2011) toteaaakin Lastensuojelun tieto- ja tutkimusraportissa, että lasten ja nuorten kokemukset lastensuojelutoimenpiteistä saattavat olla sellaisia, mitä tutkijat tai ammattilaiset eivät ole osanneet odottaa (mt., 52).

Tutkielmassani vapautta on tulkittu eksistentiaalistisen vapauden kokemuksen kautta. Vapaus-teema on moniulotteinen ja avaa ajatuksia moneen muuhunkin suuntaan. YK:n ihmisoikeuksien julistuksen ensimmäisessä artiklassa todetaan, kaikkien ihmisten syntyvän vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Toisessa artiklassa lisätään, että kaikki ihmiset maailmassa ovat oikeutettuja tähän vapauteen ilman minkäänlaista syrjintää. (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. United Nations Human Rights -internetsivusto.) Inhimillinen vapaus nähdään siis länsimaisten ihmisoikeuksien lähtökohtana. Käsitteenä vapaus on kuitenkin monimerkityksinen ja ristiriitainen, ja sen tasavaroista toteutumista nykypäivän suomalaisessa yhteiskunnassakin voi kyseenalaistaa monin argumentein. Laajempaan analyysiin vapauden merkityksestä nykypäivän Suomessa ei tämän tutkielman pohdintaosiossa ole mahdollista ryhtyä, mutta todettakoon että sosiaalityön kannalta esimerkiksi sijaishuollon kokeneiden henkilöiden merkittävät hyvinvoinnin vajeet sekä taloudellinen, koulutuksellinen ja sosiaalinen eriarvoisuus muuhun väestöön verrattuna ovat ristiriidassa käsityksen kanssa, jonka mukaan vapaus tasa-arvona koskisi jokaista ihmistä.

Nykyään vapaus tuo mieleen myös uusliberalistisen hyvinvointipolitiikan ajatuksen henkilökohtaisen valinnanvapauden ja yksilönvastuun merkityksestä ihmisten hyvin-

voinnille. Uusliberalistinen ajatus ihmisestä oman onnensa seppänä asettuu usein ristiin sosiaalityön eetoksen kanssa. Sosiaalityö on käsitetty esimerkiksi yhteiskunnallisena muutostyönä, joka perustuu yhteiskunnan tarpeeseen huolehtia ihmisten hyvinvoinnista. Sosiaalityön tehtäväksi on nähty pyrkimys vähentää eriarvoisuutta, epäoikeudenmukaisuutta sekä edistää ihmisten voimaantumista. (ks. esim. Sipilä 1989; Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 10.) Uusliberalistinen talouspolitiikka taas pyrkii kaventamaan yhteiskunnan holhoavaksi ajateltua vastuuta kansalaisistaan ja lisäämään yksilön vastuuta hyvinvoinnistaan sekä ihmisten omaa vapautta valita haluamansa palvelut markkinoilta, jolloin sosiaalipolitiikan toimiksi tulevat aktivointi, kannustaminen ja vastikkeellisuus (ks. esim. Julkunen 2008.)

Tutkielmassani nuorten omaa vastuuta korostava puhe ja itsestä kiinni -asenne selviytymisen tekijöinä vapauden haasteissa tuntuivatkin aluksi hieman hämmentäviltä ja yllättäviltä teemoilta. Minua ajoittain epäilytti kirjoittaa vastuun ottamisen ja itsestä kiinni -ajattelun teemoista yhdistettynä sijaishuollosta itsenäistyneisiin nuoriin, etenkin kun pärjäämisestä ja itsestä kiinni -ajattelusta puhuivat nuoret, jotka toisaalta olivat kokeneet vaikeuksia elämässään niin ennen huostaanottoa, sen aikana ja myös itsenäistyessä, mutta jotka kuitenkin olivat pärjänneet, olivat työelämässä, opiskelemassa ja muutenkin paremmassa asemassa kuin mitä tilastollinen yleistys huostaan otettujen henkilöiden myöhemmistä vaiheista kertoo. Pohdin, että ei kai tästä tehtäisi tulkintaa, jonka mukaan sijaishuollon jälkeisestä riittämättömästä tuesta huolimatta nuoret kyllä pärjäävät kunhan vain ”ottavat itseään niskasta kiinni” ja kantavat vastuunsa, jolloin voitaisiin ajatella, että nykyinen jälkihuollon tuki on täysin riittävää. Tällaista tulkintaa en aio tehdä, eikä tämä myöskään ollut nuorten tarkoittama viesti.

Kun nuorten vapauspuhetta ja itsenäisen selviytymisen tärkeyden kokemusta tarkastelee laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa ja suhteessa tutkimustietoon sijaishuollosta itsenäistyneiden henkilöiden asemasta yhteiskunnassa, voisi tehdä myös tulkinnan henkilökohtaisen vapauden korostamisen ja selviytymispuheen yhteydestä yksinäisen selviytymisen pakkoon tilanteessa, jossa elämä on tuonut haasteita eikä tukea ole ollut saatavilla tarpeeksi. Itsenäisen pärjäämisen ihanne voisi olla osittain seurausta tukiverkoston vähäisyydestä, muihin ihmisiin luottamisen vaikeudesta ja kohtaamattomuuden kokemuksista (ks. esim. Pösö 2004, 87; Känkänen 2004, 228).

Pohdin myös, oliko sijaishuollosta itsenäistyneille nuorille tärkeää puhua pärjäämisestä, koska he tietävät heihin usein liitettävän syrjäytyneen nuoren leiman. Usein julkisessa keskustelussa ja myös tieteellisissä tutkimuksissa sijaishuollon kokeneista lapsista ja nuorista puhutaan syrjäytymisen ja pärjäämisen kategorioiden kautta tutkien mitkä tekijät syrjäännyttävät ja mitkä vastaavasti auttavat pärjäämään. Ovatko nuoret omaksuneet dikotomisen määritelmän lastensuojelunuorista – voi olla joko pärjäävä tai syrjäytynyt? Tähän viittaisivat esimerkiksi hankkeessa kerätystä aineistossa esiintyneet nuorten toteamukset, kuten ”useimmille meille käy huonosti” (ks. Törrönen & Vauhkonen 2012, 91) sekä toisaalta omassa tutkielmassani esiin tuomani nuorten korostama oman asenteen ja pärjäämisen tärkeys ja pärjäämisen ymmärtäminen henkilökohtaisen vastuunoton ja itsestä kiinni -asenteen tuloksena. Myös Kekonin (2004) tutkimuksessa osa koulukohteissa asuneista hahmotti koulukotiajan ”asennekysymyksenä”, jolloin koulukotiaikaan oikein asennoituminen auttoi heitä selviytymään vaikeuksista.

Sijaishuollon ja sieltä itsenäistymisen jälkeinen elämä kuvautuvat usein syrjäytymisen ja selviytymisen vaihtoehtoina. Julkinen keskustelu nostaa esiin joko tilastotutkimusten tuottamaa lohdutonta kuvaa huostaanotettujen henkilöiden huonovointisuudesta sekä lastensuojelun asiakkaiden äärimmäisestä hädästä ja kurjuudesta, ja toisaalta sankaritarinoita selviytymisestä. Vaikka molemmat ääripäät, syrjäytyneiden (tai syrjäytettyjen) ja selviytyjien tarinat ovat monien kohdalla totta, ei ihmisen elämää ole mielekästä pelkistää pärjäämisen ja syrjäytymisen kategorioihin. Mielikuva itsestä syrjäytyneenä tai vaihtoehtottomana voi saada ihmisen käyttäytymään sosiaalisten odotusten mukaisesti, kun taas vastaavasti pärjääväksi identifioituva saattaa alkaa kärsiä liiallisestakin pärjäämisen pakosta ja jatkuvan suorittamisen tarpeesta, jos vaihtoehtona on vain syrjäytyminen.

Näkökulmaa tulisikin laajentaa niin, että myös sijaishuollosta itsenäistyneille nuorille olisi tarjolla syrjäytymispolun lisäksi muunlaisia elämänuravaihtoehtoja. Aineistossani nuoret itse haaveilivat pitkälti tavallisista asioista, kuten omasta perheestä, koulutuksesta, työstä ja toimeentulosta (aineistossa oli mukana kohta, jossa keskusteltiin tulevaisuuden haaveista, ja alustavassa analyysissä esiin tuli nuorten unelmien ”tavallisuus”, vaikka tämä ei sinällään ollutkaan lopullisen tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena). Myös Känkänen (2004) havaitsi tutkimuksessaan nuorten unelmoivan tulevaisuudesta, joka olisi hyvää arkea – taloudellisesti turvattua perhe-elämää ja luotettavia ihmissuhteita. Aineistossani pärjääminen ja selviytyminen tarkoittikin nuorille juuri elämää, jossa

tämä hyvä arki toteutuisi. Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten ajatus pärjäämisestä tarkoittaa sitä hyvänä ja tavallisena pidettyä arkielämää, mitä usein etenkin vakaammista ja vauraammista lähtökohdista tulevat ihmiset pitävät kuin itsestäänselvytenä, eikä sen saavuttamisen tällöin yleensä ajatella vaativan niinkään ponnisteluja ja selviytymistä.

Tutkielmassani osa nuorista eli jo haastatteluhetkellä tätä hyvää ja mielekästä arkea. Heillä oli työtä, koulutuspaikka, läheisiä ihmissuhteita ja mielekästä tekemistä. He kokivat selviytyneensä niin sijaishuoltoa edeltäneistä vaikeista elämäkokemuksista kuin sijaishuollosta ja sen jälkeisestä ajastakin oman kasvuprosessin kautta. (ks. myös tarkemmin aineiston nuorten hyvinvoinnin kokemuksista Törrönen & Vauhkonen 2012, 83-84.) Tutkielmassani nämä nuoret olivat aidosti ylpeitä omasta vastuun ottamisen ja kasvun prosessistaan, ja heillä oli halu kertoa, kuinka he olivat itse voittaneet vaikeuksia ja kuinka hetki, jolloin elämä kääntyi parempaan suuntaan, hahmottui jälkeenpäin omalla viisaana valintana. Monet totesivat toivovansa, että oman selviytymistarinan julki tuominen auttaisi muita samojen ongelmien kanssa kamppailevia nuoria. Selviytymiseen liittyvä itsestä kiinni -ajattelu oli joillekin myös mahdollisuus päästä ylisukupolvisesta syrjäytymisen kierteestä ja kykyä tehdä ja valita toisin kuin omat vanhemmat.

Tutkielman tekijänä en koe tässä kohdin mahdolliseksi analysoida vapauspuheen ja itsestä kiinni -ajattelun taustalla vaikuttavia syitä tämän enempää. Mikäli asettuisin asemaan, jossa esittäisin täysin vieraana ihmisenä ja akateemisen opinnäytetyön tekijänä pätevänä esittämäni tulkinnan nuorten puheen taustoista asemoisin itseni heidän yläpuolelleen ja ajattelisin, että voisin kertoa, miltä heistä todella tuntuu. Sen sijaan totean, että lukiessani nuorten kokemuksia ja kertomuksia, koin että he itse asiassa opettivat minua – heidän kokemuksensa selviytymisestä, uskosta parempaan huomiseen ja läheisten tuen tärkeydestä olivat monin paikoin pysäyttäviä ja sellaisia, joihin olen palannut ajatuksissani jopa oman elämäni arkisten haasteiden keskellä.

8.3 Situaatien merkitys

Tutkielmassa on kuvattu sijaishuollosta itsenäistymisen situaatiota vapautteen heitetyn metaforan kautta. Tutkielmassa kuvattu sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemus elämäntilanteestaan ja mahdollisuuksistaan rakentui aiempien situaatioiden, kuten

sijaishuollon aikaisen elämäntilanteen, pohjalta. Nykyisessä elämänvaiheessa hyvinvoinnin ja elämäntilanteen välinen yhteys tuli ilmeiseksi: ahdistusta, huolta ja pelkoa herättivät erilaiset situaatiotekijät, kuten yksinäisyys, taloudelliset vaikeudet, läheisiin ihmisiin liittyvät huolet ja näköalattomuus tulevaisuuden suhteen. Pärjääviksi itsensä kokevat nuoret taas korostivat omia toimintamahdollisuuksiaan ja kykyään tehdä järkeviä valintoja situaatiossaan, ja toisaalta läheisten ihmisten tuen merkitystä hyvinvoinnilleen.

Pohdinnan lopuksi palaankin vielä esittämäni Rauhalan ajatukseen situaation merkityksestä hyvinvoinnin kannalta (tutkielman sivu 14-16; Rauhala, 2009, 252). Ymmärrettäessä hyvinvointia, on ymmärrettävä situationaalisen olemisen, tajunnallisten kokemusten ja kehollisten toimintojen välinen monimuotoinen yhteys (Rauhala 2005, 35-39). Rauhalan ajatuksen myötä tarkasteltaessa sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvointia ja selviytymistä myöhemmässä elämässä keskeisiä ovat niin sijaishuollon aikainen kuin sijaishuollosta itsenäistymisen jälkeinen tilanne. Tärkeää on ymmärtää myös tilanteista muodostuvien tajunnallisten kokemusten ja kehollisten toimintojen välinen yhteys. Esimerkiksi sijaishuollon aikainen tilanteiden kokemus nuorisokodista vankilana voi saada nuoren karkaamaan laitoksesta. Edelleen itsenäistymisen jälkeinen kokemus tilanteesta vapautena voi saada erilaisia merkityksiä ja ohjata erilaiseen toimintaan riippuen siitä, millaisia merkityssuhteita nuori on aiemmin tajunnassaan muodostanut esimerkiksi itsestään toimijana tai ihmissuhteistaan. Omassa tutkielmassani monilla nuorilla oli yksinäisen vapauden tilanteessaan kykyä ja mahdollisuuksia omaan elämänhallintaan, ja monilla oli lähellä joku tärkeä ihminen, joka auttoi uskomaan itseen silloin, kun oma usko horjui.

Kaikki sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret eivät välttämättä ole näin hyvässä asemassa, ja aiempien kokemusten muodostama käsitys itsestä ja omista mahdollisuuksista tai jopa omasta ihmisarvosta voi olla heikko. Jos elämä sijaishuollosta itsenäistymisen tilanteessa näyttäytyy kylmänä menona ja raakana pelinä (ks. tutkielman sivu 46), eikä omia positiivisia selviytymiskeinoja tai läheisten tukea ole, on vaikea rakentaa omaa hyvinvointia. Aiemman elämän kohtaamattomuuden ja mitätöidyksi tulemisen kokemukset heikentävät ihmisen oman arvon tunnetta ja oman elämän merkityksellisyyden kokemusta. Tällöin yksinäisessä vapaudessa heräävä kokemus saattaa olla kokemusten kautta opittu välinpitämättömyys itseä kohtaan. Samoin, jos elämänhistoria tarjoaa ko-

kemuksia situaatioista, joissa oma tahto on aina mitätöity ja elämä on ollut muiden määräysvaltaan alistumista, voi vapauden tiluatiassa herätä tunne että haluaa kerrankin ottaa kaikki irti vauudesta riskejä kaihtamatta. Aineistossani nuoret tunsivat tämän vauudesta hullaantumisen ilmiön, ja varoittelivat muita nuoria ahnehtimasta vapautta, jonka he itse mielsivät houkuttelevuudessaan jopa vaaralliseksi (ks. tutkielman s. 45-47).

Huostaanotettujen nuorten hyvinvointia tarkasteltaessa ja sosiaalipoliittisia käytäntöjä toteutettaessa olisikin kiinnitettävä huomiota laajemmin hyvinvoinnin psyykkisiin, sosiaalisiin ja fyysisiin ulottuvuuksiin ja ymmärrettävä niin puuttumistoimenpiteiden kuin puuttumatta tai tukematta jättämisen toimenpiteiden merkitysten kertaantuvuus paitsi ihmisen psyykkisen, sosiaalisen ja fyysisen hyvinvoinnin alueilla, myös niiden kertaantuvuus ihmisen elämäkulussa.

8.4 Tutkielman loppuksi ja sen jälkeen

Vaikka olen pyrkinyt kuvaamaan nuorten ajatuksia ja kokemuksia heille uskollisesti, on huomattava, että tutkimusraportti on rakentamani konstruktio ilmiöstä sellaisena, kuin itse olen sen havainnut. Esimerkiksi tutkimusraportin rakentaminen on yhdenlaisen tarinan luomista. Vaikka tutkimuksen teemat on kirjoitettu raportissa ikään kuin kronologisesti eteneväksi tarinaksi vapauden odotuksesta yksinäisyyden, ahdistuksen ja pelon kautta vastuunottoon ja inhimilliseen kasvuun, ei tarina tällaisenaan kuvaa kaikkien sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemuksia. Kronologisena tarinana se ei välttämättä kuvaa edes kaikkia tämän aineiston nuoria. Teemoja kannattaakin lukea enemmän limittäisinä, eri järjestyksissä toisiaan seuraavina tai yhtäaikaaisina tunnekokemuksina, kuin vaiheittaisena prosessina jossa nuori etenisi lopulta vastuunottoon ja kasvuun.

Tutkimustiedon tuottajana pohdin laajempaa yhteiskunnallista kontekstia, johon tutkimustieto liittyy. Tutkielmaani ei tule lukea tarinana, kuinka vapauteen heitettyt nuoret oppivat selviytymään yksin ja vieläpä kokevat pärjäävänsä lopulta ihan hyvin. Tällöin voitaisiin tehdä tulkinta, että itsenäistymiseen tähtäävä tukeminen sijaishuollon aikana ja sen jälkeen olisi nykyisellään riittävää ja mahdollisesti tulevaisuudessa voitaisiin pärjätä jopa vähemmillä resursseilla. Tämä tulkinta ei kuvaa nuorten omaa kokemusta. Nuorten kokemus oli, että he olivat itsenäistymisen jälkeen usein yksinäisiä ja eksykses-

sä, mutta kovassa arjessa oli pakko oppia selviytymään. On myös ilmeistä, että pärjäämisestä kertoivat aineistossa ne nuoret, jotka ovat pärjänneet – vapautteen kadonneet eivät luultavasti ole tässä aineistossa kertomassa tarinaansa.

Aineistossa nuoret kaipasivat ja tarvitsivat tukea, yhdessäoloa ja rinnalla kulkemista. Vaikka yksilön vastuuta korostettiin, myös sosiaalisia kontakteja ja parempaa tukea itsenäiseen elämään kaivattiin. Nuoret toivoivat, että sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla olisi elämässään joku joka välittää ja uskoo itseen silloinkin, kun oma usko horjuu. Muita ihmisiä toivottiin olevan tukemassa ja neuvomassa uudessa elämänvaiheessa. Nämä ihmiset saattoivat olla ystäviä, perheenjäseniä, sukulaisia tai viranomaisia. Virallisten palvelujen suhteen useilla nuorilla oli kokemus, että tuki itsenäistymisen jälkeen oli riittämätöntä ja yhteys sijaishuoltopaikkaan katkesi, kun tavarat kannettiin sisään uuteen asuntoon. Tutkielmani viesti sijais- ja jälkihuollon kehittämiseksi onkin panostaa nuorten ihmissuhteiden tukemiseen – niin läheissuhteisiin kuin viranomaissuhteisiin. Suuri osa ahdistuksesta syntyi yksinäisyydessä ja pärjänneiden nuorten tukena oli ratkaisevilla hetkillä ollut välittäviä ihmisiä, jotka olivat auttaneet nuoria uskomaan itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa.

Tutkielmaan valitsemani vapauden näkökulma on yksi katsantokanta ja jättää näin monta tutkimusvaihtoehtoa avoimeksi. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi esimerkiksi tämän teeman vastakohta: Millainen oli nuorten kokemus sijaishuollosta, jos se tuntui joltakin, josta vapauduttiin – pahimmillaan vankilalta? Tutkielman tärkeä tema oli myös vapautteen liittyvä yksinäisyys, joka tarjoaisi niin ikään mielenkiintoisia tutkimuksellisia lähtökohtia liittyen sijaishuollon kokeneiden nuorten sosiaalisiin suhteisiin ja jälkihuollon aikaan viralliseen tukeen.

Tutkielmani tärkein anti ja onnistuminen on mielestäni sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten oman kokemusmaailman kuvaaminen. Olen pyrkinyt kuvaamaan elämää sijaishuollon päättymisen jälkeen nuorten omasta näkökulmasta – vapautena. Tapa kuvata sijaishuollosta itsenäistymistä eksistentiaalisena vapauden kokemuksena on teoreettisesta kaiusta huolimatta vahvasti aineistolähtöinen. Eksistentiaalinen vapaus on metafora ja filosofis-teoreettinen kuvaustapa nuorten kokemuksille, jotka olivat sellaisenaan tutkielman teon lähtökohta. Sosiaalityön tutkimuksessa tarvittaisiin edelleen lisää kokemukspäistä tietoa huostaanoton kokeneilta nuorilta. Lisäksi tutkimusten kysymyk-

senasetteluja tulisi laajentaa syrjäytymiseen ja pärjäämiseen liittyvästä keskustelusta myös muihin teemoihin ja näkökulmiin.

Lähteet:

- Bifulco, A. (2009): Risk and resilience in young Londoners. Teoksessa D. Brom & R. Pat-Horenczyk & J. D. Ford (toim.) *Treating Traumatized Children – Risk, Resilience and Recovery*. Cornwall: Routledge, 117-130.
- Brom, D. & Kleber, R. (2009): Resilience as the capacity for processing traumatic experiences. Teoksessa D. Brom & R. Pat-Horenczyk & J. D. Ford (toim.) *Treating Traumatized Children – Risk, Resilience and Recovery*. Cornwall: Routledge, 133 – 149.
- Bromfield, L. & Osborn, A. (2007): 'Getting the big picture': A synopsis and critique of Australian out-of-home care research, Australian Institute of Family Studies, Melbourne.
- Courtney, M. E. & Piliavin, I. & Grogan-Kaylor, A. & Nesmith, A. (2001): Foster Youth Transitions to Adulthood: A Longitudinal View of Youth Leaving Care. *Child Welfare* 80 (6), 685–717.
- Daining, C. & DePanfilis, D. (2007): Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood. *Children and Youth Services Review* 29 (9), 1158–1178.
- Eckenrode, J. (1991): Introduction and Overview. Teoksessa J. Eckenrode (toim.) *The Social Context of Coping*. New York: Plenum Press.
- Eronen, T. (2013): Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013.
- Eskola, J. (2010): Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*. Juva: PS-kustannus, 159–183.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2003): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Franzén, E. & Vinnerljung, B. & Hjern, A. (2008): The Epidemiology of Out-of-Home Care for Children and Youth: A National Cohort Study. *British Journal of Social Work* 38 (6), 1043-1059.
- Furman, B. 2000: Ei koskaan liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus. Helsinki: WSOY.
- Giddens, A. (1994): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Oxford: Blackwell.
- Giorgi, A. (1985a): Sketch of a Psychological Phenomenological Method. Teoksessa A. Giorgi (toim.) *Phenomenology and Psychological Research*. Pittsburgh: Duquesne University, 8-22.

Giorgi, A. (1985b): The Phenomenological Psychology of Learning and the Verbal Learning Tradition. Teoksessa A. Giorgi (toim.) Phenomenology and psychological research. Pittsburgh: Duquesne University, 23-85

Giorgi, A. (1997): The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. Journal of Phenomenological Psychology 2, 235-261.

Heidegger, M. (2000): Oleminen ja aika. Tampere: Vastapaino.

Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. (2004): Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Heino, T. & Johnson, M. (2010): Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa U. Hämäläinen ja O. Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266-293.

Höjer, I. & Sjöbom, Y. (2010): Young people leaving care in Sweden. Child and Family Social Work 15. 118-127.

Jahnukainen, M. (2004A): Koulukodissa ja koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikertomukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Aiheita 29. Helsinki: Stakes.

Jahnukainen, M. (2004B): Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen. Teoksessa M. Jahnukainen & T. Kekoni & T. Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 43, 293-330.

Jalava, M. (2000): ”Miksi on olemassa jotakin, ylipäätään pikemminkin kuin ei mitään?”. Historiallisia arvosteluja 7/2000: Oleminen ja aika. Viitattu 11.8.2014 <http://www.helsinki.fi/historia/yhdistys/vanhat/julk/arviot/heidegge.html>

Judén-Tupakka, S. (2007): Askelia fenomenologiseen analyysiin. Teoksessa E. Syrjäläinen & A. Eronen & V. Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 62-90.

Julkunen, R. (2008): Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.

Kaakinen, J. & Törmä, S., Uusi-Niemi-Pirhonen, M. & Laiho, K. (2009) Jälkihuoltoselvitys. Havaintoja lastensuojelun jälkihuollon tilasta 12 kunnassa. Viitattu 23.10.2014. http://www.sosiaalikehitys.com/uploads/JALKIHUOLTOSELVITYS_2009.pdf.

Kekoni, T. (2004:) Koulukoti kertomuksena. Teoksessa M. Jahnukainen & T. Kekoni & T. Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 43, 331-352.

Kestilä, L. & Väisänen, A. & Paananen, R. & Heino, T. & Gissler, M. (2012A): Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (6), 599-619.

Kestilä, L. & Paananen, R. & Väisänen, A. & Muuri, A. & Merikukka, M. & Heino, T. & Gissler, M. (2012B): Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Helsinki: THL Yhteiskuntapolitiikka 77 (1), 34-52.

Kitinoja, M. (2005): Kujan päässä koulukoti: tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes.

Kiviniemi, K. (2010): Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-85.

Känkänen, P. (2004): Hämärän peitto. Ilmaisutaidot ja tarina aikatilan tekijöinä nuorten kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa M. Jahnukainen & T. Kekoni & T. Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 43, 214-235.

Lahikainen, A. (2000): Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa P. Niemelä & A. Lahikainen (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 61-80.

Laine, T. (2001). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Juva: PS-kustannus, 28-45.

Lassila, O. (1987): Vapaa ihminen. Etiikan filosofinen perustelu Jean-Paul Sartren ajattelussa. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 151. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Layne, C. M. & Beck, C. J. & Rimmasch, H. & Southwick, J. S. & Moreno, M. A. & Hobfoll, S. E. (2009): Promoting “resilient” posttraumatic adjustment in childhood and beyond – “Unpacking” life events, adjustment trajectories, resources, and interventions. Teoksessa D. Brom & R. Pat-Horenczyk & J. D. Ford (toim.) Treating Traumatized Children – Risk, Resilience and Recovery. Cornwall: Routledge, 13-47.

Lehtomaa, M. (2009): Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus – merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 163 -194

Lehtinen, T. (2002): Eksistentialismi. Vapauden filosofia. Helsinki: Kirjapaja.

Luoto, M. & Backman, J. (2006): Johdannoksi ajattelun aiheisiin. Teoksessa J. Backman & M. Luoto (toim.) Heidegger. Ajattelun aiheita, 95-45.

Masten, A. S. (2009): Ordinary Magic. Lessons from Research on Resilience in Human Development. *Education Canada* 49, 28-32.

McDonald, T. P. & Allen, R. I. & Westerfelt, A. & Piliavin, I. (1996): Assessing the Long-Term Effects of Foster Care. A Research Synthesis. Washington, DC: Child Welfare League of America.

Metsämuuronen, J. (2006): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: International methelp ky.

Moilanen, P. & Räihä, P. (2010): Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Juva: PS-kustannus, 46-69

Mächtlinger, V. (2009): Tutkimuksia toipumiskyvystä. Teoksessa T. Niemi (toim.) Toipumiskyvystä. Nuorisopsykoterapian erityiskysymyksiä 11. Helsinki: Nuorisopsykoterapia-säätiö, 58-84.

Niskanen, S. (2009): Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus – merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 89-114.

Pekkarinen, E. (2011): Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimuverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 51. Viitattu 23.10.2014. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf>

Perttula, J. (1995): Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Tampere: Suomen Fenomenologinen Instituutti.

Perttula, J. (1996): Deskriptio ja tulkinta: psykologin avaimia kokemukseen. *Psykologia* 31, 9-18.

Perttula, J. (2000): Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. *Kasvatus* 31, 428-442.

Pulkkinen, S. (2010): Husserlin fenomenologinen menetelmä. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.): Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudemus.25-59.

Pösö, T. (2004): Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. *Tutkimuksia* 133. Helsinki: Stakes.

Rauhala, L. (1978): Ihmistutkimuksesta eksistentialistisen fenomenologian valossa. Helsingin yliopiston psykologian laitoksen soveltavan psykologian osaston tutkimuksia. Helsinki: Helsingin yliopiston monistuspalvelu.

Rauhala, L. (2005): Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Yliopistopaino.

Rauhala, L. (2009): Henkinen ihminen. Helsinki: Gaudemus Helsinki University Press.

Reinikainen, S. (2009): Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. *Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Saarin, E. (1983): Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofi. Tampere: Fanzine Oy.

Saarin, E. (1987): Fenomenologia ja eksistentialismi. Teoksessa I. Niiniluoto & E. Saarin (toim.) Vuosisatamme filosofia. Juva: WSOY, 111-144.

Sartre, J. (1965): Esseitä I. Eksistentialismikin on humanismia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Schutz, A. (1967): The Phenomenology of the Social World. Evanston, Illinois, Northwestern University Press.

Karvinen-Niirikoski, S. & Rantalaiho, U. & Salonen, J. (2007): Työnohjaus sosiaalityössä. Helsinki: Edita.

Sartre, J. (1965): Esseitä I. Eksistentialismikin on humanismia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Sipilä, J. (1989): Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sippola, L. & Bukowski W. (1999): Self, other and loneliness from a developmental perspective. Teoksessa K. Rottenberg & S. Hymel (toim.): Loneliness in childhood and adolescence. Cambridge, England: Cambridge University Press, 280-295.

Stein, M. & Verveijen-Slammescu, R. (2012): When Care Ends – Lessons from Peer Research – Insights from Young People on Leaving Care in Albania, Czech Republic, Finland, and Poland. Viitattu 16.8.2014. <http://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/0249c48e-e799-4544-9bde-2de9f7040a73/European-Report-correction-Finland-WEB.pdf?ext=.pdf>

Stein, M. (2006): Young people aging out of care: the poverty of theory. Children and Youth Services Review 28, 422–434

Tuomi J. ja Sarajärvi A. (2002): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009): Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Viitattu 16.8.2014. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. (2012): Everyone is valuable. Participatory peer research into young people leaving care. SOS Children's Village Association and project designs. Viitattu 16.8.2014. <https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/ae961081-5cc0-497b-b342-5d4048eb0b64/Peer-Research-Finland-EN.pdf?ext=.pdf>

Tweddle, A. (2005): Youth Leaving Care – How Do They Fare? Briefing Paper. Viitattu 23.10.2014. <http://www.voices.mb.ca/assets/anne%20tweddle%20youth%20leaving%20care%20report.pdf>

Törrönen, M. & Vauhkonen, T. (2012): Itsenäistyminen elämänvaiheena. Osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. SOS-Lapsikylä ry.

Vario P. & Barkman J. & Kiili J. & Nikkanen M. & Oranen M. & Tervo J. (2012): Suojele unelmia, vaali toivoa – nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6.

Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (2008): Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. Child and Family Social Work 13, 144-155.

Virtanen, J. (2006): Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp Ky. 151-213.

Vornanen, R. (2000): Turvallisuus elämän kysymyksenä. 13 – 17 –vuotiaiden nuorten turvallisuus ja turvattomuuden aiheet. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 81. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Muut lähteet:

Herra Ylppö: ”Varoitus” (2008). Säveltänyt ja sanoittanut Herra Ylppö. Albumilta ”Sata vuotta”. Sony BMG.

Jälkihuolto. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 23.10.2014
<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>

Lastensuojelulaki (417/2007) Viitattu 16.8.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9>

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. United Nations Human Rights. Office of the High Commissioner for Human Rights. Viitattu 24.11.2014.
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>

LIITE 1

KYSELY SIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYVILLE NUORILLE

(”I Matter” –vertaistutkimushanke – kerro hankkeesta haastateltavalle – 2 esittelypaperia ja sitten suostumuslomakkeen läpikäynti ja allekirjoitus. Haastattelun aluksi muista sanoa haastattelun numero (sivun yläreunassa) ja päivämäärä.)

Johdanto

Tässä haastattelussa kysytään asioita, jotka liittyvät sinun sijaishuollon ja jälkihuollon kokemuksiisi. Vastaa jokaiseen kysymykseen niin rehellisesti kuin osaat. Kertomaasi käytetään vain tutkimustarkoituksiin. Kaikesta kirjoitetaan nimettömästi: kukaan ei saa tietää, kuka on sanonut mitään. Jos et halua vastata johonkin kysymykseen, se sopii, sano vain ja siirrymme seuraavaan kysymykseen.

Alkuun muutama kysymys sinusta

Mikä on syntymävuotesi?: _____ (kirjoita syntymävuosi)

Oletko: Mies? _____ Nainen? (ympyröi yksi)

Millä paikkakunnalla asut? _____

Asutko suurkaupungissa keskisuurella kaupungilla kylässä (ympyröi yksi)

Minkä ikäisenä sinut sijoitettiin ensimmäisen kerran? _____ (kirjoita ikä)

Minkä ikäinen olit, kun muutit pois sijaishuoltopaikasta? _____ (kirjoita ikä)
(Jos et ole vielä muuttanut, minkä ikäisenä arvioit muuttavasi pois? _____ (kirjoita ikä))

Olitko viimeksi sijoitettuna: (ympyröi yksi tai kirjoita jokin muu vaihtoehto)
lastensuojelulaitoksessa
sijaisperheessä
SOS-lapsikylässä
muussa: _____

Kuinka monta vuotta olit sijaishuollossa? 1—3   4—6   7—10   yli 10
vuotta (ympyröi yksi)

Kuinka monta eri sijoitusjaksoa sinulla on ollut? _ (kirjoita numero)

*This project is co-funded by the European Commission.
The responsibility for the content lies solely with
SOS Children's Villages International and the
European Commission is not responsible for
any information contained therein.*

Olitko sijoitettuna suurimman osan aikaa (ympyröi yksi vaihtoehto ja kerro tarkemmin millaiseen paikkaan tai millaisiin paikkoihin, avoin kysymys)

Lastenkotiin

Nuorisokotiin

Koulukotiin

Perhehoitoon

Vastaanottokotiin

SOS-lapsikyläkotiin

SOS-lapsikylän nuorisokotiin

Eva-yksikköön

Muuhun, mihin _____

Onko sinut sijoitettu avohuollon tukitoimena vai huostaan otettuna? Kerro tarkemmin (avoin vastaus)

Mikä on peruskoulutuksesi? (ympyröi yksi vaihtoehto)

ei mikään

ensimmäisen asteen koulutus

toisen asteen koulutus

yliopisto (ympyröi yksi)

Erittele vielä tarkemmin peruskoulutuksesi: (ympyröi yksi vaihtoehto)

1) ei mikään

2) peruskoulu

3) lukio

4) ammattiopisto, mikä tutkinto _____

4) ammattikorkeakoulu, mikä tutkinto _____

5) yliopisto, mikä pääaine _____

6) muu, mikä _____

Opiskeletko tällä hetkellä? Kyllä (Missä?) _____
En (ympyröi yksi)

Oletko naimisissa tai elätkö avoliitossa? Kyllä En
(ympyröi yksi)

Onko sinulla lapsia? Kyllä Ei (ympyröi yksi)

Jos vastasit myönteisesti, kuinka monta lasta sinulla on? _____ (kirjoita määrä)

Oletko tällä hetkellä työssä? Kyllä En (ympyröi yksi)

Mikä on ammattisi?: _____

Jos olet työelämässä, onko työsi: (ympyröi yksi tai useampi vaihtoehto)

kokopäiväistä

osa-aikaista

määräaikaista/kausiluontoista

Muutama kysymys siitä, miten lähtöäsi sijaishuollosta on valmisteltu tai suunniteltu

1. Ennen kuin lähdit sijaishuollosta, arvioi millaiset tiedot ja valmiudet sinulla oli seuraavissa asioissa. (Katso alla olevia vaihtoehtoja ja lisää niihin jokin asia, jos sitä ei ole mainittu ja se tuntuu sinusta tärkeältä): (rasti jokaisen vaihtoehdon kohdalle) Mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa taitojasi parhaiten?

Arkielämäntaidot

Käytännön taidot:	Oikein hyvät	Riittävät	Ei tietoja/valmiuksia
Ruuan valmistus			
Kaupassa käynti			
Rahan käyttö			

Terveys ja elämäntyyli:	Oikein hyvät	Riittävät	Ei tietoja/valmiuksia
Henkilökohtainen puh- taus			
Ruokavalio			
Painonhallinta			

Sosiaaliset taidot:	Oikein hyvät	Riittävät	Ei tietoja/valmiuksia
Ystävystyminen			
Ihmissuhteiden ylläpi- to			
Suhteet viranomaisiin			
Avun ja tiedon löytä- minen			

Saitko tietoa seksuaalisuudesta ja ehkäisystä? (ympyröi yksi vaihtoehto)

Riittävästi	Jonkin verran	En saanut tietoa
-------------	---------------	------------------

Saitko tietoa huumeiden ja muiden päihteiden käytön haitoista tai vaaroista? (ympyröi yksi vaihtoehto)

Riittävästi	Jonkin verran	En saanut tietoa
-------------	---------------	------------------

Tuliko mieleesi jotakin muuta taidoista ja valmiuksista? (avoin vastaus) _____

2. Mitä muita taitoja olisit tarvinnut silloin, kun lähdit pois sijaishuollosta? (avoin vastaus)

**3. Kuinka paljon seuraavat henkilöt ovat auttaneet sinua suunnittelemaan lähtö-
äsi sijaishuollosta?** (rasti jokaisen vaihtoehdon kohdalle, joka sopii omaan elämänti-
lanteeseesi)

	Paljon apua	Jonkin verran apua	Ei apua
Sijaisvanhemmat			
Sijaishuoltopaikan työntekijä			
Jälkihuollon työntekijä			
Sosiaalityöntekijä			
Opettaja			

Perhe tai sukulaiset			
Ystävät			
Joku muu			

Joku muu _____ (kirjoita kuka)

Miten he auttoivat sinua? ..... (avoin vastaus)

4. Saitko tietoa, joka tuki lähtöäsi sijaishuollosta koskien...? (rasti jokaisen vaihtoehdon kohdalle, joka sopii elämäntilanteeseesi) Tällä tarkoitetaan nuoren ja hoitajan tai muun aikuisen välistä keskustelua.

	Riittävästi	Jonkin verran	En saanut tietoa/ ei ollut tarvetta
Asumista			
Itsesi ja tunne- elämäsi kehitystä			
Koulutusta			
Työharjoittelua			
Työtä			
Terveyttä			
Taloudellista tukea			

Muuta, kerro tarkemmin: _____

5. Jos olisit halunnut enemmän apua, millaista apua olisit kaivannut? (avoin vastaus)

_____

5a. Saitko itsenäistymistäsi koskien kunnan viranomaisen tekemän kirjallisen jälkihuoltosuunnitelman? (ympyröi yksi vaihtoehto)

Kyllä En En tiedä

Tehtiinkö sijaishuoltopaikassa sinulle oma kirjallinen itsenäistymissuunnitelma? (ympyröi yksi vaihtoehto)

Kyllä Ei En tiedä

6. Oliko sinulla vaikeuksia saada tietoa liittyen sijaishuollosta lähtemiseen tai siihen mitä sinulle sen jälkeen tapahtuu? (avoin vastaus) (esimerkiksi mitä palveluita mahdollisesti tarvitset ja miten asioida niissä sekä mitä olisi hyvä tietää lainsäädännöstä omaa elämäntilannetta ajatellen, tavoititko työntekijän ja niin edelleen)

_____
_____
_____

7. Kuka kertoi sinulle ajankohdasta, jolloin sijaishuoltosi tulee päättymään?

_____ (kerro tämän henkilön tehtävä, esimerkiksi sosiaalityöntekijä, hoitaja, opettaja, perheen jäsen, ystävä jne.)

8. Missä vaiheessa ennen lähtöäsi sinulle kerrottiin asiasta?

Alle viikko ennen lähtöä

3—4 viikkoa ennen lähtöä

2—3 kuukautta ennen lähtöä

yli 4 kuukautta ennen lähtöä (ympyröi yksi vaihtoehto)

9. Kerro miltä tuntui, kun kuulit että olet lähdössä sijaishuollosta? (avoin vastaus)

---

10. Missä iässä sinusta nuori on valmis elämään itsenäisesti?

_____ (arvioi ikä ja selitä tarkemmin)

11. Mitä tukea nuoret tarvitsevat itsenäisen elämän suunnitteluun? (avoin vastaus)

---

12. Mitä tukea nuoret tarvitsevat, kun he aloittavat itsenäisen elämän? (avoin vastaus)

---

13. Mikä on auttanut sinua eniten valmistautumaan itsenäiseen elämään? (avoin vastaus)

Muutama kysymys taloudellisesta tilanteestasi ja asumisestasi

14. Kuinka saamasi itsenäistymisvarat ovat tukeneet sinua seuraavissa asioissa: (vastaa jokaisen vaihtoehdon kohdalle, joka sopii elämäntilanteeseesi)

	Hyvin	Riittävästi	Ei ollenkaan
Koulutus ja työharjoittelu			
Asuminen			
Vaatteet			
Ruoka			
Vapaa-aika ja harrastukset			
Matkakulut			
Perhesuhteiden ylläpito			
Ystäväsuhteiden ylläpito			

En saanut yhtään taloudellista tukea
kohdallasi)

(Ympyröi tämä, jos tämä on toteutunut sinun

15. Saatko tällä hetkellä taloudellista tukea seuraavista lähteistä (ympyröi kaikki ne vaihtoehdot, joista saat tukea):

- työ
- työttömyysetuudet
- sosiaaliturvaetuudet (esimerkiksi toimeentulotuki)
- opintoetuudet (esimerkiksi opintotuki tai apuraha)
- sijaishuoltopaikka tai sijaisperhe
- perhe (sukulaiset)
- ystävät

- muu _____
- En mistään

16. Riittävätkö tulosi seuraaviin alla oleviin menoihin? (rasti jokaisen vaihtoehdon kohdalle)

	Riittävästi	Jonkin verran	Ei ollenkaan
Asuminen			
Ruoka			
Vaatteet			
Koulutus ja työharjoittelu			
Matkakulut			
Vapaa-aika			
Terveys			

17. Jos sinulla on velkoja,

17a. Pystytkö lyhentämään velkaasi?

Täysin	Useimmiten	Harvoin	En ollenkaan	Ei velkoja
--------	------------	---------	--------------	------------

(ympyröi yksi vaihtoehto)

17b. Oletko pystynyt maksamaan laskusi ajallaan?

Täysin	Useimmiten	Harvoin	En ollenkaan
--------	------------	---------	--------------

(ympyröi yksi vaihtoehto)

18. Mikä auttaa sijaishuollossa ollutta nuorta siinä, että hän pystyy suoriutumaan veloistaan? (avoin vastaus)

---

19. Millaiseen asuntoon muutit ensimmäiseksi, kun muutit pois sijaishuollosta? (ympyröi yksi vaihtoehto)

asumisharjoitteluasunto/sijaishuoltopaikan omistama vuokra-asunto
omaan asuntoon, kerro tarkemmin: vuokra- vai omistusasuntoon
opiskelija-asuntoon
tukiasuntoon
kotiin (biologiset vanhemmat)
koditon
muuhun _____

20. Kuinka kauan asuit ensimmäisessä asunnossasi sen jälkeen, kun muutit pois sijaishuollosta?

_____ kuukautta/vuotta (kirjoita numero ja ympyröi kuukausi tai vuosi)

21. Kuka auttoi sinua saamaan asunnon? (rasti niihin kohtiin, jotka sopivat omaan elämäntilanteeseesi)

Paljon apua   Jonkin verran apua   Ei apua

Hoitaja (sijaisperhe)			
Lastensuojelulaitoksen työntekijä			
Jälkihuollon työntekijä			
SOS-lapsikylä- vanhempi			
Sosiaalityöntekijä			
Opettaja			
Perhe/sukulaiset			
Ystävät			
Muut			

Muut _____ (kerro ketkä)

Miten he auttoivat sinua? (avoin vastaus)

.....

22. Mikä vaikutti päätökseesi muuttaa juuri sinne, minne muutit sijaishuollon jälkeen? (avoin vastaus)

---

23. Millaisessa asunnossa asut tällä hetkellä? (Ympyröi yksi vaihtoehto)

aumisharjoitteluasunto/sijaishuoltopaikan omistama vuokra-asunto
oma asunto, kerro tarkemmin vuokra- vai omistusasunnossa _____

opiskelija-asunto
tukiasuminen
koti (biologiset vanhemmat)
koditon
muu

24. Kuinka pitkään olet asunut nykyisessä asunnossasi? (Ympyröi yksi vaihtoehto)

alle 6 kuukautta   6 – 12 kuukautta
yli vuoden

25. Miten arvioit nykyistä asumistasi suhteessa seuraaviin asioihin?

Hyvä

Riittävän hyvä

Ei ollenkaan hyvä

	Kyky	Tuntemus kyky	Ennen maahan tuloa
Yksityisyys			
Turvallisuus			
Lähellä opiskelu- tai harjoittelupaikkaa			
Lähellä työpaikkaa			
Lähellä kauppoja ja muita palveluja			
Lähellä perhettä			
Lähellä ystäviä			
Kodin varustelutaso			
Edullisuus			

Pesutilat ja wc			
-----------------	--	--	--

Mitä muuta haluaisit lisätä? _____

26. Jos sinulla on ollut ongelmia asumiseen liittyen sijaishuollosta lähdettyäsi, voitko kertoa millaisia ongelmia sinulla on ollut? (avoin vastaus)

---

27. Mikä tai kuka auttoi sinua eniten saamaan itsellesi sopivan asunnon? (avoin vastaus)

Terveys ja henkinen hyvinvointi

28. Tunnetko voivasi hyvin: (ympyröi vaihtoehto)

Lähes koko ajan   Joskus   En kovin usein

29. Fyysinen terveytesi on mielestäsi: (ympyröi vaihtoehto)

Oikein hyvä   Riittävän hyvä   Huono

30. Voitko mielestäsi henkisesti: (ympyröi vaihtoehto)

Oikein hyvin   Riittävän hyvin   Huonosti

31. Onko sinulla tällä hetkellä turvallinen olo elämässäsi: (ympyröi vaihtoehto)

Ei   Kyllä   Joskus

Tämä johtuu siitä, että..... (avoin vastaus)

32. Mikä sinua huolestuttaa eniten elämässäsi .....Miksi? .....
(avoin vastaus)

33. Millä tavalla tämänhetkinen elämäntilanteesi eroaa sijaishuollossa olostasi?
(selitä tarkemmin, avoin vastaus) _____

34. Millaisiin asioihin elämässäsi olet tyytyväisin? (selitä tarkemmin, avoin vastaus)

---

35. Mistä nämä hyvät asiat johtuvat? (selitä tarkemmin, avoin vastaus)

Muutama kysymys vapaa-ajastasi ja suhteistasi ystäviin ja perheeseen

36. Onko sinulla harrastuksia tai harrastatko kuntoilua? (rasti jokaisen vaihtoehdon kohdalle)

	Paljon	Vähän	En ollenkaan
Sijaishuollon aikana			
Sijaishuollon jälkeen			

37. Mikä on sinulle tärkeintä vapaa-ajallasi? (esimerkiksi harrastukset, kurssit, vapaaehtoistyö, seurustelu ystävien kanssa) (avoin vastaus) _____

---

38. Kenen kanssa puhut, kun tunnet olevasi allapäin? (Mikä on suhteesi tähän henkilöön?) (avoin vastaus) _____

---

39. Keiltä seuraavilta henkilöiltä saat tukea (rasti jokaisen vaihtoehdon kohdalle, joka sopii elämäntilanteeseesi)

	Paljon tukea	Jonkin verran tukea	En saa tukea
Ystäviltä			
Perheeltä (biologinen perhe)			
Sukulaisilta			
Sisarukset			
Sijaisperheeltä			
SOS-lapsikylän henkilökunnalta			
Sijaishuoltopaikan henkilökunnalta			
Muiden organisaatioiden henkilökunnalta			
Opettajilta			
Sosiaalityöntekijältä			
Jälkihuollon työntekijältä			
Seurakunnan työntekijältä			
Muilta, keiltä? _____			

Millä tavoin edellä mainitsemasi henkilöt ovat tukeneet sinua? (avoin vastaus)

.....

40. Millainen on suhteesi: (rasti jokaisen vaihtoehdon kohdalle, joka sopii sinun tilanteeseesi)

	Oikein hyvä	Riittävän hyvä	Huono
Biologisiin vanhempiin			
Muihin sukulaisiin			

Sijaishuoltopaikan hoitajiin			
---------------------------------	--	--	--

41. Jos biologinen perheesi tukee sinua, kerro minulle millaista tukea saat?
(avoin vastaus)

---

42. Toivotko, että itselläsi on jonakin päivänä oma perhe? Mitä se merkitsee sinulle, että olisi oma perhe? (avoin vastaus)

---

43. Mitä sinulle merkitsee vanhemmuus? (avoin vastaus)

---

44. Miten ihmiset suhtautuvat sinuun, kun he saavat tietää, että olet ollut sijaishuollossa? (avoin vastaus)

---

45. Millaisia hyviä asioita liittyy siihen, että on ollut sijaishuollossa? (avoin vastaus, selitä tarkemmin)

---

46. Millaisia huonoja asioita liittyy siihen, että on ollut sijaishuollossa? (avoin vastaus, selitä tarkemmin)

---

47. Miten haluaisit tulla nähdyksi muiden ihmisten silmissä? (avoin vastaus)

Ja lopuksi muutama kysymys toiveistasi

48. Mitä toivoit tulevaisuudelta, kun olit vielä sijaishuollossa? (avoin vastaus)

---

49. Kuinka lähellä elämäntilanteesi on nyt noita toiveita? (avoin vastaus)

---

50. Mitä tarvitset täyttääksesi toiveesi? (avoin vastaus)

---

51. Mitä toivoisit viiden vuoden sisällä seuraavien asioiden suhteen? (avoin vastaus eri vaihtoehtojen osalta)

- koulutus
- työ
- henkilökohtaiset suhteet
- terveys ja hyvinvointi

---

52. Mitä elämä on opettanut sinulle sen jälkeen, kun lähdit sijaishuoltopaikastasi? (avoin vastaus)

---

53. Millaisia neuvoja antaisit muille nuorille, jotka valmistautuvat lähtemään pois sijaishuollosta? (avoin vastaus)

Haluaisitko sanoa vielä jotakin muuta? (avoin vastaus)

Unohdimmeko jotakin mikä on sinun mielestäsi tärkeää? (avoin vastaus) _____

Millaisena koit tämän haastattelun? (avoin vastaus)

Tässä oli kaikki! Kiitos paljon ajastasi!

.....

